

**RNDOMO BERŠESKO RAPORTI
E ULUVUTNO DIZUTNENGO
VAŠ 2010. BERŠ**

Prevod realizovan u okviru projekta

Angluno svato Uluvutno dizutnengo

Pačhivale,

Anglo tumende sito beršesko raporti Uluvutno dizutnengo vaš 2010. Berš, šarto kotar alosaribe Uluvutno dizutnengo thaj keribe akale organesko ani Republika Srbia.

Resja akale dokumentesko siton butdromutne:

- kaj Themutno parlamenti thaj aver orgajna, institucie thaj trupja, sar ini publika informišinela kotar situacia manušikane thaj minoritetjinge hakaja ani Republika Srbia thaj kvaliteti realizuibe hakaja dizutnengo anglo orgajna thaj organizacie save kerena kompetencie thaj realizuinena aktja e Republika Srbiake;
- te sikhavol pedo pharuvipe savo manglape ani buti publikako sektoresko vaš te bajakarolpe reslipe manušikane thaj minoritetjenge tromalipe thaj hakaja thaj te reslope po kvalitetno relacia dizutnengo thaj orgajna thagarutnaske;
- kaj e Themutne parlamenteske thaj publikake sikhavela majsemne aspektja bukjake e Uluvutno dizutnengo, ano rami e sasutno molibasko principea djevapibe vaš keribe publikake bukja.

Ano nakhlo raportno berš Uluvutno dizutnengo angluno drom lela čhinadipe vaš buti thaj resla pašardo kapaciteti instituciako savo dikhlardilo ano moment formiribe akale orgajnesko. Paše 8.500¹ dizutne rodinde e Uluvutne dizutnengo ano 2010. berš, dendilo pobut kotar 2600 formalno angledavie, inicirisale 925 neve procesja kontrola kanunipe thaj čačikanipe bukjako orgajna publikake direktcie, agorisali buti ano pobut kotar 1900 procesja, kerdile 90 turvinutnipe vaš te cidenpe mukhlipe thaj te bajakarolpe buti, a ano 300 situacie orgajna publikaka direktciake sig pedo avibe informacia kotar Uluviipe dizutnengo te lol kontola, korkore lačarde mukhlipe ani buti. Uluvutno dizutnengo angluno drom, suksesea, istemalkergja hakaj te inicirinol procesi kobor aktja si ačhimoibaske anglo Ačhimosko krizi, a Themutno parlamenti dikhlargja amandmajna thaj initiative pedo kanunja ani procedura save dengja.

Raštrake thaj aver orgajna thaj organizacie pendjarde ano baro gendo na numa obligacia, već ini poro interesi vaš maškharipe e Uluvutno dizutnengoa. Odova kergja vaš te resenpe konkretikane rezultatja thaj cidipe konsekvence disave mukhlipe ani buti save kerdile pedi škodra garantuime hakaja dizutnenge. Odola rezultatja, numa, kana dikhlaranape kobor buvlarde thaj aver aver siton bičačipe thaj problemja ani buti publikaka direktciako, nane ni dural akaboka paše vaš čhalardi. Pharuvipe siton musaj, sar ano čhane ano savi publikaki direktcia halovela natura para bukjaki thaj sar kerela odova, adjahar ini ano kapaciteti instituciako Uluvutno dizutnengo, te sine kaj na manga ov te aravolpe talo pharipe bukjako savo oleske dendilo thaj talo baro adjukharibe dizutnengo.

Uluvutno dizutnengo Saša Janković

¹ Pobuvlarde gendja siton ano statistikako kotor Raportesko

RESLIPE THAJ ULUUIPE HAKAJA THAJ TROMALIPA DIZUTNENGO ANI SRBIA- SASUTNO DIKHLARDO

Dizutne² sakova dive ovena po djande kotar pere hakaja thaj so pobut thaj pozorale rodene, hema orgajna publikaka direkciake³ jekha jekh sigipa na bajakharena piri buti thaj efektivibe ano reslipe thaj pačavipe hakaja thaj tromalipe save juridikako režimi garantuina. Sa pobut sito dikhavno bičalardiipe dizutnengo e bukja orgajna publikaka direkciake thaj pačavipe olenge hakaja soske adjukharibe, deš berš palo pharuvipe save kerdile 2000. beršeste, sebepea but po bare. Sa pobare gendoske dizutnengo bajardo čorolipe na mukhela te dikhol anglipe ani nisavi umal djivdipaski thaj bukjaki thaj sakoja paramisi kotar šukharipe lelape paše sar čhungardiipe. Ačhola te dikholpe kaj ano odova, objektivno, ani Republika Srbia čakikano anglipe jase adikharelpe kaj kerdile činadipe vaš oleske (pm. anibe rndo kanunja savenca denape pana disave garancie ano reslipe hakaja dizutnenge; cidipe but vakhti tolerišimo pedozoralipe; formiribe institucie specializuime vaš uluviipe manuškane hakaja thaj mareba opipe korupcia; bajakhardilo maškharthemutno maškharipe ano phandipe dondime vaš phare došalikane keribe, ačhavipe firmengo save nane adaptirime ano biknibaske kinibaske činadipe) ovela fundo vaš barjaripe odolesko so majbare gendoske dizutnengo majsemno ekonomikano barvalipe thaj pašaripe efektivno čačipaske. A kontra, barjaripe socialno bičalardiipe šaj ano numa jekh moment te ruminol astardo stepeni dizutnengo thaj politikano hakaja, bi dikhiba pedo odova ko sito ano odova moment pi thagarutni.

Dizutne ani Srbia arakhenape ano jekh badjakiipe maškharo uče standradja pačavipe manuškane hakaja save siton registruime ano Ačimos, kanunja thaj aver dokumentja, thaj sakodivesko djivdiipe. Po ulavdiipe sitoj situacia e čalavdime grupenca, sar so siton Roma thaj djenutne aver nacionalne minoritetja, persone e invaliditetea, nasvale, persone save nanolen tromalipe, djuvla, tradime thaj našutne, djenutne seksualno thaj disave religiake minoritetja, čhavore, socialno uškavde, avrijalutne manuša... Olenge problemja butdrom na zumavinena pačiv majbuvlarde publikake, sa dji daj jekh olenda na astarela dramatikane proporcie (pm. situacia mudaripe francuskako raštranutno Bris Taton, savo kontekstualno našti pherdo te ulavolpe kotar bidavijutno tharibe ambasadako anglo disave berša). Barjaripe čorolipasko tiknarela stepeni toleranciako thaj solidaripe baš prekal akala grupe. Fakti kaj odova procesi nane karakteristikano numa vaš Srbia, na tiknarela olesko škodripe thaj riziko.

Dji gendo rodipe ko Uluvutno dizutnengo kotar berš ko berš bajrola, sistemi socialno, penziako thaj sastipako uluviipe perena tali presia manglipe dizutnengo. Gendo thaj mothovdiipe anglodaviengo vaš nanibe efikasno uluviipe thaj reslipe socialno hakaja, hakaj pedo krisibe ano halovibasko roki, hakaj pedo tehničko čalardiipe manginesko, hakaj pedo pačavipe barikanipasko kotar rig administraciako thaj olako djevaptuno buti, sar ini natura mukhlibaski ani buti orgajnengi thagarutnake save Uluvutno dizutnengo sakodive astarela, na ačavela than vaš čalardiipe.

² Lafi „dizutno“, sar ini sa aver gramatikake polno orjentišime lafja, istemalkerenape ano akava raporti polno neutralno thaj jekha jekh astarena djenen solduj poles

³ Termini „publikaki direkcia“ istemalkerape ano akava raporti vaš te astarol sar orgajna raštrake direkciake, adjahar ini aver orgajna thaj organizacie, firme thaj institucie savenge dendilo publikake kompetencie, jase savenge aktjenca dendilo kompetencie te anen pratsav kotar hakaja, obligacie thaj pedo kanuni fundime interesja dizutnenge.

DIZUTNENGE THAJ POLITIKAKE HAKAJA

Raproti Freedom House vaš 2010. berš čhivgja e Republika Srbia ano upruno kotor lumiake merdevine ano dikhibe kotar dizutnenge thaj politikake hakaja. Srbia čačikane sitoj raštra ani savi dizutne tromalipa alosarena pere politikake reprezentatorjen, pedo demokratikano zoralikani procedura (uzo disave minusja kotar save ka ovol lafi palo akava). Odova, numa, nane sa so manglape. Ačhimos, pm. garantuina majučo stepeni tromalipe mediengo, hema nabut kvalitetno, najekhutne thaj nazoralikane legarde aktja ano mediako sektori resle te kerolpe situacia ani savi bufljardo pačavinela kaj butipe medie phande e disave politikake partienca. Odova, normalno, fuljinela dondo pedo čačikano tromalipe mediengo, jase pedo hakaj dizutnengo po objektivno informišibe kotar politikake teme. Ano jekh vakhti, zorakarela fakti kaj, ano procesi savo iniciringja Uluvutno dizutnengo, Ačhimosko krisi phengja kaj but džene biačimoske kotar o Kanuni kotar pharuvipe thaj pherdipe Kanuni vaš publikako informišibe, save sineton panajekh juridikaki presia vaš pherdo reslipe ačhimoske garancie vaš tromalipe mediengo.

Dizutne Srbiake našti te phenen kaj olenge politikake thaj dizutnenge hakaja bimukhle kotar nademokratikano režimi savo našti te pharuvinen pedo tromalikane alosaribe, sar šaj te ovol ano pana disave agorja lumiake. Sa demokratikane mehanizma vaš reslipe thaj uluvipe manuškane hakaja siton formalno lačharde thaj realizuina piri fundoni funkcia. Hema, odova, ano 21. šelberšutnipe, ano themja save kerena te oven dženujne Evropaka uniake, odova nane sa so mangalpe.

Semno anglipe kerdilo aniba kvalitetno Kanuni vaš amalipengo dizutnengo, savo ini šukar legarelape. Hema truminenape problemja savi ikljona kotar bitransparentno realizuibe Kanunesko kotar khangirja thaj religiake kupatne, vaš save disave minoritetjenge religiake grupe dena kritika vaš tretmani kotar rig disave raštrake orgajna, a linia savi ulavela khangiri kotar raštra ovela bišuži ini kaj si Ačhimosko dženiše savo rodela olengo ulavdipe.

Uluviše hakajengo pedo čačikano krisiše thaj reforma e krisutnipasko

Si problemja ano resliše hakaja pedo fer thaj čačikano krisiše – majangle ano dikhibe krisipasko ano haljovibasko roki, savo si rezultati naefikasno krisiše ano jekh lungo periodi.

Dizutne ini pana rovenape e Uluvutno dizutnengo pedo na sig thaj nakorektno krisiše, ini kaj djanena kaj Ačhimos cidela e kontrolno kompetencia ombudsmaneski pedo buti krisjengo, hema mangena poro problemi te ikalen e instituciake ani savi siolen pačaviše jase adikharena (bičačikano) kaj majangle nakhibe ko Uluvutno dizutnengo činadipe te denpe rovibaske lila Evropake kriseske vaš manuškane hakaja ano Strazburi. Dizutne majbut kerena rovibe vaš lugipe e krisipasko proceseko, but drom trumibe te adikarolpe o roki krisipasko, na avibe krisutnesko ano krisiše, naažurno devipe e akharibasko lilesko thaj aktjengo, biažurno keribe pratsavako thaj bianibe pratsav pedo juridikake vastušea. Krisiše save siton pobut kotar trin berš nane hari, a čačikanipe savo avela palo vakhti ačhola te ovol čačikanipe. Sanibe save si ano resliše akale hakajesko legarela ano rumibe reslibasko paše sa aver hakaja dizutnenge, save veke efikasno našti te uluvinenpe ano krisi. Ano but situacie nakhibe dizutnengo ano krisi vaš te anol pratsav kotar uluviše jase resliše olesko jase olako hakaj paradoksalno ovela sebepi, jase khuvibe ano nevo phagipe hakajesko – ini kana dizutno siole sukseši te avol dji ki krisipaski pratsav, lelape nevi mareba – vaš olako realizuibe ano čačiše, jase resliše hakajesko savo zorakardilo anglo krisi.

Juridikako ažutipe nane savakht paše – servisi advokateske bute djenenge nane paše vaš molipe, a servisi bipokibasko juridikako ažutipe ano komune vaš piri buti rodена but zorale kriterijumja.

Ano anglodavie pi buti e krisibaske, Uluvutno dizutnengo dela turvinutnipe e djenenge save dena anglodavie te rovenpe e presidente krisipasko, sar ini ano Ministribe juridikako, ano rami e aktjengo kotar lačharibe krisjengo. Kana sito lafi kotar čalavdipe hakajengo pedo krisipe ano haljovibasko roki, e dizutnenge mothavdilo ini pedo šajipe te djan ano Ačimosko krisipe, devipa ačimosko rovibasko lil.

Ani publika vakhtesta ko vakhti si deklaracie e djenutnengo ano egzekutivno thagarutnipe phande disave procesjenca anglo juridikakokrisipaske orgajna save siton pedi mukljipaski jase nakhavena ini odoja samatrenda.

Reforma juridikakokrisipasko

Reforma juridikakokrisipasko gndisali sar medikamenti, sinola ini oj korkori but mukhljipe ano save fuljinde jekh seriozno bišužipe pedo čačikanipe thaj kanunipe (re)alosaribe sa krisutjengo thaj davijutnengo, jase pedo gndipasko biphanglipe krisipasko kotar egzekutivno thagarutnipe.

Pačavutno vaš informacie kotar publikako semnibe thaj uluvipe gendjengo kotar persone kergja konstatacia kaj si hari transparentnibe ano odova procesi, a Ačimosko krisi Srbiako angja “pilot” pratsav ano mištipe jekh bialosarimasko krisutno.

Ko Uluvutno dizutnengo e anglidavia sine 178 djene vaš konkursi vaš sasutno (re)alosaribe krisutnengo, savo Učo konsili krisipasko legargja ano 2009. berš. Palo legardo procesi kontrolako, Uluvutno dizutnengo arakhlja rndo mukhljiba. Pratsav kotar alosaribe, jase naalosaribe krisutnengo savengo mandati čindilo, a sine ini juridikaki premisa kaj ka oven popale alosarde, na sine mothavdine; kandidatjenge na phendile faktja vaš save premisa olengo barikanipe vaš funkcija peljardi, thaj na sinole šajipe kotar odova te deklarishinenpe; kriterijumja vaš alosaribe na sine transparentno kerdile; našti sine te verifikuinolpe kaj lelile napja vaš te reselpe reprezentuibe djenutnengo nacionalno minoritetjengo ano rndja alosardutne krisutnengo. Na kerdile zorale ni napja save dengja Pačavutno vaš informacia kotar publikako semnibe vaš te arakholpe reslipe hakajesko publikako te djanol kotar alosaribasko procesi.

Učo konsili krisipasko, ano rami e kanuneska obligacia, na informišingja Uluvutno dizutnengo kotar legaripe rekomandacie. Kotar odova o Uluvutno dizutnengo, ano rami e Kanunea, informišingja publika, Themutno parlamenti thaj Thagarutni Republika Srbiaki, hema odoja informacia ačhili birezultatesko thaj reakcia, numa ani publika.

Nota biphangle kontrolno orgajnengi, numa, vaš ulavipe kotar palo odola note kotar evropake institucie, na lelile šukaripa ano Učo konsili krisipasko. Agorisibasko lil Pačavutnesko ano pherdipe na legardilo, Ačimosko krisi lela ulavdo gndipe djenengo Konsilesko kotar odova kaj nakhlja piri kompetencia, a arakhibe ombudsmanesko Učo konsili Krisipasko ano mothovdipe publikako majzorale fuljingja sar “palo vakhti, butipasko thaj bimanglutno”.

Sugestie maškarthemutne akterjengo

Minusja ano thagarutnipe juridikako thaj pačavipe manušikane thaj minoritetjenge hakaja pe save o Uluvutno dizutnengo sikavgja ano beršesko raporti Themutne parlamenteske, sar save siton blanko mukljibe funkciata, restitucia, sano kapaciteti thaj nakoordinacia administraciako, diskriminacia čhalavde grupengo, medienge

tromalipe... arakhljepe ano but pohari reakcia ano kherutne institucie ze kotar identikane, poulavdipe palo jekh vakhti dende kritike kotar maškarthemutne trupja.

Nane škodra so sar amalikane thaj konstruktivno lenape kritike thaj sugestie kotar e rig ini maškarthemutne partnerjengo. Uluvutno dizutnengo, hema, pačavela kaj reslipe zoralikano raštrako-politikano reso – djenipe ani Evropaki Unia, a majanglal vaš posig reslipe hakaja dizutnenge, but pošukar ovela kaj evropake partnerja Srbiake šaj te phenen – srbikane thagarutni kerde disave bukjake mukhljipe, hema kherutne kontrolno institucie odova dikhljarde thaj prekal olengo arakhljibe o došalipe lačharenpe, so semninela kaj sistemi institucionalno funkcionišinela. Ano odova than, Evropaki komisija kergja konstatacia kaj si mukhljipe thaj, pana diso, dengja sugestia vaš nabutipe pačavipe mandati biphanglo kontrolno thaj regulatorno orgajna thaj trupja.

Musaj kritika te sikavolpe pi tendencia kaj pedo manglipe thaj problemja ano reslipe manuškana hakaja na reaguinelape efikasno istemalkeriba kanunja so si, već hramiba neve kanunja. Bireslipe aktjengo našti savakhtuno te dolpe sebepi kaj siton naidealno.

Tendencie vaš formiribe neve thaj neve “biphangle regulatorno trupja”, majbut numa ano lil, daj drom metoda bilače hramiba, realizuiba “projekatja”, thaj dji faktikako bičačikano akharibe pedo paralelno misalja ano aver raštre, khuvena ani matrica populistikano “bajo” vaš hakaja dizutnenge, jase fuljibe djevapibe orgajnengo egzekutivno thagarutnipaske vaš situacia ano pere umalja pedo trupja save ani piri natura siton kontrolno, nanolen egzekutivno ingerencie, adjahar ni kanuneske kompetencie, ni faktikako kapaciteti te keren odoja buti odolengi save kontrolišinena thaj odova nane ni olengo reso.

Hakaj pedo privatibe

Si bajo kotar disave djenipe Kanunesko kotar elektronikake komunikacie thaj Kanuni kotar askeriake servisja arakhibaske, sar ini istemalkeribe kanuni vaš civilno informativno-arakhibaski agencija. Kotar procedura leibe Kanunesko ano Themutno parlamenti, mandatno šerutnipe na dengja dumo jekh kotar duj amandmajna Uluvutno dizutnengo savo rodingja siguribe Ačhimoa dendi kontrola kriseski pedo khuvibe ano privatibe komunikaciako. Pedo argumentja Uluvutno dizutnengo maškar djene šerutnipaske dominacia sinole dikhljaripe save ano piri buti kerena kherutne agencie arakhibaske – vaš kaj ano krisja keribe kontrola pedo komunikacia dizutnengi šaj te oven dekonspirime, a kaj gendja sar siton listing akharde gendja, vakhti thaj lokacia akharibaski, forma vastušejengi, thaj aver diso ini na sikavelape sar kotor komunikaciako, već statistikane gendja. Ini uzo faktja kaj Ačhimos hraminela kaj Djenipe kotar manuškane thaj minoritetjenge hakaja dikhljarenape ano rami praksa maškarthemutne instituciengo save dikhljarena olengo legaripe⁴, a kaj Evropako krisi vaš manuškane hakaja ano but drom eksplicitno bešlja pedo dikhibe kaj listing akharibe thaj aver gendja save operaterja kedena astarde lafjenca “garavipe komunikaciako”. Pozitivno sito so mandatno šerutnipe lela bahami dujto amandmanesko savo Pačavutneske vaš informacie kotar publikako semnibe thaj uluvipe gendjengo kotar persona resela te dikhljarol realizuibe Kanunesko ini ano odola situacie ano save o agencie arakhibaske pašilje kotar ačhavutne gende vaš telekomunikacia dizutnengi.

Uluvutno diziutnengo sikavgja publikako rovibe so argumentja thaj biulavdo bahami mandatno biphangle raštrake orgajna vaš uluvipe hakaja dizutnengo, ekspertsko thaj majbufljardi publika, na sine but vaš Themutno parlamenti te inarol ano palem

⁴ Ačhimos Republikako Srbiako, djeno 18. al. 3.

lačhardipe thagarutnako bahami kanunesko savo privatibe dizutnengo kerela čalavdimi ze so odova šaj te kerol.

Vaš odova Uluvutno dizutnengo thaj Pačavutno vaš informacie kotar publikako semnibe thaj uluvipe gendjengo kotar persone, pedi iniciativa baro gendo organizaciengo civilno amalipasko – nacionalno žurnalistikane, krisutnenge, advokatjenge thaj aver amalipa interesuime vaš uluvipe manušikane hakaja, inicirime anglo Ačimosko krisi te kerolpe nota kotar akala djenipe, adikhariba kaj on nane numa binapjengo presia po privatibe komunikaciako dizutnengo, već ini formalno opipe e Ačimoske.

Preventivno kontrolno vizita Arakhibasko-informativno agenciake

Nakhibe kotar Ačimosko thaj Kanunesko lačhardipe obligacia thaj butipe Uluvutno dizutnengo (UD) te dikhljarol uluvipe thaj barjaripe manušikane (thaj minoriteteske) tromalipe thaj hakaja⁵; a leiba ini kaj agencie arakhibaske siolen kompetencie thaj vastuša, ano rami e Ačimosea thaj kanunea, kerena ulavde procesja thaj napja save vaš sebepi siolen cidipe kotar počekatune bičalavdipe disave manušikane tromalipe thaj hakaja, Uluvutno dizutnengo legargja ano januari/februari 2010. berš preventivno kontrolno vizita Arakhibasko-informativno agencia (AIA).

Fundono reso vizitako sine te dikhljarolpe kanunipe thaj čačikanipe (sebepipasko, proporciribe thaj aver) buti AIA kana kerelape buti kotar kompetencie Agenciako savea khuvelape ano garantuime hakaja thaj tromalipe dizutnengo thaj, te sine kaj manglape, dejipe gndipe ano reso barjaripe kanunipe thaj čačikanipe bukjako AIA thaj barjaripe pačavipe manušikane hakaja generalno. Ulavdo pačiv dendilo e Ačimoski thaj kanuneski fundipe, pherdipe, dokumentuibe thaj, generalno, čačipe e proceduraki savi AIA kerela ani piri buti.

Pedo fundo dikhibasko ano Centralno evidenciono registri thaj dokumentacia savi AIA garavela ano situacia ano save istemalkergja disavi kotar ulavde metode, napja jase buti, jase vastuša savenca khuvelape ano disave garantuime manušikane hakaja, sar ini pedo fundo deklaracia vastalutnengo thaj jekh kotor djenengo Agenciako, Uluvutno dizutnengo dengja klidutnipe kaj AIA, kana ano piri buti limitrinela disave tromalipe thaj hakaja dizutunenge garantuime Ačimosa Republika Srbiako, adikharelape pedo pozitivnojuridikake norme. Forma ano savo organizuimo dokumentacia keribaski ulavde procesja thaj napja adjahar sito kaj eventualno bilačo istemalkeribe ovela hramimo, a akterja bilačo istemalkeribaske šaj te identifikuienenpe.

Zorakardilo, numa, manglipe thaj šajipe te bajakarolpe uluvipe thaj pačavipe manuškane hakaja thaj tromalipe save šaj te oven limitirime bukja Agenciako, thaj odova ano niveli:

1. kanunipaske norme
2. talokanunipaske aktja
3. procedure save kerenape ano buti Agenciake.

Sar naklja thaj rezultati vizitaki bufljardo sikavdilo ano ulavdo raporti, savo dendilo Themutne parlamenteske, hema oj pana odova na diskutuingja.

⁵ Kanuni vaš Uluvutno dizutnengo („Sl. glasnik RS“ gn.79/2005 thaj 54/2007), djeno 1. al. 2.

Tromalipe gndipasko thaj vakheribasko

Tromalipe gndipasko thaj vakheribasko sito generalno pačavutno, ini kaj disave formalno thaj biformalno grupe thaj organizacie odova bilačo istemalkerde pedi škodra hakaja averengi thaj etika demokratikane amalipasko, pedo savo Uluvutno dizutnengo ano but drom publikano mothavgja.

Si bajo so bilače istemalkeribe akale hakajesko so pobut kerelape prekal forumi thaj blogja ano interneti sajta, sikavibe rasizmi, ksenofobia, zumavipe nacionalno, rasno thaj religiako bikhamibe thaj bitolerancia, ulavdo prekal nacionalno minoritetja (Roma) pedo savo djevaptune ano medie thaj orgajna publikaka thagarutnake but drom na reaguinena.⁶ Ačimos thaj kanunja stopirineni thaj došalimasko sankcionišinena vakheribe bikhamibasko thaj sasavi forma diskriminaciake, a Srbia ratifikuingja ini Konvencia vaš učotehnologiako kriminali, thaj vaš odova došalimaske siton ini keribe savi ani natura siton rasistikane thaj ksenofobiake a kerdile prekal kompjutersko sistemi. Numa, ini kaj si Agencia vaš mareba opipe učotehnologiako kriminali uzo Ministribe andrune bukjengo thaj ulavdo Biro vaš mareba opipe učotehnologiako kriminali uzo Učo publikako davijutnipe ano Beogradi, opipe adjahar bilačo istemalkeribe hakaja pedo tromalipe gndipasko thaj vakheribasko momentalno nane but efikasno mehanizmi uluvipasko.

Alosaribasko hakaj

Disave minusja si ini ano reslipe alosaribasko hakaj. Alosaribasko hakaj dizutnengo pana sito talo bišužipe blanko parlamenteske mukljipe funkciata thaj tromalipe politikake partije kaj ano republikako niveli, palo agorisibe alosaribaske, mothavena definitivno lista djenengo ano majučo organi thagarutnipasko, savea čačikane kerena činadipe kaj partije lena kotor rolaki savi siole alosaribasko trupo thaj alosaribasko manglipe dizutnengo modifikuineni prekal poro manglipe.

Ačimsko krizi Srbiako, praktikane kotar jekha-jekh sebebja, kasiringja djenipe Kanuneske kotar lokalno alosaribe.

Uluvutno dizutnengo ini ano poanglutno raporti phengja kaj “blanko mukhljipe” thaj šajipe partijengo kaj mandatja dena opipe rndo savo sine ano alosaribaske liste sito majbaro ačhavipe pherdo reslibe politikane, jase, alosaribaske hakaja dizutnengo. Ačhola manglipe kaj odova pučibe ka ovolo agorisimo ano raporti periodesko savo avela, ani forma savi na uškavela alosaribasko hakaja dizutnengo, hema ini dela normalno politikako thaj parlamentarno djivdipe, vaš savo agorisibe si ini ano komparativno praksa.

Mediake tromalipe, žurnalistja

Tromalipe mediengo sito na numa jekh kotor kotar fundo demokratikano režimesko, već ini činadipe vaš reslipe hakaja dizutnengo pedo informišibe, savo sito garantuimo Ačimoa.

Transparentno mangin pedo medie, agorisibe mudaripengo thaj šajipe mudaripe žurnalistjengo, uluvipe thaj devipe dumo rodipasko žurnalistipe, keribe činadipe vaš

⁶ Vaš odova mangalpe te leparolpe reaguibe redaktoresko Publikako servisi RTS, žurnalistesko Zoran Stojković, savo ano autorsko teksti ano sajti RTS zorale kerga davija rasistikano atako thaj čhungaripe čajorake romano hanigako kotor olako phagipe hakajengo savo Uluvutno dizutnengo legargja procesi prekal e Ministribe edukaciako, a RTS kotar odova gatisargja thaj emituingja bufljardo artiklo.

fer khelibe ano lokalno, regionalno thaj nacionalno mediengo bikinipasko-kinibasko than thaj uluvipe ekonomikane thaj socialno hakaja žurnalistjengo siton kotar majbare semnibe vaš tromalipe mediengo ani Republika Srbia.

Ačimosko krisi, ano procesi savo pedo fundo kanuneske kompetencie iniciringja Uluvutno dizutnengo, kasiringja rndo djenipe Kanuenske kotar pharuvipe thaj pherdipe Kanunesko vaš publikako informišibe, save sineton presia tromalipe mediengo thaj sineton ano naavazipe e Ačimoa.

Uluvutno dizutnengo procesi te dolpe nota ačimoibaske lela pedi iniciativa žurnalistjenge amalipe, thaj kotar odova poangle dikhljargja ini gndipe majuče kherutne ekspertja vaš mediengo thaj ačimosko hakaj.

Obligacia raštrako sito na numa ta na uškavol, već ini te kerol thaj te resol činadipe vaš barjaripe tromalipe žurnalistipasko.

Sito vaš bajo biagorisime thaj neve situacie pedo zoralipe thaj daravipe pedo žurnalistja save rodena kriminalno bukja save si pedozoralipe thaj korupcia. Žurnalistka Brankica Stanković sine čhonutnenca tali sadivutno policiako uluvutnipe vaš seria emisiengi “Insajder” ano save sikavdile forme bukjake save siolen organizumie kriminalno grupe. Rodipaske orijentišime žurnalistja ano lugo periodi lena peda peste buti biefikasno raštrake orgajnengo save siton kvalifikuime thaj save manglape te čhinen, arakhen thaj te keren davia majseriozne forme kriminaleske, so sito majangle amalipasko manglipe, thaj vaš odova odola žurnalistja lena phare personalno konsekvence.

Policia sine efikasno ano arakhibe thaj cidipe tromalipsta persone save bidaraiba thaj brutalno, ano publikako than, kerde atako, pedo žurnalisti Teofil Pančić.

Šukar sito so raštrake zoralipe arakhibaske veke nane presia po djividiupe thaj arakhibe žurnalistjengo, sar odova sine situacia ano inaršdešutne berša.

Numa, raštra ano savi si baro manglipe kaj elitno policiake jekhutne arakhena žurnalistjen, golmane savo nakhela ano konkuretno fudbalsko klubi, liderjen bithagarutne sektorske, dizutnen, ini e političarjen save mothavena napopularno dikhavipe, thaj uluvinena kotar odola save sikljilje olenge došalipaske keribe te tolerišinenpe, musaj te čhivol but po but zoralipe vaš te nakhavolpe adjahar situacia ze so manglape ani situacia kana sito jekh molibasko thaj institucionalno stabilno amalipe.

Uzo orgajna publikake thagarutnipaske, ini korkore medie siolen djevapibe prekal poro tromalipe thaj dizutnenge. Žurnalistikani etika rodela kaj čačiipe jase legitimno hakaj odolengo kotar save raportuinelape, poulavdiupe pačavipe premisa bidošalipe, na eliminišinena, numa vaš tiraži jase po baro dikhibe.

Fokusiribe pačiv pedo uravibe, pharuvibe personalno stili thaj “interesantno” kotar djivdiupe personako save siton phande e majbrutalno došalipaske keriba, te phene kaj sitoj buti kotar persone kotar estrada, djandipa jase bidjandipa bajakarena individulano thaj amalipaski tolerancia prekal mudaripe thaj manuša save mudarena. Poulavdiupe pedo fokusi siton terne, savenge adjahar raportuibe mudaripe sikavelape sar modeli keribasko savo anela pačiv, a na sar negacia univerzalno molipe pedo save formirinenape ini manušikane hakaja.

Žurnalistjenge amalipe ka resen tromalipe mediengo te sine olenge etikake šerutniupe zorakargona sar thana ano save majšukar thaj majsig kerelape diferencia maškar tromalipe thaj, na adjahar hari, bilačo istemalkeribe zoralipe publikako lafesko.

Uluvutno dizutnengo bahtakergja aktiviribe Republikako radiodifuzno agencia opipe sakodivutno baripe vulgarnipasko, bimoralno keribe thaj bizaresko komercializacia ano elektronsko etar Republika Sriiako, savo sito publikako mangin.

Nane sa odova so manuša gatisirime te dikhen mukhlo, thaj našti prekal publikake resursja – elektronsko frekvencie- te prezentuinolpe sa pačavipe save o manuša mangena te sikaven jase te len. Raštra sitoј ani obligacia te uluvinol minimumi barikanipe dizutnengo thaj te lačharol thaj te uluvinol molipe ano save Ačhimos genela ini morali demokratikano amalipasko, poulavdipe ano činavdipe bihačaribaski komercijalizacia paše sa so sito ano amaro maškaripe.

Durvarlipe restituciako

Trumibe vakhtesko vaš te anolpe kanuni vaš inaribe mangin kerela sebepi lungaripe phaglipi manginesko hakaj thaj elementarno čačipasko prekal milja dizutne Srbiake savenge dendilo lafi vaš restitucia pana po angle kotar 2000. berš, kotar politikake zoralipe savengo identiteti dji avdive ano kontinuiteti **adikhrelape**.

Uluvutno dizutnengo adikharela kaj problem sito dujrigutno- nanibe politikako zoralipe vaš e restitucia te kerolpe thaj nanibe administrativno kapaciteti vaš sa so manglape bukja legarenape pedo čačikano thaj efikasno forma. Jekh kotar klidutno problem sito nanibe pherde, **čačikane** thaj ažurno evidencia kotar mangin ano vast raštrako.

Dji restitucia durvarlape, disave neve kanuneske agorisibe kerena pharipe šajipe e nakhutne djenenge o mangin te ovol inardo ano majčačikani forma – ani natura. Adjahar situacia e normenca kotar amalipaski phuv savi prekal procesi privatizaciako firmengo save istemalkerde phuv, ovela ini korkori privatno.

Disave orgajna, dizja thaj komune, kana olenge interesuime dizutne thaj amalipe rodona, phenena kaj nadjanena vaš klidutnipe Thagarutna Republika Srbiaki vaš obligaciako registracia raštraki bimiškopeski thaj miškopeski mangin e Republikaka direkciake vaš mangin, savi manglape te kerol evidencia vaš mangin Republika Srbiako.

Uluvutno dizutnengo sine medijatori maškar organizacie dizutnenge vaš restitucia thaj Republikaki direkcia vaš mangin. Pedi rekomandacia Uluvutno dizutnengo Direkcia ačhavgja te fuljinol registracie interesuime dizutnenge vaš mangin savi šaj te ovol objekti restituciako, već lela vaš odova te dikhljarol kerena mi jekhutne lokalno korkorodirekciake, kaj mangin pedo savo mothavde dizutne, evidencia, thaj tana sine, kerdile mi činadipe vaš odova te kerolpe.

Palo numa disave čhon kotar leibe adjahar forma bukja Direkciaki, savi rodingja o Uluvutno dizutnengo, “araklilo” thaj registruisalo ano raštrako mangin:

- 35.288 hektarja agroekonomiaki phuv,
- 79.273 hektarja veršeski phuv,
- 3.712 hektarja urbanistikani phuv,
- prekal 3.000 administrativno bare khera,
- paše 24.000 mahale thaj droma,
- prekal 1.000 bešipaske soliterja,
- 700 garaže thaj adjahar diso objekatja.⁷

Ulavdo aspekti problemske dela fakti kaj, dji inaribe **bičačikane** lelilo mangin dizutnengo **durvarela**, Kanuni vaš inaribe mangin khangirenge thaj religiake

⁷ Gendja save Uluvutne dizutneske dengja Mreža vaš restitucia ani Serbia, khedeutnipe interesuime dizutnengo.

kupatnenge pedo zoralipe, so produkuinela juridikako bijekhipe. Numa, ano cidipe odole bijekhipasko nakhililo došale dromea: Thagarutni angja pratsav kaj faktikane te ačholpe e istemalkeriba Kanuni vaš inaribe mangin khangirenge thaj religiake kupatnenge, dji Ačimosko krisi na anela pratsav kotar olesko ačimoibe, ini kaj beršenca popalal Kanuni istemalkerdilo thaj disave khangirenge već inardilo semno kotor manginesko. Ano adjukaribe odola pratsavako, Thagarutni ačhili ini pi buti vaš hramibe kanuni kotar sasutni restitucia. Uluvutno dizutnengo adikharela kaj adjahar “ačhavibe” bifundimo thaj čačikane bikorektno buti kinibe but dur nakhlo vakhti.

SOCIALNO THAJ EKONOMIKANE HAKAJA

Poulavdipe si bajo sar baro problemi dizutnengo ano reslibe socialno thaj ekonomikane hakaja, savengo bistrripe savakht šaj te anol ano pučibe reslimo stepeni politikake thaj dizutnenge tromalipe. Ikaldilo kaj sakole šovto bučarneske ani Srbia dendutno bukjako na pokinela obligaciako penziako staži – odova sito investicia ano socialno peribe! Sa pobaro gendo dizutnengo perela tali samatrenda čorolipaski. Tikne thaj birndome masekosko leibe lovesko, nanibe bukjako, nanibe kheresko jase aver fundono materialno djivdipaske manglipe, numa, nane diso ano savo o Uluvutno dizutnengo šaj direktno te ažutinol (numa te sine odova sebepi bičačikane jase bikanunesko buti organesko publikaka direkciako), ini kaj disave djene vaš odova sikavena bipačavibe ano institucia Uluvutno dizutnengo, soske olen sar dizutne našti te uluvinol. Srbia hramingja Opciono protokoli ano Maškarthemutno pakti kotar ekonomikane, socialne thaj kulturne hakaja. Numa, ratifikacia odole hramibasko ano Themutno parlamenti na kerdilo.

Phaglipe hakaja kotar e buti

Dizutne e Uluvutne dizutnengo ini ano 2010. berš lungarde te rovenpe pedo problemja ano reslipe hakaja kotar bukjake relacie. Mothavelape pedo bipačavipe disave djenipe Kanunesko kotar e buti kotar e rig dendutno bukjako, nanibe zoralikano uluvice bučarnengo anglo krisja, hema siton dikhavne konsekvence thaj nanibe zoralipasko keribe thaj ano vakhtesko socialno dialogi maškar raštra, dendutne bukjako thaj reprezentatorja bučarnenge (sindikatja).

Bučarne majbut drom nakhena ko Uluvutno dizutnengo palo so ačona bi bukjako, ini kaj ani adjahar situacia e bukjako dendutnea ombudsmani našti te dol efikasno ažutipe. Dena ispatja kaj beršenca kerde buti ano jekh vakhti (ini kaj pedo molibasko kanuni limitirinela adjahar forma khuvibe pi buti pedo jekh berš), kaj kotar odoja buti phagile olenge hakaja pedo divutno, kurkesko thaj beršesko bešipe, pedo pokimo prekal vakhteski buti thaj aver hakaja, kaj ano olengo maškaripe bučarne lenape pedo fundo “pendjardipe”, partiako djenutnipe jase daj kontra servisi. Disave bučarne beršenca kerena buti ano jekh vakhti. Kanuneske djendipe kotar maksimalno periodi bukjako ano jekh vakhti bukjake dendutne našakarena hovavne čhindipa bukjako thaj pharuviba kontrakti kotar buti, a krisja fuljinena davie leiba fiktivno dokumentja (kontrakti kotar nakhibe ano aver bukjako than) sar pherdovalidne. Adjahar haljovipe istemalkeripe kanunesko kotar rig odolenge savengi buti sito te uluvinen zumavinela phagipe hakaja bučarnenge.

Baro gendo dizutnengo ano phure berša trumindile tali samatrenda egzistenciaki soske bukjake dendute beršenca nane pokime buti ni čhivde lovo ano penziako staži, vaš odova našti te resen pherdo hakaj pedi penzia, thaj ovena phande kotar socialno ažutipe raštrako savo nane butipa vaš djivdipe, a vaš odova olenge nakhle bukjake dendutne na lena sankcie. Raštra kerela pedo phandipe staži bučarnengo disave firmengo. Nane, numa, but pendjardo pedo savo fundo si kriterijumja raštrake so

disave bujkake dendutnenge ažutinelat ano phandipe staži olenge bučarnengo (soske obligacia te delpe lovo vaš penzijsko thaj socialno siguripe sine e dendutno bujkako, a na bučarnengo), a averenge na, ni pedo fundo save kriterijumengo disave dendutne bujkake tolerišinelape bipokibe obligaciake love ano penziako fondi.

Validno kanuneske agorisibe škodra vaš bipačavipe kanunesko kotar e rig bujkako dendutno vaš te dolpe lovo ano obligaciako socialno fondja ini podur perela pedo bučarno. Ani Republika Srbia si obligaciako penzisko siguripe thaj dejipe lovo ano penziako fondi sito obligacia bujkako dendutnesko. Obligaciako penziako fondi sito publikako a na privatno, so semninela kaj bujkako dendutno dela lovo ani kupatni, a na e bučarneske. Numa, bučarno akharela škodra te sine dendutno bujkako phagela kanuni. Uluvutno dizutnengo adikharla kaj sako musaj te resol pherdo hakaj pi penzia kotar obligaciako publikako fondi bi dikhiba pedo odova kaj olesko bujkako dendutno pačavindoj kanuni jase na. Buti e raštrake orgajnesko, a na dizutnengo, te arakhol pačavipe kanuneske obligacie. Bujkake dendutne save na dena lovo vaš obligaciako penziako thaj sastipasko siguripe majdirektno phagena kanuni thaj obligacia sito kompetentno raštrake orgajnengo, a na bučarnengo, adjahar situacie te arakhen thaj te sankcionišinen.

Sindikacija e Uluvutno dizutnengo rovenape pedo nanibe obligaciako socialno dialogi e bujkako dendutnenca thaj raštra kana anenape klidutne pratsavja kotar semnibe vaš bučarnenge.

Disave bujkake dendutne istemalkeren ekonomikani thaj molibaski kriza, lavirintja proceseske vaš privatizacia thaj biefikasibe mehanizmesko juridikako uluvupe vaš te baravalol pedo logari bipokibaski buti. Hema ini raštra daj drom činadipa prekal gendoske bučarne ano leibe kotor ano socialno programja adjahar so olenda rodela te cidenpe kotar krisipaske parnice vaš te pokinolpe poanglutne masekeske love, rodipa olenda ini te cidenpe kotar pere hakaj save zorakardile juridikako zoralipaske krisipaske pratsavja, ini kaj Ačimos hakaja pedo fundo bujkako garantuinelat thaj phenela kaj khonik odolesta našti te cidolpe. Pedo adjahar situacia Uluvutno dizutnengo paše maškaringja e dizjake uluvutno dizutnengo ani Subotica.

Uluvutno dizutnengo vizitingja štrajkačjen save, ano privatno (privatizuimi) firma, phandepe ano duj kancelarie, dji bujkako dendutno, mangipa te činol štrajki, uzo ažutipe arakhibasko phangla fabrikako truj thaj stopiringja te čhivolpe habe thaj medikamentja. Direkcija firmaki lela apeli Uluvutno dizutnengo, pratiba publikaka informacia kaj raštrake orgajna na ka mukhen te oven bokhale štrajkačja, thaj adjahar "embargo" pedo habe thaj medikamentja čhindilo, hema ani publika ačhilo lepardipe kaj stepeni antagonizmesko maškar bučarne thaj bujkake dendutne šaj te vazdolpe dji niveli anuliribe fundone manuškane thaj etikake premisja.

Ano pašutni situacia, Uluvutno dizutnengo ano aver diz vakhargja e bučarnenca save lele te keren korkoro čhalavdipe ano mangipe te sikaven dramatikaki situacia ani savi arahkenape.

Disave kanuneske agorisibe adjahar fuljarde jase ande talo pučibe realizuibe disave hakaja bučarnengo, pa ini fundone regulime kotar Kanuni vaš bujkake.

Uluvutno dizutnengo angli Thagaruni Republika Sriaki thaj Ministribe kulturako, lela iniciativa vaš primibe djeno 50. Kanuni vaš kultura, soske buti ano jekh vakhti ano institucie kulturake opipe djenipe Kanunesko vaš buti čhivgja sar regulibe, dji buti ano savakhtuno tretirinela sar eskluzivno pedo savo si olen hakaj bučarne e bujkake stažea prekal disavo gendo beršengo (20 berš murša, jase 17 thaj kvaš berš djuolja). Bahami Uluvutno dizutnengo vaš riziko kotar djeno 50. pedo bučarne ano institucie kulturake ulavde ini djenutne but nacionalno thaj maškarthemutno amalipe bučarnengo ani kultura. Pedi iniciativa Thagarutni na

reaguingja. Vaš odova Uluvtutno dizutnengo gatisarinela bahami vaš nota ačimoibasko bihalovibaske djenutnipe.

Djenutnipe Kanuneske vaš raštrake administratorja istemalkerelape pedo bučarne ano raštrake orgajna, hema na ini ano sa publikake servisja, thaj vaš odova ano olende nane obligacia te kerolpe publikako konkursi vaš lelibe bučarne pedo buti ano savakhtunipe. Adjahar dizutne ini na djanena vaš čuče bukjake thana ano dukhavnekhara, aver-aver agencie, socialno agencie thaj aver orgajna thaj organizacie kotar save but olenda siolen publikake kompetencie so semno limitirinela učipe ačimosko djenipasko prekal save sarenenge, talo jekha-jekh činadipe, pašutne sa bukjake thana⁸, a savengo učipe prekal natura bukjaki musaj te ovol majbaro ano publikako sektori.

Bilačo istemalkeribe djipherdipaski buti ano sastipe

Hakaja pedo adikharibe thaj barajaripe sastipe dizutnengo,činibe,trumibe thaj poangle arakhibe nasvalipasko, čalavdipe thaj aver rumibe sastipaske thaj vaktuno thaj efikasno saslaribe thaj rehabilitacia, savo reselape bukja sastipasko uluvipa, jekh sito kotar fundone hakaja dizutnenge garantuime juridikake režimea.

Kanuni kotar buti, saveske djenipe istemalkerenape ini ano bukjake relacie ano sastipaske institucie, phenena kaj bučarne save kerena buti pherdo bukjako vakhti šaj te phanol kontrakti vaš djipherdipaski buti e aver bukjako dendutnea, majbut dji jekh trito kotor pherdo bukjako vakhti.⁹ Kanuni vaš sastipasko uluvipe, numa, adikharela ulavdipe kotar odova regulima thaj bučarnenge ano sastipe resela kaj djipherdipaski buti, talo disave činadipe, kerelape ini ani institucia ani savi već kerena buti.¹⁰

Kanuni kotar sastipasko uluvipe mukhela ini ano djipherdipaski buti te delpe servisi save siton astarde obligaciake sastipaske siguripa, te sine kaj sastipaski institucia „našti aver čhane te resol adekvatno kadari“.¹¹

Ano procesi savo legardilo pedo fundo anglune informaciengo save sine ano anglodavie duj doktorke (jekh nakhli), Uluvtutno dizutnengo zorakargja kaj odola djenipe Kanuneske vaš sastipasko uluvipe šaj te bilačo istemalkerenape adjahar kaj nanolen nisavo gndipe thaj našti efikasno thaj čačikano te reselpe hakaj pacijentjnego.

Ano procesi kontrola bukjaki Uluvtutno dizutnengo zorakargja kaj o Instituti vaš onkologia ani Sremeski Kamenica organizuingja saslaribe kherutne pacijentjnego prekal djipherdipaski buti ani Radiologiaki klinika ini kaj odova astardoj obligaciake sastipaske siguripa thaj vaš odova Instituti siole arakhutne sastipaske bučarne ani savakhtuni buti. Instituti lela te kerol djipherdipaski buti pana so na lela mukhlape kotar kompetentno organi- Ministribe sastipasko, a disave bučarnenca ani Radiologiaki klinika phandile kontraktja vaš djipherdipasko buti ini uzo fakti kaj, vaš škodripe činadipe bukjako, oleng pačavimo hakaj pedo harnikano bukjako vakhti.

Ministribe sastipasko Republika Srbiako palo odova dena poro mukhlibasko avazipe e Instituteske vaš onkologia Vojvodinako vaš Plani djipherdipaski buti, ini kaj ov astarela devipe sastipasko servisi ani Radiologiaki klinika kherutne pacijentjnenge a odova servisi astardoj sito e obligaciake sastipaske siguripa thaj Instituti vaš olengo devipe siole sastipaske bučarne. Zorakardilo ini kaj sastipasko inspektori Ministribe sastipasko dikhlargja disave kotar biregulime, hema kotar odova nane informišalo fundutno Institutesko- Autonomno kraina Vojvodina, ni na lelepe keribaske napja vaš olengo cidipe. Adjahar, Ministribe e Instituteske

⁸ Ačimos Republika Srbiako, djeno 60, al. 3.

⁹ Djeno 202. Kanuni vaš buti

¹⁰ Djeno 199. Kanuni vaš sastipasko uluvipe

¹¹ Djeno 200. al. 2. Kanuni vaš sastipasko uluvipe

dengja mukhlibasko avazipe pedo Plani djipherdipasko buti, a uzo odova na zorakardilo pherela mi Instituti dende hramutne činadipe.

Instituti e Uluvutno dizutnengo, palo leibe phenibasko kotar kerde mukhlape ani buti thaj rekomandacia vaš olengo cidipe, informišingja kaj e Radiologiaki klinika već ačavogja djipherdipaski buti. Krainako sekretariati vaš sastipaske, saveske Uluvutno dizutnengo dengja rekomandacia te dikhlarol pharipe mukhlibasko bukjako save kerde vastalutne Instituteske thaj te anol pratsav kotar eventualno djevapibe, informišingja e Uluvutbe dizutnengo kaj, „pharipe mukhlibaske bukjake save zorakardile, ano akava momenti, nane adjahar kaj manglape te akharenpe pedo pana daj djevapibe o vastalutne Instituteske, po ulavdipe kana sijamen ano dikhibe fakti kaj o vastalutne kerde o napja save rodisele vaš te cidenpe biregulariba save sineton ano keribe djipherdipasko buti thaj kerde sa aver so sine musaj vaš te cidenpe dikhlarde mukhlape ani buti“. Uluvutno dizutnengo publikano sikhavogja bičalardiye adjahar rezultatea, a jekh kotar doktorke save mothagja kotar akava problemi phenela kaj arakhelape tradipa pi buti, ini uzo lil Uluvutno dizutnengo e vastalutnenge ano Instituti thaj ano Ministribe sastipasko ano savo vaš olake, ano rami e kanunea, rodela uluviye.

Dizutne arakhenape e lunge rokjenca vaš leibe saslaribasko ano “rndomo” procesi, thaj djaniba kaj ano saslaribe vakhti khelela bari rola, alosarena (te sine kaj finansiake šaipe mukhena), čačikane bi hakaj tromalipa manglipasko, o saslaripe te pokinen ano djipherdipasko buti soske ov ka lelpe but po sig.

Jekh aver keribe, savo lelo vaš informacia kotar kamera ani ginekologiaki ordinacia, sikhavogja pana jekh dimenzia problemeski.

Ano keribe kontrola zorakardilo kaj o kamere ani ordinacia ale vaš odova te arakhen but kuć medicinake aparatja save but drom na kerena buti. Ovela sine odova, prekal racionalno dondipe direktorsko, soske kaj šukhar aparatja ano raštrako dukhavnokher tiknarela avibe pacijentjengo ano privatno ordinacie, ano save djipherdipaski buti kerena jekha jekh medicinake persone.

Uluvutno dizutnengo informišisalo kaj bilačo istemalkeribe djipherdipaski butu nane hari, thaj ano raportno periodi savo avela ka dikhlarol intezivno odova pučibe thaj ka kontrolišinol buti sastipaske instituciengo.

Uluvutno dizutnengo adikharela, bi prejudiciriba rezultatesko, kaj e Themutno parlamenti manglape te popale dikhlarol, prekal publikako ašunibe jase ano daj aver čhane, manglape mi te ačol šaipe kaj bučarne ano orgajna publikaka direkciake (organi raštrako, krainako, lokalno thagarutne, publikake servisja, organizacie e publikake kompetencienca...) bi ulavde mehanizmja uluvipaske kotar bilačo istemalkeribe šaj ano djipherdipasko vakhti te keren buti jekha-jekh bukja ano djipherdipaski buti (publikako jase privatno), a odova tana sikhavol jekhsoj konflikti intereseko.

Tradime thaj našutne

Tradibasko kotor ani Srbia khuvogja ano dujto dekada, bi savakhtuno agorisibe vaš dešutne milja manuša. Ano putaripe aver aver kombja thaj agorisibe but gendutne problemja thaj pučipe tradime thaj našutne dizutnengo lele kotor maškharthemutne institucie, raštrake orgajna amare thaj pašutne phuvjenge, maškharthemutni thaj evropaki kupatni dende finansijsko thaj ekspertsko ažutipe, ano but akcie lele kotor bithagarutne thaj humanitarno oranizacie thajpd.

Raportja, numa, vakharena kaj e Srbia ini pana sitoj angluni ani Evropa, a 12. jase 13. po gendo tradimo thaj interno našutne persone ani lumia.

Tradime thaj našutne po ulavdipe siton khuvde sa akale sasutne problemenca save kerena pharipe dizutnenge. Maškharipe Uluvutno dizutnesko e Komesarijatea vaš tradime ano dikhibe agorisibe dendutne anglodavie sine but šukhar.

BUTI E ORGAJNENGO DIREKCIAKE – LAČHI THAJ BILAČHI DIREKCIA

Hakaj pedi lači direkcia

Uluvutno dizutnengo adikharena kaj orgajna publikaka direkciake na numa kaj manglape sakova keribe savo sito phando obligacia, hakajea thaj pedo kanuni fundome interesibe dizutnengo legarena formalno šukharipasko thaj gndipaske čakikano, keribe resesko, objektivno, transparentno, efikasno, kvalifikuimo, sig thaj šukaripa, uzo pačavibe barikane dizutnesko savo bešela anglo organi thagarutnipasko, već kaj dizutno pedo adjahar buti publikake direkciako siolen hakaj.

Sakoja dujto anglidavia e Uluvutno dizutneske sitoj pedo tehnipe administraciako, bisigipe, bijekhipaski procedura, ki ajkh dikhavni došalipasko istemalkeribe kanunesko thaj aver phagipe počekatunipe lača direkciake.

Hakaj pedi lači direkcia čhivdilo ano juridikako sistemi Evropaka uniako sar fundono hakaj olengo dizutnengo¹², hema ani Republika Srbia pana nane pačavimo sar adjahar. Uluvutno dizutnengo adikharela kaj hakaj pedi lači direkcia ini amende manglape te čhivolpe ano fundone hakaja dizutnenge, garantuime maj uče kherutne juridikake normenca.

Kodeksi lača direkciako

Sar angluno badjako ano odova drom, leiba ano rami šukar empirie aver phuvjengo thaj Evropaka uniako (EU), Uluvutno dizutnengo kergja Kodeksi lača direkciako thaj uzo ombudsmani EU dengja e presidentake Themesko parlamentesko ano juni 2010. berš, savo o parlamenti pere autoriteta te zorakarel ole. Kodeksi vaš direktno modeli siole Evropako kodeksi lače administrativno keribe (The European Code of Good Administrative Behaviour) savo, pedo fundo ulavdo reporti Evropake ombudsmanesko thaj pedo oleski iniciativa, lela Evropako parlamenti Rezolucia kotar 6. septembrea 2001. berš. Evropako parlamenti akhargja Evropaka ombudsmani kaj sako dive istemalkerela Kodeksi, kana rodela čači buti orgajnengo Kupatnako, a vaš te zorakarolpe hakaj dizutnengo pedi lači direkcia. Kodeksi manglape te sikavol legardutno vaš čače keribe orgajnengo publikaka direkciako sar ano republikako, adjahar ini ano krajinako thaj lokalno niveli. Dji agorisibe periodi raportesko Themutno parlamenti na lela nisavo aktivibe kotar odova.

Reforma raštrake direkciake

Ni jekh kotar projektimo reso reforma raštrake direkciake (depolitizibe, racionalizibe, profesionalizibe, modernizibe) nane dji po agor astardo, a reslibe disavengo čakikane nane ni lelilo. Dji reforma publikaka direkciako but ekspertja adikharena sar klidutno problemi tranziciako, ekstremno gndipe djana dji ko odova kaj „kabasto, biefikasno, biprofesionalno, korumpirimo thaj apsurdno kuč birokratsko aparati, e 30 milje butipe bučarne, naturalno partneri bikvalifikuimako, handjutnako thaj kriminogenako

thagarutnipe, ani mareba save legarena opipe pere dizutne.“¹³ Kotar milje nakhipe ko Uluvutno dizutnengo, delape klidutnipe thaj dizutne publikaki direkcia but drom dikhena sar privileguimi grupa bibučarnengi, „sinekura“ vaš dondutne partiake djene familia thaj amala, dji po agor korumpirimi agencia, dji kotar vakheribe e bučarnenca ani direkcia kotar keribe kontrolako but drom ikljola kaj on dizutnen adikharena vaš prekalgedutne objektja save anglo olende čivena „šaj juridikane fundone, hema birealne rodipe“.

Uluvutno dizutnengo adikharela kaj vaš čačikani reforma ano publikako sektori klidutno depolitizibe administraciako thaj ačhavipe praksa khuvibe pi buti ano publikako sektori sar napi socialno politikako (mangipe te dolpe buti so pobare gendo manušego, save ka oven so pohari pokime, a olenda kotar vaš socialno tehnipe naka rodolpe kvaliteti thaj djevapibe). Sasutni funkcionalno analiza publikako sektoreško sito angluno činadipe vaš racionalizacia legariba čačikane manglipa, a na populizmea.

Ano jekh vakhti, zorakarena semja kaj raštra lela bikompromisno mareba opipe pedo zoralipe thaj pohari tolerišinela phagipe kanunesko, poulavdipe kotar rig pere oficielno manušenda thaj administratorjenda. Inarlape, ini kaj poloke, pačiv pedi edukacia, vazdelape ini djanipe kotar semnibe sasto o djivdipasko maškaripe thaj aver dji paše vakhti pherdo trumime hakaja save siton kotar vitalno semnibe vaš kvaliteti djivdipasko avdive thaj ano avutno vakhti.

Maškar pozitivno misalja sito angažuipe Ministribasko vaš buti thaj socialno politika thaj definitivno hramisaribe bilateralno kontrakti kotar reslipe hakaja paše 15.000 penzionerja e hamime srbikano-bosnake penzie, savea andilo ano jekha-jekh pašljoipe e penzionerjenca save jekh kotor penziako lena ano aver nakhle jugoslaviake republike. Anglo hramosaribe kontraktesko lena sine tiknardi penzia, so sine objekti grupno anglodaviake Uluvutno dizutneske, hema ini ačhimosko rovibasko lil ano Ačhimosko krizi.

Kotar sasutni buti Uluvutno dizutnengo ano 2010. berš ikljola kaj ani Repubika Srbia pana sito but bufljardi praksa te našolpe kotar kanuni, arakhibe thaj istemalkeribe „grope“ ano olende. Adjahar adikharelape paralelizmi normativako thaj čačikano, deklarativno thaj praktikano, ini odova sar ko odola save legarena kanuni, adjahar ini ko odola pedo savo kanuni istemalkeralpe.

Uluvutno dizutnengo adikharela kaj našti te pharuvinelpe pharo čači te sine kaj sako rodela te pačavinenpe norme thaj kanunja, hema adjukarela kaj odova nane oleske. Odova maniri sito but bufljardo thaj dikholape odova sar ano keribe kontrola bukjako orgajna thagarutnake, adjahar ini kotar vakheribe e dizutnenca. Djevapibe e bučarnengo ano orgajna thagarutnake bidiskusija majbari – odoleski saveski buti kaj kanuni istemalkerla pedo aver korkoro musaj te ovol misal, a but drom odova nane adjahar. Mukhljipe bukjako ano učo niveli thagarutnako, numa, našti te ovol sebepi vaš bipačavipe thaj bidjevapibe pedo teluno niveli, thaj ni vaš bipačavipe kanunesko kotar rig dizutnengi.

Legalizacia

Uluvutno duzutnengo zorakargja kaj masovno mukhljipe bukjako ano reslipe procesi legalizacia objektjengi, aravibe bilegalno objektja thaj aver procesja phande akale pučibenca. Mukhljipe bukjako dikhelape sine ano butberšengo bikeribe andune agorisibaske lila vaš aravibe bijuridikake objektja, selektivno aravibe, bitransparento procesja pedo rodipe vaš legalizacia thaj aver.

Sa komunenge thaj dizutnenge thagarutnenge, sar ini Ministribaske vaš thanesko planiribe, bičaldilo rndo rekomandacie vaš te bajarolpe kanunipe thaj čači,pe, majangle transparentibe, objektivibe thaj efikasibe procesesko legalizaciako. Ano zorakharibe rekomandaciengo Uluvutno dizutnengo maškhar kergja e resorno ministriba, sar ini Savakhtuna konferencia fororengi thaj komunengi. Nevo kanuni, numa, dengja neve juridikake agorisibe, savengi realizacia dikhlarlape.

Situacia „našalde bebengo“

Palo butmasekengo rodipe savo astargja but ministribja, orgajnen lokalno korkorodirekciake thaj sastipaske thaj aver institucie, Uluvutno dizutnengo phengja kaj nane pačavisalo jase kaj na sine rndo semno administrativno procedure phando e bebenca bijande ano nakhle deš berš; kaj disave orgajna, organizacie thaj administratorja bidjevaptuno sine prekal dokumentacia, vaš odova oj avdive nane jase nane stabilno; kaj sine bihumano, birokratjengi relacia disave publikake administratorja prekal djene familiake, hema kaj vaš nanibe ani dokumentacia thaj nakhibe vakhtesko (ano disave situacie pobut dešutne berša), avdive siguriba, bi ulavdo rodipasko keribe, našti te dolpe nota si mi daj djeno so istemalkergja administratjengo bibajoski thaj bidjevapibaski buti thaj daj beba bikanuniba ulavdoj kotar familia.

Disave minusja ano procedure adikhardile, thaj vaš odoleske Uluvutno dizutnengo dengja ini rekomandacia kaj on ano majharno vakhti cidenpe, a olenca ini šaipe kaj ani Republika Srbia kerenape neve situacie „ našalde bebengo“. Dendile rekomandacie ano Ministribe sastipasko, Ministribe andrune bukjengo thaj Ministribe vaš raštraki direkcia thaj lokalno korokodirekcia, Ministriba e Uluvutno dizutnengo informišinde kotar keribe prekal rekomandacie, savenda majbaro kotor lelilo. Uluvutno dengja nota kaj ini anibe ulavdo kanuni šaj te resol zorakaribe definitivno čači,pe ano akala situacie.Kotar akava Uluvutno dizutnengo e Themutne parlamenteske dengja ulavdo raporti savo nane dikhlardilo.

HAKAJA ČHAVORESKE

Dikhavne siton mangipe raštrake orgajna Republika Srbiake te resol so po učo stepeni uluvi,pe hakaja čhavoresko, po ulavdi,pe ano normativno plani, hema kana solidno norme thaj politike nakhavenpe ano konkretikani situacia, dikharnape but minusja.

Ano raportesko periodi lepardilo khuvi,pe principi inkluziako (inkluzia čhavorengo daj soj rumibe ano barjari,pe) ano procesi edukaciako, so sito majbaro anglipe, hema ini zumavi,pe. Uzo but misalja suksesno realizuibe nevo fundono decizia, konstatuisale situacie rezistencia sar ko disave sikljovibaske bučarne, adjahar ini ko disave dizutne. Ministribe edukaciako sikavgja baro čhalardi,pe vaš fakti kaj resli,pe principi inkluzivno edukaciako verifikuisalo ano but skole ani Srbia, numa problematikane situacie na lena but institucionalno pačiv thaj ažuti,pe, već olengo semnibe tiknarlape thaj relativizuinelape. Vaš čhavore thaj daja/dade (bijandutne) save arakhle,pe ano adjahar situacie, numa, inkluzia ačhola birealizuimi šansa vaš amalikani integracia thaj barjari,pe kvalifikacie dji majbaro reslipaske napja, so si vitalno hakaj sakole čhavoresko.

Sine situacie pedo zoralipe po čhavore, ini majekstremno forme – meribe thaj seksualno istemalkeribe, hema ini pedozoralipe kotar rig čhavorengo. Adikharipa kaj pedozoralipe ano skole našti te cidolpe numa sankcienca, ni šaj te agorisinen numa sikavne thaj daja/dade, Uluvutno dizutnengo akhargja ini medie te raportinen kotar sebebja savo anela pedozoralipe, kotar savakhtuni presia savi ačhola pedoviktimja,

pedo olengo korkoropačvipe thaj barikanipe, hema ini phare konsekvence pedi amalikani khupatni ani savi o pedozoralipe tolerišinelape.

Majuškavde kategorie čhavorenge siton pana čhavore e invaliditetea jase daj rumiba ano barjaripe, čhavore bi daja/dadesko uluvipe, čhavore ano institucie, romane čhavore thaj čhavore savo djivdinena ano čorolikane familie.

Keriba preventivno, Uluvutno dizutnengo iniciringja pharuvibe thaj pheribe Kanunesko vaš khelibe pedi baht vaš cidipe komoreske khera kotar skole. Uluvutno ulavdo bahtakergja pedozoralipe dizako počekatuno Beogradesko savo angažiba dizake inspektiake servisja zorakergja kaj 61 komoreske khera ano šerutni diz na pherena dendutne činadipe vaš duripe kotar fundone thaj maškarutne skole thaj akhargja sa dizja thaj komune te realizuinen adjahar akcie thaj te ažutinen ano uluvipe skolake čhavoren kotar bimuklibasko organizuibe thaj bilači presia khelibasko pedi baht.

Čhavore mahalake

Delape nota kaj paše 90 šelestar Roma baripa kotar 15 dji 18 berš na djala ani skola thaj ka siton talo aver-aver forme bujkaki eksploatacia. Poulavdipe odova sito dihavno ano bare dizja, kote but gendutne romane čhavore mangena thaj thoveni šoferšajbne automobiljenje ano frekventno thaj rizikoske ulavdutno dromutnengo.

Medie leparde vakheribe Uluvutno dizutnengo vaš odova sebepi kaj „khonik našti te djal mahala ano save o čhavore trumime te mangel jase te phirol prekal purt talo savo sovela daj čhavo, te phanol pe akja pedo odova thaj te ačhol bičhalavdipaske barikanipa“.

Raštrake orgajna hari lena adjahar adekvatno napja thaj akala „aktivibe“ phanena faktea, kaj odova sito romani forma djivdipaski, so sito sar bičačipe adjahar ini bilelutno, te sine kaj vaš aver diso na a odova vaš kaj ani Srbia buti čhavorenge talo 15 berš stopirimo.

Thagarutni Srbiaki lela iniciativa e Uluvutno dizutnengo thaj ano paluno kurko decembresko 2009. berš čhivgja ano prometi ulavdi djipokibaski marka vaš *čhavore mahalake*. Sa marke bikisale ano rekordno roki thaj reslilo avibe lovesko kotar 6.667.680 dinarja. Lovea ažutisali buti „Svratište“ vaš čhavorenge mahalake ano Beogradi ano 2010. berš, a ka dikholpe ini finansiribe adjahar initiative ano Novi Sad thaj Niši. Uluvutno dizutnengo vaš akava sebepi suksesno maškar kergja e Ministriba finansijako thaj e Ministriba bujkako thaj socialno politika, savo sar kompetentno raštrako organi kontrolišingja devipe lovesko thaj dikhljargja realizuibe programi bujkako thaj čhavore mahalengo kotar 2010. berš.

Palem, sistematikano thaj savakthutno institucionalno agorisibe vaš čhavorenge save si mukhle te djivdinen ani mahala pana nane arakhlilo.

DISKRIMINACIA

Uluvutno dizutnengo hramosargja kotar 2010. berš ano keriba savo legargja thaj kotar aver šundipa diskriminacia ani buti orgajnengo publikake thagarutnake prekal persone e invaliditea, poleski diskriminacia, diskriminacia persone aver seksualno orjentaciake, diskriminacia djenutnengo nacionalno minoritetjenge, phure persone thaj minoritetjenge grupe.

Alosaribe pačavutnuseko vaš uluvipe jekh-jekhipasko sikavela lačhardipe nevo mehanizmi juridikako uluvipe kotar diskriminacia, savo vaš Uluvutno dizutnengo siole procesno thaj čačikano semnipe.

Uluvutno dizutnengo prekal decizia veke na inicirinela procesja anglodavia dizutnengi pedi diskriminacia orgajna publikaka direkciake te sine kaj poangle na, ano rami Kanunea, istemalkerde dendutno juridikako vastušej thaj nakhle ko Pačavutno vaš uluvipe jekh-jekhipasko. Te sine dizutno ini palo procesi anglo Pačavutno argumentjenca phenela kaj oleske hakaja thaj tromalipe čhalavde diskriminatorno bukja orgajna publikake direkciake, Uluvutno adjahar anglodavie lela ano dikhlaripe.

Kotar sebepi savo dela Kanuni, Uluvutno dizutnengo šaj te anol pratsav kaj anglodavie pi diskriminacia kotar rig organi publikaka direkciake lela ani buti ini pana so na istemalkerdisale dendutne juridikake vatušea. Kotar adjahar ekskluzivno situacie Uluvutno dizutnengo, ano gndipe počekatunipe maškaripe raštrake orgajna, informišinela Pačavutno vaš uluvutnipe jekh-jekhipasko.

ULUVUTNIPE HAKAJA DJENENGE NACIONALNO MINORITETJENGE

Bipherdo realizuibe thaj bisinhronizibe disave kanunengo e fundone kanunenca savenca lačhardilo pašloipe nacionalno minoritetjengo fundono siton problemi realizuibe Ačhimoa thaj kanunea verifikuime individualno thaj kolektivno hakaja nacionalno minoritetjenge.

Ini kaj čačipe kulturako autonomia nacionalno minoritetjengo definišimi Ačhimoa thaj ulavde kanunea – Kanunea vaš uluvipe hakaja thaj tromalipe nacionalno minoritetjenge thaj Kanuena vaš nacionalno konsilja nacionalno minoritetjenge, orgajna raštrake direkciake save manglape te arakhen reslipe adjahar hakaja na lačharde adekvatno forme vaš odova ano sakodivutno djivdi, ano aver-aver činadipe te istemalkerolpe. Ano but umalja reslipe disave hakaja nacionalno minoritetjenge phariba kerela jase našajipa nanibe talo kanuneske aktja, direkciake lila, decizienge lila thaj aver aktja save orgajna direkciake manglape te anen.

Problemja si ano reslipe hakaja pedo administrativno istemalkeribe čhibjako nacionalno minoritetjenge ano jekhibaske lokalno korkorodirekcie, ano raštrake orgajna, ano krisja, sar ini hakaja kaj ano publikake dokumentja anava thaj angloanava djenengo nacionalno minoritetjengo ovena hramime pedo olengi čhib thaj lil. Aver-aver praksa lokalno korkorodirekciake phande e resliba hakaja pedo administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko anela dizutnen ano bijekh-jekhipasko pašloipe ano jekha-jekh juridikako sistemi.

Uluvutno dizutnengo ulavdo kergja zoralo maškaripe e djenenca Senatrojengi grupa minoritetjengi ano Themutno parlamenti, so adikharla but semno.

Alosaribe vaš nacionalno konsilja nacionalno minoritetjenge

Alosaribe thaj konstituibe nacionalno konsilja nacionalno minoritetjenge sine ano 2010. berš majsemno insitucionalno badjako ano keribe činadipengo vaš popherdo sikavipe minoritetjengo thaj reslipe olenge kolektivno hakaja.

Ano odova but semno procesi ano jekh kotor pelo melalipe vaš mukhlipe bukjako save ande dji phagipe hakaja disave dizutnengo (bikanunipasko istemalkeribe olenge personalno gendja) thaj vaš rumibe korkoribe nacionalno konsiljengo sar reprezentativno trupja nacionlano minoritetjengo, dji savo alo jekhe na gndipasko thaj na po kanuni fundimo, arbitražno rola Ministribasko vaš manuškane thaj minoritetjenge hakaja ano disave kotora odole procesesko.

Uluvutno dizutnengo, palo keribe kontrola thaj zorakaribe mukhlape bukjako, Ministribaske dengja rndo napja thaj aktivibe, hema ini normativno pharuvipe vaš cidipe konsekvence mukhlipaske thaj činavipe tana kerolpe popale ano avutno vakhti. Iniciringja ini pharuvipe, jase djipherdipe Kanunesko vaš nacionalno konsilja vaš zorolpe garancie olengo legitimiteti sar reprezentativno trupo thaj olengo korkoripe, jase uluvupe kotar bisebepesko khuvibe raštrako ano olengi buti.

Ministribe vaš manuškane thaj minoritetjenge hakaja, palo publikako leparnibe vaš mukhlape obligacia kaj e Uluvutno dizutneske ano kanunesko jekhvakhti thaj ano mukhlo roki informišinela kotar realizuibe rekomandacie, informišingja Uluvutno diziutnengo kotar lelutne thaj save lelile napja thaj aktivibe.

Dji sine procesi kerdilo maškaripe Uluvutno dizutnengo e Pačavutnea vaš informacie kotar publikako semnibe thaj uluvipe gendjengo kotar persone thaj Pačavutnea vaš uluvutnipe jekh-jekhippe, save legarde poangle keribe kotar pere kompetencie thaj adjahar kerde fundo vaš saastardutno keribe Uluvutno dizutnengo ano dikhlarde mukhlape bukjake.

Etnikaki bitolerancia thaj distanca

Rezultati rodipaske save vakharena kotar barjaripe etnikaki bitolerancia thaj distanca, thaj keribe save odole raportjenge dena dumo, sito vaš bajo.

Banatesko gav Jabuka sine ano juni 2010. berš than presiako thaj pedozoralipasko pedo Roma, savo iniciringja jekh tragikako keripe, hema čakikano sebepi sine trumibe talo pato etnikaki bitolerancia pedo savi raštra thaj amalipe ano nakhlo vakhti but drom nane arakhle čakikano djevapi. Adjahar ulo kaj legitimno rodipe vaš individualno djevapibe djenengo vaš jekh došalimasko keripe ani Jabuka ovena pharuvime mahalake tradipa, pedozoralipa pedi sa jekh etnikaki grupa thaj akhariba pedo linč bidošalutnengo. Davijutno krisi ani Pančeva reaguvingja profesionalno thaj zoralikane. Policia kergja buti ano rami e decizienca bukjake. Počekatune lokalno korkorodirekciake sikavde djevapibe, a presidente Republikako thaj Uluvutno dizutnengo vizituinde Jabuka ano dive gavesko Devlikano Ilija, mangipa te čhiven punto pedi epizoda ekstremno etnikaki bitolerancia, ano savo sinolen sukseši.

Ano dujto incidenti, savo kerela bajo, policia sig dudljagja atako pedo djenutno gorajnengi nacionalno minoriteti ani Borča, ano savesko objekti fuljisali bomba savi kergja bari materialno škodra thaj daraipe.

Palo štar maripe ano Temerini saveske akterja jase viktimja sine djenutne aver-aver etnikake grupe, a leiba ano dikhipe ini reaguibe bithagarutne organizaciengo, mediengo thaj publikako gndipe pedo odola keripe, Uluvutno dizutnengo vizituvingja odova than, kergja kontrola pedo buti lokalno policiaki stanica thaj vakhargja e djenutnenca lokalno kupatnake thaj dizutnenca.

Stabilipe kupatnako thaj socialno siguripe dizutnengo normalno na reselape ni grafitjenca bikamibaske hramime pi srbikani thaj hungariengi čhib, ni odova na kerena disave mediengo raportja save bufljarda kupatnake senzacionalistikane thaj bikritikake nakhavena adjahar informacie, daj drom ikalena kotar konteksti.

Ni jekh kotar gendutne situacie nane (numa) lokalno problemi. Hari si lokalne kupatne kaj adjahar zumavipenca šaj te marenpe adikhariba numa pedo pere resursja. Vaš o amalipe ani Srbia te istemalkerol barvalipe multikulturalipasko, nane numa but Ačimoske thaj kanuneske garancie, već ini praktikani socialno integracia fundoimi pedo pačavipe thaj haljovipe. Kanunja thaj institucie mangalpe te oven kotor djevaptuno amalikani politika savi ano realizuibe integraciengo aktivno čhivena ini civilno amalipe thaj khangirja thaj religiake khupatne ini minoritetjenge

korkoredirekcije, a poulavdipe medie. Ačimoske agorisipe, fundoime pedo maškardhemutne standardja uluvipe manušikane thaj minoritetjenge hakaja, musaj po praktikane te nakhavenpe ano telune normativno ramja thaj, so si majčacikane, zoralipa te realizuinelpe, vaš te činolpe jekh kotoreski amalipaski dezorijentacia savi jekha-jekh khuvela butipasko them thaj minoritetja.

Khuvibe pi buti djenengo nacionalno minoritetjengo ano publikake servisja

Pedo fundo gendja savo kedingja rodipa kotar reprezentuibe djenengo nacionalno minoritetjengo sar raštrake administratorja thaj čhivdutne pi buti ano raštrake orgajna direkciake, publikake servisjende thaj firmende, Uluvutno dizutnengo zorakargja kaj butipe orgjana raštrake direkciake thaj publikake agencie naistemalkerena aktja, naplanirinela napja phando e baripa khuvibe pi buti djenengo nacionalno minoritetjengo thaj na legarena evidencia kotar nacionalno struktura bučarnengi, maškar aver ini vaš odova so nane bajakardile manglipaske administrativno procedure.

Ulavdipe kotar akaja negativno praksa siton orgajna AK Vojvodina, hema ini Ministribe avrune bukjengo, Ministribe andrune bukjengo, thaj Direkcija carinaki, Direkcija vaš trezori thaj Porezeski direkcija ano Ministribe finansiako, save legarena adjahar evidencia thaj pedo fundo odoja planirinela thaj istemalkerena adekvatno napja.

Uluvutno dizutnengo dengja e Presidento Thagarutnako RS, ano jekhvakhti ini presidento Konsilesko vaš nacionalno konsilja RS, iniciativa vaš gatisaripe thaj anibe kanunesko fundo vaš lačharibe akala umalako. Kotar iniciativa dji po agor raportesko periodi nane andilo pratsav.

Adjahar, ini Gndipasko lilea savo dendilo Themutne parlamenteske dengja dumo amandmajnenge Senatorjenge grupa nacionalno minoritetjengi savea reselape kana kerelape racionalizacia bukjaki lokalno korkoro direkcijenge te dikhlarolpe kaj djenutne nacionalno minoritetjenge ovena adekvatno reprezentuime ano olengi buti thaj servisja.

Pašljoipe Romengo

Uluvutno dizutnengo ulavdo dikhlarela reslibe hakaja djenengo romano nacionalno minoriteti, sar ulavdo uškavdo. Palem so lelile aktivibe raštrake thaj krajinake orgajne thaj disave lokalno korkore direkcije, pašljoipe Romengo nane čacikano bajakardilo kotar 2010. berš. Uzo odova, amalikano bihačaripe thaj institucionalno ambivalentnipe vaš pašljoipe thaj problemja Romane savo sikavdile kana tradisale bilegalno romane bešipaske thana ano Beogradi bi poangle arakhipe majfundono kherengo bešipe thaj rasistikake atakja pedo Roma ano banatesko gav Jabuka, sikavena pedo odova kaj si kompleksno problemja sar phando olenga amalikana integracia, adjahar ini phando e diskriminacia, cidipe čorolipe thaj agorisibe socialno-ekonomikane thaj kulturno hakaja. Ombudsmani phengja kaj agorisibe problemja sar dislokacia Romengi thaj aver dizutnengi kotar bihigienake bilegalno bešipaske thana musaj te kerolpe uzo pačavipe lačhardutne sasutne standardja, uzo arakhlipe realno fundo vaš podur socialno – ekonomikani integracia, čhinibe thanutni segregacia jase maškaretnikake tenzie, soske ano kontra rig, šaj te avol dji ko bufljardipe socialno thaj etnikaki bitolerancia. Ani situacia zorakardi diskriminacia pedo romani čhaj ano edukaciako sistemi, Uluvutno dizutnengo kergja konstatacia kaj nane efikasno thaj zoralikane napja inspekciake orgajnengo, sar ini adekvatno talokanunengje aktja kotar popaše kriterijumja vaš pendjaripe diskriminacia ano institucie sikljovibaske thaj edukacia thaj te delpa bahami napjengo vaš nakhavipe odola situaciaki ani praksa.

Adikhariba kaj problemja savenca o Roma arakhenape phande e reslipa hakaja seriozno thaj but gendutne, thaj kaj olenge institucie kotar aver-aver sebebja bireslipnaske, Uluvutno dizutnengo piri buti organizuingja ini ano romane bešipaske thana kote lela anglodavie dizutnenge.

Juridikake bidikhavne persone

Uluvutno dizutnengo kotar 2010. berš lelape problemea sar phenelape “juridikako bidikhavne” dizutne, jase persone save nane registruime ano bijandipaske pustikja jase aver evidencia (majbut interno našutne dizutne kotar teritoria Kosova thaj Metohia, majbut Roma), thaj vaš odova našti te resen dizutnenge hakaja. Uluvutno dizutnengo legargja pobut procesja kontrola save agorisale registruiba ano bijandipaske pustikja thaj ikalipe dokumentja akale personenge, a vaš agorisibe akale pučibasko pedo sistematikano čhane Uluvutno dizutnengo maškarkergja maškar Ministribe vaš raštraki direkcia thaj lokalno korkoro direkcia, agencia Khedutne naciengi, Evropaki komisia thaj relevantno bithagarutne organizacie.

Semni sitoj pratsav Evropake krisesko vaš manuškane hakaja ani situacia Milanović opipe Srbia kote ano decembri 2010. berš krisi arakhla kaj e Srbia phagla Evropaka konvencia vaš manuškane hakaja soske kaj ano periodi kotar deš berš na uluvingja djenen organizaciake Hari Krišna kotar Jagodina kotar kontinuirimo fizikake atakja. Ačhavdilo te realizuinolpe pozitivno obligacia raštraki te uluvinol djenutnen čhalavdimaske minoritetjenge, religiozno grupenge. Ombudsmani angli pratsav Evropako krisesko legargja procesi kotar odova, hema na sinole suksesti te kerol jekh zoralikano policiako rodipe.

Riziko kotar politizacia

Agorisiba Kanunesko vaš nacionalno konsilja nacionalno minoritetjenge šaj te resolpe kaj politikake partie nacionalno minoritetjenge, a indirektno ini aver politikake partie, direktno te keren formiribe minoritetjenge korkore direkcije, a indirektno te keren direkcia olenga bukja thaj anibe pratsavjengo. Odolea šaj čačikane te ruminelpe koncepti minoritetjenge hakaja savengo koncepti pašljola ani sfera kulturaki autonomia, a ano savengo rami manglape, ulavdo kotar politikake procesja, resenpe hakaja pedo administrativno istemalkeribe minoritetjengo čhibja, edukacia, thaj informišibe pedo minoritetjengo čhib, thaj adikharibe nacionalno identiteti.

HAKAJA PERSONENGE E INVALIDITETEA

Ini uzo Kanuni vaš čhinibe diskriminaciako personengo e invaliditetea, savi Srbia sar angluni phuv ano regioni lele pana 2006. berš, andili Strategia vaš barjaripe pašloipe personengo e invaliditetea thaj hramisali Konvencia KhN kotar hakaja personengo e invaliditetea, dizutne e invaliditetea arakhenape e diskriminacia thaj marginalizacia vaš birealizuipe aktja, hema ini mukhlipa save si ano aver kanunja. Pedo adjahar klidutnipe legarla ini pobut kotar šel anglodavie personengo e invaliditetea save Uluvutno dizutnengo lela ano 2010.berš. Jekh štarto kotor anglodaviengo notirisale sar fundutne, procesja sukcesno legardile thaj dizutne resle pere hakaja.

Persone e invaliditetea ini pana semno cidime kotar publikako, politikako thaj kulturako djivdipe thaj arakhenape e problemenca ano edukuipe, khuvipe pi buti thaj reslipe aver hakajengo. Po ulavdipe phare situacie kotar dji avdisutni praksa Uluvutneski siton problemja savenca arakhenape čhavore e invaliditetea thaj olenge daja/dade ano manglipe te reslen olenge musaj tretmani thaj ažutnenge vastušeja, sar

ini phure persone e invaliditetea savengo gendo čačikane po baro kotar dikhavno, soske nanolen šaipe ko kompetentno vaš uluvipe pere hakaja.

Prioriteti maškharipasko savo Uluvutno dizutnengo lačargja e Nacionalno organizacia personengi e invaliditetea Srbiako (NOPIS) sito čhinibe diskriminaciako personengo e invaliditetea ani edukacia, a vaš so po zoralikano uluvipe olenge hakaja.

Majšukhar odova dikholape ano bešipe personengo e invaliditetea ani institucie phando typesko, save na mukhena olengi integracia ano amalipe. Majbut drom čhinadipe olende siton bilače thaj nanibe ekspertja thaj aver personali, so sito sebepi nanibe lovengo thaj inercia instituciengo perkal adjahar situacia.

Kotar 2010. Berš Uluvutno dizutnengo kergja 15 kontrolno vizite instituciengo ano save čhivdile persone save siton phande kotar averengo dikhlaripe thaj ažutipe.

POLESKO JEKHA-JEKHIPE

Srbia definitivno lela but adjukhardo sistematikano dokumenti semno vaš institucionalno regulišibe jekh-jekhipe poljengo, ini odova Nacionalno strategija vaš lačardipe pašloipe djivlengo thaj barjaripe polesko jekha-jekhipe thaj Kanuni vaš jekh-jekhipe poljengo. Uluvutno dizutnengo bahtakergja anibe Kanunesko, savesko anglo anibe ano Themutno parlamenti mothavgja so semnibe sito te adikharelpe lafi “poli” thaj pedo odova so musaj te lačarenpe savakhtune bukjake trupja jase te delpe bučarno vaš polesko jekh-jekhipe thaj keribe aver bukja vaš te resolpe jekha-jekh šaipe ano orgajna lokalno korkorokerutnipaske. Themutno parlamenti kana lela Kanuni lela ini gndipe e Uluvutno dizutnensko.

Numa, ini kaj kerdile fundone normativno ramja, Uluvutno dizutnengo dikharelpe kaj nane kapaciteti vaš istemalkeribe kanuneske aktja thaj manglutne praktikake napja. Tiknaribe sasutno niveli pedozoralipasko, pa ini odolesko savo ovela ano mahale, sportjenge stadionja thaj aver publikake thanende, lelape cidipa pedozoralipe ani familia, ano save majbut viktimja siton djuvla. Pedo situacie familiako pedozoralipe, savi sitoj majdikhavni konsekvencia strukturalno diskriminaciako, Uluvutno dizutnengo but drom reaguinela pedi piri iniciativa. Rodiba odola situacie, dendili konstatacia kaj si sanibe ano pharuvipe informaciengo maškhar institucie, maj angle policia, centreja vaš socialno buti thaj sastipaske servisja. Protokoli kotar maškharibe odole orgajnengo ani situacia familiako pedozoralipe ano lokalno niveli jase nane, jase ano disave situacie naefikasno istemalkerelape. Orgajna direkciake ano pere organizaciake strukture thaj forma bukjaki but drom istemalkerena stereotipja kotar poleske relacie thaj familiako pedozoralipe tretirinena sar privatno relacia muršeski thaj djuvlaki thaj dajengi-dadengi thaj čhavorengi, so anela dji bičačikanovakhtesko istemalkeribe kanuneske kompetencie save si dende. Nane šužo definišime keribe thaj napja, “standardno procedure”, već raštrake administratorja siolen but buflardo “diskreciono” hakaj te anen pratsav sar te kerelpe ano konkretikani situacia. Musaj ini o aktivibe kompetentno lokalno orgajnengo iklona “kotar kancelaria” ano tereni ano reso po šukhar dikhlaribe thaj reaguibe pedo akala situacie.

Vaš odoleske manglape institucionalno, lačhardibasko maškharipe maškhar kvalifikuime timja sar ano centreja vaš socialno buti, ano policiake direktie thaj ano juridikakekriseske orgajna, hema ini aver akterja ano niveli lokalno korkorodirekcia, so šaj te astarolpe aniba buflarde direktive vaš keribe bučarnengo ano odola orgajna ani situacie familiako pedozoralipe, so ano disave maškharipe već andilo.

Uluvutno dizutnengo sikhavgja ano ulavdo komentari Komitetesko vaš manuškane hakaja KhN bijekhipe e bahameja 47. Raštrako raporti kotar reslipe Pakti vaš dizutnege thaj politikake hakaja. Ano raštrako raporti phenelape kaj polesko jekh-jekhipe thaj

saastardutno uluvipe djuvlengo ano praksa zorale realizuinela, a kaj disave ulavdipe maškhar polja si vaš naturalno ulavdipe ani psihofizikaki struktura, vaš reproduktivno rola djuvlaki thaj uluvipe dajakanipen. E djanipa pedo savo alo Uluvutno dizutnengo, po fundo keribe kontrola thaj rodipe, legarela pedo aver klidutnipe – ani Srnia si diskriminacia djuvlengi, ini odova ano sa nivelja resliba olenge hakaja thaj tromalipe (normalno, na sakote thaj ano sakova momenti). Odova ilustruina ini fakti kaj o Parlamentarno khedutnipe Konsili Evropako phengja kaj ka kerol suspenzia hakaj avazesko delegaciake kotar Srbia, soske ano olate nane ni jekh djuvli.

Hakaja djenengo seksualno minoritetjengo

Ano Beogradi ano 2010. berš angluno drom bi konsekvencengo pedo fizikako integriteti akterjengo adikhardili beršeski publikaki manifestacia djenenge minoritetjenge seksualno orjentacia thaj aver dizutnengo save marenape vaš cidipe diskriminacia opipe LGTB persone.

Adikharibe Parada barikanipaski ano Beogradi evropake institucie bahtakerde sar anglipe vaš Srbiake, hema Parada barikanipaski 2010. berš ačola kerko keripe.

But zorale policiake korpusja vaš kontrola thaj phaglige demonstraciengo arakhle disave šelutne djenen Parada barikanipaski kotar but po but gendoa zoralikane djene save kerde atako, save sa odova planirande thaj realizuinde pedo dikhlubasko organizumo čhane.

Leibe kotar thaj vakheribe ministresko vaš manuškane thaj minoritetjenge hakaja na sine but vaš te cidolpe impresia kaj politikaki elita “inardi po šero ano aver rig” thaj mukhla policijake pendrekjenca thaj suzavcea marelape opipe bitolerancia, bikamibe, stereotipja, pherde frustracie, sebepi rumibe sistemi molipasko, marginalizacia kulturaki thaj edukaciaki...Ini kaj fizikako integriteti akterjengo arakhlilo, parola Parada barikanipaski kaj aver čhane korkoro vaš peske ne semnina ini riziko, thaj kaj musaj te garavolpe, ačhili učhardi pilita pedozoralipe thaj bikamipe ano beogradeske mahale. Populistikane vakheriba kotar škodra pedo publikaki thaj privatno mangin našelape kotar fakti kaj škodra nane kerde akterja Parada barikanipaski, već odola save mangle te keren atako, thaj sineton but po šunde ze hari vakheribe kotar politikako učipe kaj musaj e pedozoralipa na kerelape kompromisi thaj ov bilo sova sebingola.

Ano vakhti adikharibe Parada barikanipaski kerdilo atako pedo bešipasko than Uluvutno dizutnengo thaj phagile paše sa džamja. Uzo čalavdime policajcja thaj matrialno škodra pana jekh drom verifikuisalo kaj aktivno thaj avazipasko keribe “bipopularno” temenca, ani Srbia pana anela disavo riziko.

Jekh kotar sebepi Parada barikanipaski sine ini baro gendo persone savenda cidisalo tromalipe ano Beogradi thaj adikhardile ano phanglige ani buflardi Srbia dji agorisibe krisipaske procesja. Uluvutno dizutnengo kergja konstatacia kaj adikharibe ano anglophanglige e mothovdipa kaj odolea na mukhelape popale došalipasko keripe ani akaja situacia phare šaj te ovol sebepea- Parada barikanipaski nane sakodivutni manifestacia thaj LGBT persone na kedenape ani mahala sakova dive.

Ano odova gndipe, adjahar anglophandipe šaj te halovelpe sar jekh biformalno sankcia kokori peske. Uluvutno dizutnengo na lela ni jekh anglidavia odole personengo save phenelape kaj sine talo bilačipe jase torutra ano phanglige, ni na sine ano bešipe po lošno ze aver phaglutne.

ULUUIPE HAKAJA DIZUTNENGO SAVENDA LELILO TROMALIPE

Uluvutno dizutnengo dikhlarela reslipe hakaja dizutnengo savenda lelilo tromalipe thaj arakhenape ano anglophandipe, phandipe, policiako adikharipe, ano keripe napja arakhibaske, ano socialno thaj psihiatrisko stacionarno objektja.

Uluvutno dizutnengo kotar 2010. berš dikhlargja paše 230 aktja pedo piri iniciativa thaj anglodavia personengo savenda lelilo tromalipe, kergja paše 50 kontrolno vizite ano policiake stanice, anglophandipaske objektja, ano phandipa thaj stacionarno socialno thaj psihiatriake objektja (15 vizite ano policiake stanice, 20 vizite ano phandipe thaj anglophandipaske objektja thaj 25 vizite ano stacionarno socialno thaj psihiatrisko objektja). Anglodavie maj but kerdile pedo nanibe ano bešipaske thaj aver djivdipaske čhinadipe djenengo savenda lelilo tromalipe, a na sine anglodavie pi tortura sar institucionalno, sistematikani buti.

Pedo fundo rezultatja kerdile kontrolengo thaj kontinuirimo dikhlaripe situaciako, Uluvutno dizutnengo adikharela kaj ani Srbia nane sistemsko tortura.

Numa, akanutne čhinadipe bešipaske personenge savenda lelilo tromalipe siton bilače, adjahar kaj ano disave situacie šaj te phenelpe kaj siton uškavdipaske, bihumane. Problemja majbut iklona kotar but djene ano jekh than. Kapacitetja phandipaske ani Srbia siton paše jekh kvaš pohari kotar gendo djenengo save ano olende bešena.

Baro gendo phanglutnengo ani Srbia nanolen pašloibasko than, sovena po pato, bešena ano pajnale thana bi naturalno dud thaj aero. Odova direktno kerela pedo reslipe fundone manuškane hakaja odole dizutnengo, a indirektno ini pedo amalipe ano sasutnipe- bilače djivdipaske čhinadipe, bibučaripe thaj nanibe adekvatno tretmani, sar ini nanibe nisavi perspektiva ko davijutne, zumavinela te kerolpe recidivi.

Manglape urgentno te lačarenpe neve thaj te buflarenpe akala kapacitetja, te istemalkerenpe alternativno napja thaj sankcie. Phenibe ani Strategia Thagarutna Srbiaki¹⁴ kotar sanipe phanglipaske kapacitetja sikhavela pedo gatisaripe raštrako šukhar te dikhlarol thaj te sikhavol situacia ano phanglipasko sistemi. Numa, bajo kerela odova kaj odola nanibe beršesta ko berš pale siton. Uzo savakhtuno akharibe vaš pozorali sankciono politika, sar ini čhivibe baro gendo došalipa vaš savo anglodikharelape sankcia phanglipe, baripe thaj dinamika napjenge save anglodikhlardutne ani Strategia (alternativno sankcie, lačaripe neve phanglipa, mukhlape, amnestia) na kerena sebespesko adjukharibe kaj o problem bute djenengo ano jekh than sigende efikasno ka agorisinolpe.

Uluvutno dizutnengo adikharela kaj ini lačaripe phanglipaske kapacitetja, bi na but bukjae thana thaj na but masekesko pokhibe savea šaj jekh kotor dive te ovolpe čhavorenca, familia, amalenca, thaj bi ekspertikane gndimo thaj čačikane realizuimo resocijalizacia phanglutne personengi, na ka agorisinolpe čačikane o problemi. Kotar klidutno butberšengo semnibe siole ini preventiva- inaribe humanistikano programi ani edukacia thaj devipe pašutne thaj atraktivno alternativa e delikventno keribaske (thaj odova na prekal apstraktno medijaki kampanja, već keripa konretikane šaipe vaš sporti, kultura, artistipe...). Ulavdi pačiv siolen persone save siton ano objektja socialno thaj sastipaske uluvi. Manglape te kerenpe čhinadipe vaš inaripe so pobut dizutnen e psihikake thaj intelektualno azbaipenca ano naturalno maškharipe thaj adjahar but te tiknarolpe gedno personengo save siton ano kaba satacionarenge objektja. Kana vizituisale stacionarja socijalno thaj sastipaske institucie vaš saslaripe

¹⁴ Strategia Thagarutna Srbiaki vaš tiknaripe but ladavipen kotar bešipaske kapacitetja ano zavodja vaš keripe došalipaske sankcie ani Republika Srbia ano periodi kotar 2010.dji 2015.berš

mentalno nasvale, Uluvutno dizutnengo kergja konstatacia kaj siton kaba, but thanasardipen, rumime. Pharipe si so buti odole instituciengo nane šuže juridikane lačardo. But drom odola siton azili save pere konzumentjen, jase pacijentjen bimisalibasko thaj savakhtuno durakarena kotar kupatni tromalipaske manuša.

Zorakardile situacie kaj konzumentja, jase pacijentja ano olende bešena bi poro avazipe thaj krisipaski pratsav. Adjahar problemja si ini ko bešipe phure personengo ano raštrake thaj privatno institucie vaš olengo dikhlaripe- vaš olengo adikharipe ano adjahar objektja bi olengo manglipe nanole nisavo juridikako fundo.

Srbia ratifikuingja OPCAT (Optional Protocol to the Convention against Torture), hema ake disave berša ačhola te čhinavol NPM (NATIONAL Preventive Mechanism) ani Srbia. Uluvutno dizutnengo, ano rami pere kompetencienca thaj bukjenca, ano reso reslipe sistematikani prevencia torturaki formiringa Preventivno mehanizmi vaš monitoring instituciengo ano save siton persone savenda lelilo tromalipe. Preventivno mahanizmi, multidisciplinarno timi kotar juristja, doktorja forenzičarja, psihijatra thaj psihologja, lele kompetencie kaj ano anav Uluvutno dizutnengo biazbaipenca, bi nisavo anglo phenibe, vizituinela institucie ano save siton persone bi tromalipasko thaj te khuven ano sa thana ano akala institucie, te keren dikhlaripe thaj len kopie relevantno dokumentaciako bi dikhiba pedo stepeni olako garavipasko, sar ini bi kontrolako pedo olende thaj te keren pačavibaske vakheribe e personenca bi tromalipasko thaj personenca save kerena buti ano institucie.

Kana kerelape monitoring ano institucie, ulavdi pačiv delape vaš pašloibe čhavorengo, po phure tiknebrešutnenge, terne pherdeberšutnenge, persone e invaliditetea, persone e ulavde manglipa, nasvale, phurane, persone LGBT orjentacia, djuvla, djenutne nacionalno minoritetjenge, djenutne religiake kupatnenge thaj strancja.

Uluvutno dizutnengo adikharela kaj agorisipe vaš mareba opipe kriminali nane emituibe astaripe došalutnengo thaj but lungo anglophanglipe, već efikasno thaj kvalitetno legardimo krisipasko procesi thaj praktikako preventivno keribe.

PAŠLJOIPE ORGANIZACIENGO CIVILNO AMALIPASKO

Kanuni vaš khedipaske, savo andilo 2009. berš, sikavgjape sar solidno normativno rami vaš registracia thaj buti organizaciengo civilno amalipaske. Ano periodi savo avela kerelape turvinutnipe kotar olesko lačharipe vaš te resolpe o kedipa savenge aktivibe siton kotar sasutno interesi, ulavipe kotar kedipe save kerena aktivibe semno numa vaš pere djenenge, lena šajipe porezeske lokaripe.

Organizacie civilno amalipaske save siton vaš barjaripe pačavipe manuškane hakaja, poulavdipe hakaja čalavdimaske grupe, ini pana vakhtesta ko vakhti ano centari pedo zoralipasko. Si disavi doza “biamalikanipe” ano kotor amalipasko prekal bithagarutne organizacie vaš uluvipe manuškane hakaja, savenge liderja dikhenape sar biamalja e tradicionalno molipaske, a daj drom ini sar kolaborantja.

Iniciativa ternengi vaš manuškane hakaja lela presiako lil vaš aktivibe save sine te kerolpe davia marebaske mudaripe thaj leparnipe pedo viktimja bidikhiba pedo olengo nacionalno djenipe. Ano lil olenge djenenda “rodelape” vaš jekhe beršeske te mukhen e Srbia thaj te djan ani Federacia BthajH, vaš olengo devipe dumo viktimjenge marebaske ani Tuzla. Ano lil phenelape olenge kaj dji ko nakhibe ka oven dikhlarde olenda thaj, te sine kaj na djana, ka “krisinol olenge posigutno krisi”.

Thagarutni ano aprili 2010. berš angja regulaciako lil vaš formiribe Kancelaria vaš maškaripe e civilno amalipa, savo sila fundono buti zumavipe maškaripe orgajna raštraka direkciake e khedipenca thaj aver organizacienca civilno amalipaske. Ministri vaš raštraki direkcia phengja palo anibe regulaciako lil kaj formiribe kancelariako ka

resol efikasno agorisibe socialno thaj aver problemja, save rodene angažipe sa amalikane resursja.

Buti raštrako čakikane sito keripe zumavibasko maškaripe vaš buti organizacie civilno sektorese, so ikljola kotar validno maškarmutne standardja manuškane thaj minoritetjenge hakaja, sar ini kotar praksa maškarmutne instituciengo save kontrolišinena olengo realizuibe.

Pana poangle, raštrake orgajna musaj korkore te cidenpe kotar sakova akti thaj buti sava bifundono khuvena ano tromalipe khedipasko. Uluvutno dizutnengo lela ano oktobri 2010. berš anglidavia Amalipe krisutnengo Srbiako vaš odova so Učo konsili krisipasko kotar odova kedipe rodingja jekh rndo gendja kotar buti olenge orgajna, akharipa pedo juridikako fundo savo nane. Uluvutno dizutnengo dengja nota kaj adjahar keriba e učo raštrako organesko, phagilo tromalipe khedipasko, a dji dive dejipe raportesko učo konsili krisipasko na kergja e rekomandacia Uluvutno dizutnesko kotar čhane cidipe kerdimo mukljipe ani buti.

Kotor 2010. berš muli pendjardi aktivistka civilno amalipaski Biljana Kovačević-Vučo. Ačhili leopardi sar putardi thaj bikompromisno pere kritikake bahamencja prekal situacie phagipe manuškane hakaja. Civilno sektori thaj Srbia našalde but olake nakhiba.

KOSOVO THAJ METOHIA

Ano jekh kotor Republika Srbiako, Kraina Kosovo thaj Metohia (KthajM), Uluvutno dizutnengo nane šajipe te resol pere komeptencie sar delole Ačhimos thaj Kanuni. Ano rami operativno bahamesko 11(j) Rezolucia 1244(1999) Konsili arakhibasko, UNMIK siole obligacia te uluvinol thaj te bajakarol manuškane hakaja ano KthajM. Ani odoja kraina funcionišinela ombudsmani e bešipa ani Priština, savea uluvutno dizutnengo nane lačhardoj maškaripe. Ano jekh vakhti, prekal informacie save si thaj pedo fundo phenibasko kotar anglodavie, dizutne ano KthajM, ulavdo odola bialbajnengo nacionalnost save djiividnena ano enklave, taocja siton divutne politikake procesjenge thaj arakhenape e phagipa hakajengo bihaljovibaske ano aver kotor avdisutna Evropako.

Uluvutno dizutnengo, akaboka kobor odova šaj, kerela te ažutinel dizutnen sa nacionalnostja kotar KthajM save ole rodene, nakhiba kotar bahami, kaj prekal Ačhimos Srbiako, odova kotor amara phuvjako, sar ini kotar bahami kaj manuškane thaj dizutnenge hakaja univerzalno hakaja. Butipe anglodavie siton vaš reslipe hakaja kotar peniziako thaj invalidjengo siguripe, sar ini kotar bukjako hakaja¹⁵. Numa, e Uluvutne dizutneske na mukhelape ani teritoria KthajM te kerol kontrola bukjaki e orgajnengi publikaka thagarutnake, pa ni odolengo save istemalkerena republikake norme. Uluvutno dizutnengo kotar e rig EULEKS, prekal Ministribe vaš KthajM, informiśisalo kaj ani teritoria Krainaki šaj te avol numa te sine kaj e administraciake phenela kaj sito po drom kotar privatno sebebja, so ov na mangla.

Raporti kotar bikinipe orgajnengo

Bajo vaš raporti kotar majphare thaj majbimanuškianibaske phagipe manuškane hakaja dizutnengo Srbiake ani teritoria Republika Albaniaki, sar siton našalibe, meripe, bihumano tretmani, bikinipe manuśenge orgajna, Uluvutno dizutnengo bahamingja e

¹⁵ Bufljardo sikavipe bukjako pedo anglodavie kotar KthajM dendilo ano ulavdo kotor Raportesko.

keribasko bukjako albajnengo ombudsmaneske kaj ani albaniaki publika thaj institucia rodela „biphanglo thaj pherdo rodipe, bipolitikake respektja thaj konotacie“, kotar mothavde zoralikanipe ano raporti.

Kotar učipe instituciako Albajnengo ombudsmani e Uluvutne dizutneske alo djevapi ano savo sikavdilo jekhavazipe e bahamencja Uluvutno dizutnesko thaj dela dumo vaš biphanglo thaj pherdo rodipe sar phenlape mudaripa, savakht thaj ano sakova than.

BIPHANGLIPE, ČHINADIPE VAŠ BUTI

Ani komparacia e butipa evropake raštre, Uluvutno dizutnengo sar institucia ombudsmaneski lačhardili relativno palovakhti, duj šelberšutnipe palem so odova ulo ano nordiake raštre, kvašo šelberšutnipe palo ze ano majbaro gendo ano aver raštre. Koncepti biphangle kontrolno orgajna nevo sito ani Republika Srbia thaj vaš odova nane čudibasko so paše saren arakhenape e zumavipenca pere biphanglipasko thaj na but haljovipe olengi institucionalno rola. Uluvutno dizutnengo formirisalo vaš, sar biphanglo thaj korkorutno raštrako orgajni, uluvinol hakaja dizutnenge, kontrolišinol buti orgajna publikaka thagarutnake thaj te dikhljarol uluvipe thaj barjaripe pačavipe manuškane thaj minoritetjenge tromalipe thaj hakaja¹⁶. Biphangle kontrolne raštrake orgajna ajdahar sojeske nane konsultativno trupja, naneton vaš vakhtesta po vakhti te den turvinutnipe jase komentarja save orgajna thagarutnake thaj olenge vastalutne šaj jase na šaj te pačavinen. Peklipe odole džanglipasko, numa, na djala bi aver-aver forme dezavuišibe reso uluvutno dizutnengo thaj pharjaripe bukjako instituciako save šaj te nakhvenpe ini sar presia pedo olate.

Prekal trin berš palo alosaripe angluno uluvutno dizutnengo thaj pondž berš kotar anibe Kanuni vaš Uluvutno dizutnengo, kotar 2010. berš kerdilo angluno drom, o fundone thanutne thaj tehnikake činadipe vaš buti akale raštrake organeske. Uluvutno dizutnesko angluno drom khuvgja ano adekvatno than (thaj pana ano jekhvakhti, ponšto po rndo) ano maji 2010. berš. Ini uzo fakti kaj Thagarutni sinola obligacia kaj pedo bahami uluvutno dizutnengo arakhela than vaš buti orgajnengo dji khuvibe pedo zoralipe aktesko kotar sistematizacia bukjake thana ani ekspertske servisi, a odova akti pedo zoralipe khuvgja 6. novembri 2007. berš. Nanibe kancelarie semninelu ini bišajipe khuvipe pi buti djenengo ano angluno, majkritikako periodi bukjako e instituciako.

Thagarutni Republika Srbiaki biinformišiba, a ni jekhevazipe e Uluvutno dizutnengo, kotar 2010. berš dengja bahami vaš rebalansi budžetesko savea e Uluvutneske tiknardilo vastuše vaš masekesko pokhibe e bučarnenge. Thagarutni adjahar ano jekhvakhti jekhe vatea dengja thaj vaš ekspertske servisi Uluvutno dizutnengo, a dujto vatea lela vastuše vaš masekesko pokhibe odolenda save manglape te khuven pi buti, ini kaj odola vastuše e anglune Kanunea vaš budžeti sine anglodikhavne. Kanuni palem na resela e Thagarutnake te dol bahami budžetesko, adjahar ni tiknaripe budžetesko Uluvutno dizutnesko bi olesko jekhavazipea, hema ani akaja situacia adjahar kerdilo. Odoja došalipe palem musaj sine te lačarolpe neve rebalansea.

Thagarutni, adjahar, na mangla kotar budžeteske rezerve te kinolpe tehnikake vastušeja save čordile kotar jekhvakhteske kancelarie Uluvutno dizutnesko ano Novi Beogradi. Po angle Uluvutno dizutnengo oficielno thaj publikano lepargja kaj than ano

¹⁶ Djeno 138. al. 1. Ačimos RS, djeno 1. alineje 1 thaj 2. Kanuni vaš Uluvutno dizutnengo

savo kerela buti na pherela fundone činadipe vaš bešipe raštrake orgajnesko. Ministribe andrune bukjengo na mangla odova than te arakhol soske na sine astardoj adekvatno decizija Thagarutnake, ini kaj policiako arakhibe anglodikhlaro aktea kotar buti ekspertsko servisesko Uluvutno dizutnengo, ano savo jekhavazipe dendo Themutno parlamenti. Pali vizita presidentesko Republikako ko Uluvutno dizutnengo ano odova than, thaj palo olesko publikako mothavdo bahami kaj e Uluvutno dizutneske thaj aver biphangle orgajnenge musaj te resolpe than vaš normalno buti, Thagarutni lela te agorisinol problemi, kana ano pučipe sine Uluvutno dizutnengo.

Uluvutno dizutnengo, prekal pratsav Thagarutnaki kotar 2007. berš manglape sine te nakhhol ano objekti Majučo krisi Srbiako ani Resaveski mahala sig palo iklovibe Majučo krisesko Srbiako, hema ano odova objekti, ini uzo pratsav Thagarutnaki, khuvnja Učo konsili krisipasko. Thagarutni palem angja nevi pratsav sava kotar Uluvutno dizutnengo ini formalno lelilo thaj ani Resaveski mahala (savi olesko po angle dendilo ano savakhtuno istemalkeripe) thaj dendilo ano jekhevakhtesko istemalkeripe thaj ani Deligradeski mahala, dji na ovena činadipe vaš nakhipe ano objekti ani mahala Karadjordjeski gn.48, so manglape te ovol definitivno agorisibe. Kerelape nota kaj vaš odova objekti vaš renoviribe manglape pobut kotar 10 miliojna evrja.¹⁷

Uluvutno dizutnengo musaj sine te demantuinol ini vakheripe ministarkako finansienge kaj bahami budžetesko vaš 2011.berš adikharela barjaripe ani publikako hardžipe soske ando oleste “butfar” bajardilo devipe vaš buti biphanglutne orgajna ano savo gengja ini e Uluvutno dizutnengo.

Misal dezauivišibe reso thaj buti biphanglutne kontrolno orgajnengo sito rekacia Uče konsili krisipasko pedo pratsavja thaj bahamja akale orgajnengo save on astarde legaripe procesja kotar pere kompetencie sebepi keripe (re)alosaribe krisutnengo thaj publikake davijutnengo.

Čekatune biphangle kontrolno orgajnenge, poulavdipe pačavutno vaš informacie kotar publikako semnibe thaj uluvutno dizutnengo, “akhardile” ano disave medije vaš uče masekeske pokhibe (Uluvutno dizutnengo pedo kanuni manglape te lol pokhibe jekha jekh masekesko pokhibe presidento Ačimosko krisesko, so na sine savakht situacia, a pačavutno masekesko pokhibe jekha jekh masekesko pokhibe savo lela krisutno Majuče krisi Srbiako, so adjahar nane situacia). Bišaipe te hardžinen budžeteske anglodikhavne vastuša soske našti sine te čhiven pi buti manglipaske bučarnen astargja anavesko than ano jekh divutno lil “Budžili budžet”.

„Fulinenape lovenca!

Interesanto sito kaj pondž raštrake institucie siolen ini pobut love ano budžeti! Pačavutno vaš informacie kotar publikako semnibe Rodoljub Šabić, ombudsmani Saša Janković, Agencia vaš mareba opipe korupcia, Raštraki revizorsko institucia thaj Kordinaciono trupo vaš Preševo, Bujanovac thaj Medvedja sa lele 202.744.341 dinarja pobut kotar budžeti vaš akava berš ze so realno olenge manglape. Odova lovo, sar anglodikhlaro rebalansea Parlamenti manglape te lol, on ka iranen ani raštraki kasa. Majbaro “butipe”palo rekorderi Rodoljub Šabić (69.499.435) siole angluno revizori Radoslav Sretenović, ini odova 61.791.000 dinarja”¹⁸

Korektno informacia sito kaj procenti kerdipe budžetesko Uluvutno dizutnengo 92% ano savo ano republikako budžeti ačhilo jekh kotor bihardžime vastuša pedo pozicie:

¹⁷ Baro kher ani Karadjedjeveski 48, lačardilo ano leibe nakhlo šelberšutnipe, rumisali ano nakhlo periodi vaš biagorisime mangineske relacie thaj istemalkeripe vaš lavavdipe filmja, organizuibe žurke thaj adjahar disoske kontra kotar olako reso thaj semnibe.

¹⁸ Divutno lil Kurir kotar 23. 11. 2010.b., rig 2.

masekesko pokhibe, aver kontribucie thaj kontribucie bučarnenge (istemalkerdilo 91%), socialno devipe bučarnenge (istemalkerdilo 54%), užulipe dromibasko (istemalkeribe 95%), lačardipe thaj servisja (istemalkeribe 66%), porezja thaj takse (istemalkeribe 75%).

Pratsav Uluvutno dizutnengo kaj oficielno te lol kotor ani ceremonia devipe Nobelesko todin vaš tehnipe, vaš odova kaj Ministribe avrune bukjengo phengja kaj odova naka kerol ambasadori Srbiako ani Norveška, ini korkori sine phari soske činadipe ani savi andili, sinola pana jekh kontraverza palo odova so medie legarde mothovdipe kotar Thagarutni kaj Uluvutno dizutnengo po drom nakhela sar specialno bičhaldutno presidentosko Thagarutnako.

Maškaripe Thagarutna sinola ini učibaski faza. Ano avgusti 2010. berš, palo bešipe e Uluvutnea dizutnengo, presidento Thagarutnako akhargja sa orgajnen direkciake ano pherdo pačavipe obligacia maškaripe e Uluvutnea dizutnengo ano procesja kontrolake thaj reslipe rekomandacie akale orgajnesko. Presidento thagarutnako thaj Uluvutno dizutnengo poangle khupatne dende nota kaj nanibe djevapibe vaš djande, daj drom ini manglipaske mukhlipe bukjake thaj phaglipe hakajengo aravela pačavipe ano institucie thaj demotivišinela gndipaske raštrake administratorjen. Sineton ano jekh avazipe kotar manglipe vaš jekh specialno sigutnipa thaj pačavipa legarenape sa bukja administraciake prekal juridikake persone opipe save lelile procedure vaš dondo kaj pere bikanunipaske jase bikorektno keriba kerde škodra dizutnenge.

Presidento Thagarutnako thaj Uluvutno dizutnengo sineton jekh kotar manglipe so pobaro dikhlaripe raštrake orgajnengo kotar realizuibe kanuneske obligacie bukjake devutnengo e bučarnenge te čhiven love sar kontribucia ano penziake thaj aver obligatorno publikake fondja. Uluvutno dizutnengo insitiringja po odova kaj raštrake orgajna thaj publikake institucie na manglape te keren buti e bukjake devutnenca save biazurno kerena pere obligacie prekal pere bučarne.

Presidento Thagarutnako ano bešipe e Uluvutnea dizutnengo ano avgusti 2010. berš phengja kaj e Thagarutni, ano rami e kanuneske obligacienca, ka anol pratsav kotar iniciativa savo dengja Uluvutno dizutnengo, poulavdipe iniciativa vaš pharuvipe djeno 50. Kanuni kotar kultura vaš uškavipe hakaja bučarnenge ano institucie kulturake, thaj iniciativa te konkretizuinolpe čhane pedo savo reselape ačhimoske obligacia dikhlaripe kotar reprezentuibe djenutnengo nacionalno minoritetjengo ano orgajna publikake thagarutnake. Numa, dji agorisibe raportesko periodi odova na kerdilo.

Themutno parlamenti lela ano 2010. berš pharuvipe Bučarnengo lil savea sine kerdilo šaipe politikako kontrola biphangle kontrolno orgajnengo prekal mehanizmi leibe/bileibe olengo raporti thaj inciribe procedura djevapibe ani situacie kana raporti na ovela lelimo. Poangle adjahar regulima sine anglodikhlaro bahamea Kanuni vaš Themutno parlamenti, thaj kotar olesta pratsava bahamutnesko cidisalo, soske o Uluvutno dizutnengo dengja amandmajna. Uluvutno dizutnengo thaj aver biphanglutne orgajna sikavena sine pedo minusja adjahar procedurake, numa palo kritika kotar maškarthemutni kupatni, majangle kotar Evropaki komisija thaj Evropako parlamenti, Bučarnengo lil popale pharuvialo thaj neve regulimenca kerdilo fundo vaš astaripe balansi maškar e Ačhimoa zorakarde principja biphanglipe kontrolno orgajnengo kotar jekh rig, thaj parlamentesko dikhlaripe pedo olengi buti sar refleksi demokratikano principi djevapibe sarenengo pi publikaki funkcia kotar dujto rig. Bučarne lilea, numa, ini pana nane zorakardilo čhane reslipe djenutnengo Kanunesko vaš Uluvutno dizutnengo kotar maškaripe Themesko parlamenti thaj Uluvutno dizutnengo, ini kaj Kanuni vaš Uluvutno dizutnengo, andilo 2005. berš, sine dendilo rok kotar 6 masek palo khuvipe Kanunesko pedo zoralipe kaj Themutno parlamenti lačharela djenutnipe pere Bučarno lilesko olea. Uluvutno diziutnengo pana 2008. berš

Themutne parlamenteske bičhalgja rndo mangipaske amandmajna pedo Bučarno lil savo nikana nane diklardilo.

PANA POPAŠE E DIZUTNENGE

Kotar 2010. berš, uzo rndome thaj kontrolne vizite vaš keribe kontrola pedo buti orgajna publikake thagarutnake, Uluvutno dizutnengo but drom (pondž fera) preventivno vizituinja komune Bujanovci, Medvedja thaj Preševo, a palo odova ini Sombori, Zrenjanini, Negotini, Užice, Dimitrovgradi thaj Kraljevo. Kotar vizita adikardile ini bukjake bešipe e djenutnenca lokalno korkoro direkciake, organizuisale tribine thaj trujalutne astalja, thaj lelile anglo davie dizutnenda.

Maškaripe e krainake thaj lokalno ombudsmanea

Maškaripe Uluvutno dizutnengo e Ombudsmanea Autonomno kraina Vojvodina thaj ombudsmanenca ano lokalno korkoro direkcie lačhardilo Kanunea, a kerelape prekal oficielno nakhavipe anglodavie thaj maškaripe pi buti pedo olende, prmibe lačhe prakse, thaj vakhtesta ko vakhti kupatne treningja vaš bučarne ano ekspertske servisja. Dji agor 2010. berš pohari kotar 10% lokalno korkoro direkcie alosarde lokalno ombudsmane thaj but olenda arakhenlape e seriozno problemjenca ano reslipe pere biphanglipe jase siguripe činadipe vaš buti. Ombudsmani thaj Krainaki ombudsmani ulavde paše maškarinena ano dikhipe uluvipe hakaja nacionalno minoritetjengo, thaj dende tikno gendo kupatne rekomandacie, sar ini ano umalja hakaja čhavorenge thaj polesko jekh-jekhipe.

Ani praksa but drom ikljola problemi kotar konflikti kompetenciengo maškar lokalno, krainako thaj nacionalno ombudsmani, savo ikljola kotar bijekhipe Kanunesko vaš Uluvutno dizutnengo thaj lokalno thaj krainake norme kotar e buti ombudsmaneski. Krainake thaj jekh gendo lokalne norme “pere” ombudsmaneske zorakarena truj bukjako savo učarelape e Kanunea zorakardo truj bukjako republikako ombudsmanesko, thaj daj drom djana ini pobut kotar odova. Problemi ovena ini vaš konfuzia identitetesko savo ovela vaš fakti kaj o Kanuni vaš lokalno korkoro direkcia vaš lokalno ombudsmajnenge anglodikhljardo jakh-jekh anav savo ano ačhimos thaj kanuni vaš uluvutno dizutnengo dende republike ombudsmaneske.

Uluvutno dizutnengo ano 2010. berš lela 314 anglodavie save siton kotar e buti lokalno korkoro direkciengo. Prekal lokalno ombudsmajna lela 82 anglodavie, a 9 anglodavie inardilo olenge pedo save siolen kompetencie.

I. KLIDUTNE LEPARNIPE KOTAR ULUVUTNO DIZUTNENGO

Juridikako rami vaš buti Uluvutno dizutnengo

Uluvutno dizutnengo Republika Srbiako sito biphanglo thaj korkorutno raštrako organi čhivdilo ano juridikako režimi Republika Srbiako 2005.berš Kanunea vaš Uluvutno dizutnengo¹⁹ (ano podur teksti: Kanuni) thaj, palo odova, zorakardilo Ačhimoa Republika Srbiako²⁰.

Biphanglipe Uluvutno dizutnengo sito jekh kotar fundone principja instituciako savo lelilo kotar maškharthemutne dokumentja kotar ombudsmani thaj savo adikharela kaj Uluvutno dizutnengo organizaciono thaj funkcionalno ulavdo kotar orgajna direkciake²¹ savengi buti kontrolišinela. Kotar principi vaš biphanglipe iklola principi korkoripe Uluvutno dizutnengo, savo adikharela kaj korkorutno kerela buti kotar pere kompetencie, jase savo na mukhela aver daj kaske te kerol presia pedi oleski buti thaj keribe.

Adjahar ačhimosko-juridikake definišiba Republika Srbia lačhargja koncepti parlamentarno ombudsmani generalno tipi. Uluvutno dizutnengo sito raštrako organi bukja vaš uluvipe thaj barjaripe manuškane thaj minoritetjenge tromalipe thaj hakaja dizutnenge. Uluvutne dizutnengo alosarela Thmetuno parlamenti, kontra hari gendo phuvjengo ano save generalno jase specializuimo ombudsmene čhivela egzekutivno thagarutni.

Uluvutno dizutnengo kerela buti ano rami Ačhimosko, kanunesko, aver deciziengo thaj generalno aktja thaj ratifikuime maškharthemutne kontraktja thaj sasutnolelutne regulime maškharthemutne hakajengo. Ačhimos thaj Kanuni ano jekh vakhti hraminena kaj Uluvutno dizutnengo vaš piri buti djevapi dela e Themutne parlanteske.

Keribaskotruj bukjako Uluvutno dizutnengo

Ano relativno sig procedura tromalipa kotar but formalibe, Uluvutno dizutnengo kontrolišinela pačavipe hakaja dizutnenge, zorakarela čalavdipe kerde aktjenca, bukja jase bikeriba orgajnengo direkciake, te sine kaj lafi kotar čalavdipe republikake kanunja, aver norme thaj generalno aktja. Uluvutno dizutnengo rodela (Ačimos thaj Kanuni phenena-kontrolišinela) si mi daj organi publikaka direkciako kanunipa thaj čačikano kergja buti save siton phande hakaja, tromalipa jase pedo kanuni fundome interesja dizutnenge. Te sine kaj odova nane, Uluvutno dizutnengo kerela konstatacia kaj kerdile mukhlipe bukjake thaj dela rekomandacie sar te cidolpe ano odova thaj ano aver situacie.

But pobut ze formalno pačavipe kanunesko, Uluvutno dizutnengo rodela etika, djandipe, binisavorigutnipe, kvalifikacia, reseskosebepi, efikasibe, pačavipe barikanipe

¹⁹ Kanuni vaš Uluvutno dizutnengo („Sl. glasnik Republika Srbiako“, gendo 79/05 и 54/07)

²⁰ Pratsav vaš iklovipe Ačimos Republika Srbiako dendili ano „Sl. Glasnik Republika Srbiako“, gendo 83/06 thaj 98/06 (Pondžto kotor – Lačaripe thagarutnako, talokotor 5 „Защитник грађана“, djeno 138).

²¹ Kanuni vaš Uluvutno dizutnengo (djeno 1) čhivgja harnolafi prekal savi orgajna raštrake direkciake,orgajna kompetentno vaš juridikako uluvipe mangineske hakaja thaj interesja Republika Srbiake, sar ini aver orgajna thaj organizacie, firme thaj institucie savenge dendilo publikako mandati, citirinenape ano teksti Kanunesko sar„orgajna direkciake“. Ano reso te cidolpe kotar bimanglipasko pharipe teksti Raportesko, phendutno harnolafi istemalkerelape ini ano akava raporti.

e djenengo thaj aver karakteristike savo maglape te ovelola publikaki direkcia save dizutne pherde hakajea adjukharena odolenda savenge sar poresko djene pokinena.

Uluvutno dizutnengo kontrolišinela buti orgajnengo raštrake direkciake, orgajnengo kompetentno vaš juridikako uluvipe manginesko hakaja thaj interesja Republika Srbiako, sar ini aver orgajnengo thaj organizaciengo, firmengo thaj instituciengo savenge dendilo publikako mandati. Uluvutno dizutnengo nanole mandati te kontrolišinol buti Themutno parlamentesko, presidento Republikako, Thagarutnako, Ačimosko krisesko, krisjengo thaj publikako davijutnengo.

Uzo hakaj vaš te lolpe thaj legarolpe procedura kontrola buti orgajnengi publikaka direkciake, Uluvutno dizutnengo šaj devipa lače servisja, maškharipa prekal dizutne thaj orgajna direkciake thaj devipa turvinutne thaj gndipa vaš pučiba kotar pere kompetencie, kerela diso preventivno, ano reso barjaripe buti orgajnengo direkciake thaj barjaripe uluvipe manuškane tromalipe thaj hakaja.

Uluvutno dizutnengo siole ini hakaj iniciativa vaš kanunipe. Adjahar šaj te dol bahami kanunja kotar pere kompetencie, te dol initiative vaš pharuvipe jase anibe neve norme te sine adikharela kaj avela dji čalavdipe hakaja dizutnenge vaš olenge disave nanibe jase te sine kaj kotar semnibe vaš reslipe thaj barjaripe hakaja dizutnenge. Uluvutno dizutnengo siole ini mandati e Thagarutnake thaj Themeske Parlamenteske te dol gndipe kotar norme ano gatisaripe. Adjahar, Uluvutno dizutnesko siole mandati te inicirinol procedura anglo Ačimosko krisi vaš nota ačimoibasko thaj kanunibasko kanunengo, aver normengo thaj generalno aktjengo.

Rekomanadcie, bahamja thaj gndipe Uluvutno dizutnesko nane juridikako obligatorno. Buti Uluvutno dizutnesko nane ano zoralipasko trumibe, već zoralipa argumetjengo, hema ini institucionalno thaj personalno autoritetea, dela pačiv ano musaipe cidipasko mukhlape ani buti thaj anglunipe čhane bukjako.

Orgajna direkciake, palem, siolen kanuneski obligacia te maškharinen e Uluvutnea dizutnengo, te resen oleske pašaripe ano olenge kancelarie thaj te denole sa gendja save siolen, bi dikhipa pedo stepeni garavutnipasko (kana odova kotar interesi vaš procedura savi legarelape). Bipačavipe akala kanuneske obligacie fundo sito vaš te lolpe adekvatno disciplinake thaj aver procedure.

Uluvutno dizutnengo šaj te dol rekomandacia vaš cidipe funkcioneresko save adikharela djevaptune vaš čalavdipe hakaja dizutnengo, te inicirinol te lolpe disciplinakere procedure opipe bučarne ano orgajna direkciake, te dol rodipasko lil, jase registraciako lil vaš leibe došalipasko, loke došalipasko jase aver adekvatno procedura.

Maškharipe e orgajnenca publikaka thagarutnake

Ini kaj pačavipe hakaja dizutnengo kotar rig orgajna publikaka thagarutnake thaj olengi relacia prekal dizutne thaj olenge hakaja sasutno našti te delpe nota čhalardipaski, šaj te phenolpe kaj raštrake thaj aver orgajna thaj organizacie kotar štarberšengo buti thaj sar sito Uluvutno dizutnengo pendjarde ano baro gendo, na numa obligacia, već ini poro interesi vaš maškharipe olea. Odova ano 2010.berš dengja šaipe vaš vazdipe niveli maškharipasko pedo učo stepeni thaj po pherdo reslipe reso institucia ombudsmanesko.

Sar misal šukhar maškharipasko šaj te phenolpe relacie e Ministriba bukjako thaj socialno politika ano realizuibe rekomandacie ani umal uluvipe hakaja čhavorenge. Palo anglune bihalovipe gndipe thaj semnibe rekomandaciengo Uluvutne dizutnengo, adjahar praksa lačarelape ini e Ministriba edukaciako, so sine dikhlardo ani situacia

kotar gndipe thaj rekomandacie Uluvutno dizutnengo sebepi anglodavie dajengo/dadengo čhavorengo save barila vaš skolake, a save došalipa publikaka instituciako nane nakhle obligaciako gatisaripasko angloskolako programi.

Ministribe andrune bukjengo sito organi opipe save dizutne dena majbut anglodavie, hema ano jekh vakhti kerena majefikasno maškharipe e Uluvutnea dizutnengo ano rodipe olengo fundonipe thaj cidipe zorakarde mukhlape ani buti. Šukhar maškharipe bajardilo ini e Ministriba arakhipasko, ano interesi sar dizutnengo save arakhlile ano truj bukjengo savo kerela odova ministribe, adjahar ini, but pobut, bučarne ano Ministribe thaj djenutne ani Askeria Srbiaki.

UMAL HAKAJA E DJENENGE KOTAR NACIONALNO MINORITETJA

Ačimosko-juridikako uluvipe hakaja nacionalno minoritetjenge ani Republika Srbia garantuina učo stepeni olenge uluvipaske, hema reslipe odolengo hakajengo pana nane čhalardipasko. Lepardi biharmonia čhinadinela kaj djenutne nacionalno minoritetjenge but drom ačharenape diskriminišime so tiknarela olengo pačhavipe ano kvalifikuipe raštrako te garantuinol olenge dende hakaja. Odova pherela ini fakti kaj ano disave situacie rumindile relacie maškar egzekutivno thagarutnipe thaj nacionalno minoriteti thaj olegne korkorodirekcije. Pi baht odola problemja na kerde presia pedi situacia maškarnacionalno relacie.

Sasutno dikhlaripe

Uluvutno dizutnengo kotar 2010. berš lela 91 anglodavia thaj kergja ini ano 5 situacie ani piri iniciativa. Lungardilo buti pedo 22 anglodavie kotar 2009. berš.

Majbaro gendo anglodaviengo, odolenda 52, djenutne nacionalno minoritetjenge dende phande e čhalavdipa sasutne manuškane hakaja (hakaj pedi buti, personalno dokumentja). Dendile 29 anglodavie save siton vaš čhalavdipe ulavde kolektivno hakaja ini odova majbut phande e alosariba vaš nacionalne konsilja nacionalno minoritetjenge (pondj), hakaj pedo jekh-jekhipe ano legaripe publikake bukja (pondj), informišiba thaj kulturno keripa ano čhibja nacionalno minoritetjenge (štar), hakaj pedo administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko (štar).

Majbaro gendo anglodaviengo sito pedo buti ministribjengo – 40 ini odova: Ministribe andrune bukjengo – 25, Ministribe vaš manuškane thaj minoritetjenge hakaja – eŋta, Ministribe edukaciako – trin, Ministribe kultura duj, sar ini pi buti krainake orgajnengo thaj orgajnenengo lokalno korkoro direkcijake – 21.

Kaj djenutne nacionalno minoritetjenge na resena ano pherdipe garantuime hakaja sikavela, uzo bajardo gendo dendutne anglodaviengo, ini gendo kaj Uluvutno dizutnengo bičhalgja 4 rekomandacie e resoa cidipe zorakarde mukhlape thaj nanibe ani buti raštrake, krainake thaj lokalno orgajnengo phando e uluvipa, reslipe thaj barjaripa kolektivno hakaja nacionalno minoritetjenge.

Atoska, keriba pedo 118 anglodavie kotar umal hakajajengo e nacionalno minoritetjenge, Uluvutno dizutnengo agorisingja buti pedo 99 anglodavie, ini odova 22 kotar 2009. thaj 77 kotar 2010. berš. Ačhavde 19 matrijalja pedo save buti nane agorisali nakhle ano 2011. berš.

Rumipe e korkoripasko nacionalno konsiljengo nacionalno minoritetjengo

Ano nakhlo berš majbut leopardilo alosaribe minoritetjenge korkorodirekcije-nacionalno konsilja nacionalno minoritetjenge. Legaripe alosaribasko thaj alosaribe nacionalno konsiljengo sineton sebepi vaš keripe Uluvutno dizutnengo, hema ini aver biphangle orgajnengo-Pačavutno vaš informacie kotar publikako semnibe thaj uluvipe gendjengo kotar persone, Pačavutno vaš uluvipe jekh-jekhipe thaj aver raštarke orgajnengo. Ani procedura savo Uluvutno dizutnengo legargja ani piri iniciativa zorakardilo kaj Ministribe vaš manuškane thaj minoritetjenge hakaja para Instrukcia vaš procedura registruibe ano ulavdo alosaribaski lista nacionalno minoritetjengo, save sinola minusja, kergja mukhlape ani buti save ande ki situacia phagardipe hakaja dizutnengo pedo uluvipe gendjengo kotar persona phando e registruiba ano ulavde alosaribaske liste nacionalno minoritetjengo thaj aniba bučarnesko lil konstitutivno kedutnipengo nacionalno konsilja nacionalno minoritetjengo rumisali korkoripe nacionalno konsiljengo sar reprezentativno trupja nacionalno minoritetjengo. Phando odolea

zorakarde čhalavdipa hakaja dizutnengo djene nacionalno minoritetjenge po pučipe alosaribe olenge korkorodirekcije, savenge kompetencie siton pedo edukacia, kultura, administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko thaj informišibe, Uluvutno dizutnengo angja rekomandacie.

Misal: Mukhlipe ani buti Ministribasko vaš manušíkane thaj minoritetjenge hakaja

Ministribe vaš manušíkane thaj minoritetjenge hakaja kergja muklipe ani buti save ande ano phaglipe hakaja dizutnengo pedo uluvipe gendjengo kotar persona ano phandipe e registriba ano ulavde alosaribaske listja nacionalno minoritetjenge. Keriba Ministribasko rumindilo korkoripe nacionalno konsiljengo, sar reprezentativno trupja nacionalno minoritetjengo.

Mukhlipe ani buti vaš procedura registruibe dizutnengo ano ulavdo alosaribaski lista nacionalno minoritetjengo kerde reslipe vaš bikanunipasko lačhardipe gendjengo kotar persona. Kedime gendja, save Kanunea uluvime sar ulavde hačaripaske, arakhlepe ani mangin bimandatno personenge thaj bikanunipasko pedo olende kerdilo buti. Kana kerdilo registruibe dizutnengo ano ulavdo alosaribaske liste nacionalno minoritetjengo dendile ini falsifikuime rodipaske lila vaš registruibe, bi djanipe thaj dejipe avazi dizutnengo.

Ani procedura savo Uluvutno dizutnengo lela pedi piri iniciativa zorakardilo kaj dji adjahar situacie alo vaš šajipe dejipe rodipasko lil vaš registruibe ano ulavdo alosaribaski lista kotar rig trito personaki, bi mandati dizutnengo save ano rodipaske lila phendile sar dendutne, ini bi zorakardipe identiteti dendutnesko. Odova reslilo e Instrukcia vaš procedura registruibe ano ulavdo alosaribaski lista nacionalne minoritetjenge savo angja Ministribe vaš manušíkane thaj minoritetjenge hakaja ano decembri 2009. Berš. Instrukcia anglodikhlarela kaj šaj te mukholpe dejipe rodipasko lil alosardutnengo kotar e rig trito personengo, biulavdo mandati personesko savo dela rodipasko lil thaj nane musaj te dolpe personalno karta jase kopia perosnalno kartako alosardutnesko savo rodela registruibe ano ulavdo alosaribaski lista.

Kanunea vaš nacionalno konsilja nacionalno minoritetjenge thaj Bukjake lilea kotar čhane legaripe ulavdi alosaribaski lista nacionalno minoritetjengo reslilo e dizutnenge tromalipe te alosaren kaj ka oven tretirime sar djenutne nacionalno minoritetjengo jase na. Registruibe ano ulavdi alosaribaski lista sito manušeske manglipa. Rodipe ano hramibaski forma thaj pere vatea hramimo delape direktno jase posta e organeske administrativno jekhutnipaske lokalno korkorodirekciake, prekal than bešipasko e djenesko savo dela rodipe. Numa, Instrukcia vaš procedura registruibe ano ulavdo alosaribaski lista nacionalno minoritetesko. Adjahar, sar kerdili thaj sar reslili, ignorišinela odova fakti. E Instrukcia kerdilo but baro šajipe kaj rodipe ani praksa ovela dendo bidjanipe thaj mukhlipe e personaki pedo savi sito rodipasko lil, atoska tana ovolo sikavipe olesko tromalipe thaj čačikano sikavdo manglipe.

Nacionalno konsilja nacionalno minoritetjengo siton reprezentativno minoritetjenge trupja thaj kanuni olenge garantuinela korkoripe ano keribe pere kompetencie. Odova korkoripe rumindilo soske ministri vaš manušíkane thaj minoritetjenge hakaja angja bukjake lila vaš konstitutivne bešipe nacionalno konsilja nacionalno minoritetjenge. Uluvutno dizutnengo ano kanuni na arakhla mandati ministresko te anol akala bukjake lila. Djenipe djenesko 42. Kanuni vaš nacionalno konsilja nacionalno minoritetjenge anglodikhlarela numa obligacia ministreski kaj, ano roki kotar 30 dive e divesta todinipe definitivno rezultatja alosaribaske, akharela konstitutivno bešipe nacionalno konsiljengo, thaj nisavo diso pobut kotar odova.

Čačikano istemalkeribe kanunesko našti te astarolpe aniba norme bi kanunesko mandati. Zorakardipe minimalno činadipe vaš adikaribe konstitutivno bešipe konsilja nacionalno minoritetjenge sito jekh kotar napja savea garantuinela legitimiteti

konsilesko, ano interesi čakikano sikavipe nacionalno minoritetsko ano keribe bukjako kotar kompetencia konsilesko. Hema, minimalno činadipe manglape te zorakarolpe kanunea. Raštraki intervencia ani sfera minoritetjengi korkori direkcia musaj poangle šužo te normirinolpe, legardi vaš uluvipe poangle kanunea zorakarde resja, musajutni thaj mukhli po majtikno šajipasko napi sava reselape reso intervenciako savea ka astarolpe manglipasko legitimno reso, hema ano jekh vakhti tana mukhol arbitriribe e raštrako intervenciako ano korkorodirekcia e nacionalno konsilesko.

Deipe molipe zorakarde faktjengo thaj juridikake normengo Uluvutno dizutnengo dengja rekomandacia Ministribaske vaš manušikane thaj minoritetjenge hakaja vaš:

- Te kerolpe projekti pharuvipasko Kanunesko vaš nacionalno konsilja nacionalno minoritetjengo vaš ano Kanuni ovela čhivdo djeno savo dela mandati Thagarutnake, jase Ministribaske jase ministareske, kaj manglutne pučibe po hor lačharela talokanuneske aktea;
- Te dol bahami pharuvipe Kanunesko vaš nacionalno konsilja nacionalno minoritetjenge, vaš e pharuvipenca o Kanuni thaj odolea ini talokanuneske aktja, zorakarnape garancie tromalipaske thaj čakipaske deklarışıpe manglipe dizutnengo vaš te registruinenpe ano alosaribaske liste;
- Ministri vaš manušikane thaj minoritetjenge hakaja te čhivol avri zoralipe bučarne lila vaš buti konstitutivno bešipaske nacionalno konsiljengo savo angja bi direktno mandati ano kanuni.

Ministribe na kergja ano rami e rekomandacienca Uluvutno dizutnengo, a mukhla ini ano Kanunea anglodikhlaro roki te informišinol Uluvutno dizutnengo kotar sebeppa bi keribe pedo rekomandacie.

Pharipasko reslipe minoritetjengo autonomiako

Ano nakhle beršeske raportja, a ini ano pere rekomandacie, Uluvutno dizutnengo mothavgja ani aver –aver praksa phando e reslipa hakaja nacionalno minoritetjengo ani AP Vojvodina thaj ano aver kotora Republika Srbiako. Istemalkeribe Kanunesko vaš nacionalno konsilja nacionalno minoritetjengo šuže sikavgja kaj akala ulavipe ini pana siton thaj majbut sikavenape ano disave umalja, sar savo sito administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko jase uluvipe kulturako.

Sanibe save dikhlardile siton rezultati fundone nanibe ano korkoro Kanuni vaš nacionalno konsilja nacionalno minoritetjenge.

- Kanunea reselape direktno presie politikake partiengo ini odova, sar direktno presia politikake partiengo nacionalno minoritetjengo, adjahar ini indirektno presa aver politikake partiengo;
- Kanuni resla kaj alosaribe thaj buti minoritetjenge korkorodirekcia ani praksa reselape numa ano nacionalno niveli, vaš savo nane arakhlilo direktno thaj bufljardo pašaripe djenutnenge nacionalno minoritetjenge ano reslipe minoritetjengi autonomia. Adjahar, butipe dizutne djene nacionalno minoritetjenge ačhona bišajipe te anen pratsav kotar reslipe pere pačavibaske kolektivno hakaja. Komparativna praksa thaj empirie ano regioni sikavela thaj leibe kotor ano pratsavibe djenengo nacionalno minoritetjengo direktno reselape ini ano thanesko, lokalno thaj regionalno niveli.

Centralizuipe minoritetjenge direkcie, jase kanunesko agorisibe vaš te alosarenpe numa ano nacionalno niveli kergja činadipe vaš manglipe vaš efikasno uluvipe hakaja nacionalno minoritetjenge ano jekhutne lokalno korkorodirekcie. Manglipe vaš mehanizmi direktno thaj efikasno uluvipe phando e reslipa pačavime hakaja ano

lokalno kupatne majbut po ulavdipe hačarena djenutne disperzirime nacionalno minoritetja thaj minoritetja save nanolen šukar organizuime centralno minoritetjenge korkorodirekcie. Bisebepesko adjukardilo kaj akava juridikako čučavipe ka cidol formiribe thaj buti konsiljengo vaš maškar nacionalno relacie savo sito ano rami e djenea 98 Kanuni vaš lokalno korkorodirekcia formirinenape ano jekhutne lokalno korkorodirekcie e nacionalno hamibaska struktura dizutnipasko. Adjukaribe sikavdile birealno majbut vaš odova so Kanuni nane akale trupjenge dendoj rola te resen kompetencie phande e minoritetjenge autonomia, već te dikhlaren pratsavja orgajnengo kedutne komunake phande e reslipe nacionalno jekh-jekipe.

Misal: Leibe kotor nacionalno minoritetjengo ano anibe pratsavja ano publikako djivdipe ano butnacionalno komune thaj dizja

Ani Srbia, bi teritoria AP Kosovo thaj Metohia, 68 jekhutne lokalno korkorodirekciake e nacionalno hamima struktura dizutnengo siola obligacie formiribe konsiljengo vaš maškarnacionalne relacie. Reso formiribe konsilesko sito te dikhlarol pučibe reslipe e uluvipasko thaj barjaripe nacionalno jekh-jekhipe. Formiriba thaj bukja konsili, ano savo si djenutne srbikane themesko thaj nacionlano minoritetjengo, manglape te reselpe sar barjaripe bukja thaj kvaliteti pratsavjengo lokalno orgajnengo adjahar ini reslipe thaj barjaripe manuškane thaj minoritetjenge hakaja thaj kvaliteti djivdipasko sa dizutnengo ano lokalno korkorodirekcie.

Obligacia formiribe konsilesko vaš maškarnacionalno relacie ano komune thaj dizja ano save djenutne jekha nacionalno minoritetesko siton pobut 5% kotar sasutno gendo dizutnengo jase sa nacionalno minoritetea siton pobut kotar 10% kotar sa gendo dizutnengo regulišimo sito ano djeno 98. Kanuni vaš lokalno korkorodirekcia. Djene nacionalno minoritetjenge save siolen pere alosarde nacionalno konsilja alosarenape pedo bahami nacionlano konsilesko. Te sine Konsili vaš maškarnacionalne relacie adikharela kaj pratsavjenca thaj aver aktjenca kedutnipe jekhutnako lokalno korkorodirekciako direktno čalavdile hakaja djenenge srbikano themeske thaj nacionalno minoritetjenge, siole hakaj kaj anglo Ačimosko krisi lela procedura vaš nota ačimoipasko thaj kanunipasko odole aktjengo.

Šukar dikhlardipa buti konsilesko vaš maškarnacionalne relacie Uluvutno dizutnengo zorakargja mukhlipe ani buti save siton ano: birealizuipe kanuneske djenutnipe vaš leibe procedura vaš formiribe konsili vaš maškarnacionalne relacie; nanibe činadipe vaš buti konsilesko, biakharipe bešipe konsilesko; bidejipe konsileske pedo gndipe o bahamja sa pratsavengo save siton phande kotar nacionalno jekh-jekhipe thaj nanibe aver mangipaske bukja thaj nanibe činadipe vaš buti thaj resibasutno reslipe kompetencie e konsilesko.

Vaš akala zorakarde mukhlipe ani buti te cidenpe thaj te arakholpe zoralikano istemalkeribe kanunesko thaj barjaripe bukja komunenge thaj dizjenge orgajna ano but nacionalno maškaripe, sa jekhutnenge lokalno korkorodirekciake save siolen kanunipaski obligacia formiribe konsilesko vaš maškarnacionalne relacie Uluvutno dizutnengo bičhalga rekomandacia:

- te len sa kanunea hramime napja thaj bukja vaš te formirinolpe konsili, sar obligatorno korkorutno bukajko trupjo dendo kanunea,
- te arakholpe jekha-jekh činadipe vaš buti konsilesko vaš maškarnacionalne relacie save siolen aver bukja trupja kedutne jekhutnake lokalno korkorodirekciake,
- kaj sa orgajna jekhutni lokalno korkorodirekciake dena obligacia thaj ano šukarvakhti bahamja sa pratsavjengo save siton phande e nacionalno jekh-

jekhipa e konsileske pedo gndipe thaj odova gndipe ka len ano dikhipe kana anelape definitivno pratsav.

Vaš realizuibe rekomandaciako, kota sa 68 lokalno korkorodirekcije, numa 18 olenda informišingja Uluvutno dizutnengo kotar procedura, planiribe thaj lelutne napja thaj eventualno problemja phande e procedura pedi rekomandacia.

Diskriminacia thaj rasistikane atakja pedo djene romane nacionalne minoriteteske

Hačaripe sito kaj, ini uzo lelutne aktivibe raštrake thaj krainake orgajnengo thaj disave jekhutne lokalno korkorodirekcije, pašloipe Romengo čačikane nane anglilisalo. Pedo odova sikhavela ini amalipasko bihačaripe thaj institucionalno ambivaletnibe save sikhavdile kana tradisale romane bešipaskethana thaj rasistikane atakja pedo Roma ano banatesko gav Jabuka, sar ini so butdrom sikhavipe bitolerancia thaj vakheripe bikamibasko prekal Roma. Ano sa akava nakhena ini o faktja ka si kompleksno problem phande olenga integracia, diskriminacia sitoj sikhavdi, a problemja phande e cidipa čorolipe thaj agorisibe socialno, ekonomikane thaj kulturno hakaja Romenge ini pana egzistirinena.

Sebepi rasistikano ekcesi ano gav Jabuka Uluvutno dizutnengo publikano iklisto thaj phengja kaj cidipe sebepja rasizmeske, bikamipe thaj bitolerancia thaj činavdipe mothavdipe adjahar keribasko nane numa lokalno problemi, već ini rezultati sasutno relacia raštraki prekal problemja butetnikake thaj butreligiake amalipe. Uluvutno dizutnengo ani Ilinden, makedoniako nacionalno festa, vizituingja gav Jabuka thaj khupatne e Presidentoa Republikako savo pedo olesko akharipe alo, bičhalde svato maškaretnkake toleranciako thaj haljovibasko.

Ini uzo akale problemja, Uluvutne dizutnenge anglodavia tikno gendo djenengo romane nacionalno minoritetske, roinde uluvi. Adikhariba kaj problemja savenca arakhenlape phande e reslipa hakajengo seriozno thaj but gendutne, thaj kaj o institucie kotar aver-aver sebepja bipašarutne, Uluvutno dizutnengo piri buti organizuingja ini ano romane bešipaske thana kote lela olenge anglodavie.

Reslipe hakajesko pedo administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko

Prekal djanglipe Uluvutno dizutnengo, hakaj pedo administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko nacionalno minoritetjengo, savo garantuinelape Ačhimosea thaj lačhardilo normenca, na reselape ano rami e kanunea.

Šansa kaj daj kotar akala problemja agorisingona našaldili ano nakhlo berš kana lelilo Kanuni vaš pharuvipe thaj pherdipe kanunesko vaš administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko savenge agorisibe na anena pherdo reslipe hakajesko pedo administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko nacionalne minoritetjenge.

Ulavdo problem phando e reslipa akale hakajesko sikhavela amalipaski rezistencia kaj ano disave lokalne kupatne ano administrativno istemalkeribe čhivelape čhib nacionalno minoritetesko. Palem, ini uzo odova so Uluvutno dizutnengo pedi anglidavia Nacionalno konsilesko bošnjakengo nacionalno minoriteti ani Srbia thaj aver organizacie Bošnjakenge legargja procedura thaj dengja rekomandacia komunake thagarutnake ano Priboj te kerenpe činadipe kaj ani administrativno istemalkeribe ani teritoria komunaki, ano rami e kanunea, čhivelape ini bosnakengi čhib, odova na kerdilo. Uluvutno dizutnengo kotar odova informišingja Ministribe vaš raštraki direkcija thaj lokalno korkorodirekcija thaj rodingja kotar akava organi te kerol buti ano rami pere kompetencienca.

Ilustrativno sito missal šaipe te čhivolpe rumunsko čhib sar administrativno čhib e Vlahjenge. Iniciativa anglune Nacionalno konsilesko vlahjengo nacionalno

minoritetesko kaj ano administrativno istemalkeribe ano disave lokalno korkoredirekcije, ano save djene vlahjengo nacionalno minoriteti kerena pobut kotar 15% kotar sa gendo dizutnengo, čhivelape rumunjengi čhib sar administrativno čhib Vlahjengo, pheravgja pratsav thaj pharuvipe Statutesko Nacionalno konsili vlahjengo nacionalno minoritetesko alosardo 2010. berš. Prekal akaja pratsav čhib Vlahjengo nane standarduimo thaj vaš odova, dji na kerenape čhinadipe vaš oleski administrativno istemalkeribe, ano odova reso ka istemakerelpe srbikani čhib.

Uluvutno dizutnengo ano 2010.berš ikalgja rezultatja rodipaske, save sine vaš reslipe hakaja pedo administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko nacionalno minoritetjengo savea konstatuisalo but nanibe ano reslipe thaj istemalkeribe akale hakajesko:

1. niveli reslipe hakajesko djenengo nacionalno minoritetjengo nane jekh thaj aver-aver si praksa maškhar lokalno korkoredirekcije ani AK Vojvodina thaj ano aver kotora ani Republika Srbia. Ano komune thaj dizja ano save reselape hakaj pedo administrativno istemelkeribe čhibjako thaj lilesko nacionalno minoritetjengo si problem phando e trubulipa kadarja thaj finansijsko vastušea;
2. phando e registruiba personalno anav pedo čhib thaj lil nacionalno minoritetesko ano bijandipaske pustikja, aver-aver si praksa ani buti servisjengo thaj procedure servisjengo, po ulavdipe kana personalno anav ano bijandipaske pustikja hramimo numa ano srbikani čhib, ćirilicake lilea. Nane šaipe registruibe djuvlikane angloanava ani feministikani forma, ano rami e tradicia čhibjaki ano bugariako, slovakiako, češkako thaj makedoniako nacionalno minoriteti, a nane ni dujčhibjenge formulari lilengo kotar bijandipaske pustikja ani centralno Srbia;
3. nane kobor manglape informišibe dizutnengo, djenengo nacionalno minoritetjengo kotar kanunea anglodikhlarde čhinadipe vaš iklovipe dokumentjengo e hramime anavea pedi čhib thaj lil nacionalno minoritetesko;
4. hramibe publikake anava sito nastabilno, mothavdipe anavengo organizaciono jekhutne republikake orgajnengo thaj republikake publikake firmengo ini po čhibja nacionalno minoritetjengo sito selektivno thaj ano butipe jekhutne lokalno korkoredirekcije akala anava na mothavnape ini pedo čhibja thaj lila nacionalno minoritetjenge;
5. nane adekvatno kapacitetja vaš efikasno legaripe administrativno thaj krisipaske procedure pedo čhibja nacionalno minoritetjenge thaj ano orgajna publikake thagarutnake nane kobor trubul te oven reprezentuibe djene nacionalno minoritetjenge jase dizutne save vakharena minoritetjengi čhib.
6. Uzo odova Uluvutno dizutnengo dengja preventivno rekomandacia Ministribaske edukaciako, te dol ulavdi pačiv vaš barjaripe kvalitetesko:
7. siklovipe srbikana čhibjako, kana siklovipe e djenenge nacionalno minoritetjenge kerelape pedi dajaki čhib thaj
8. siklovipe čhibjako nacionalno minoritetesko e elementjenca kulturake, ano fundone thaj maškarutne skole.

Reso sito kaj sikljovne palo agorisibe skoluibasko siolen aktivno djanipe srbikana čhibjako, jase kaj sikljovne srbikane themeske siolen aktivno djanipe čhibjako nacionalno minoritetesko sar čhib amalipaske maškharipasko. Ano rodipe zorakardilo kaj bipendjardipe srbikana čhibjako, jase, čhib nacionalno minoritetesko, sito jekh kotar sebepja nanibe manglipaske kadrovjenge kapacitetja vaš administrativno komunikacia ani buti orgajnengo lokalno korkorodirekciake. Djanipe čhibjako, sar vastušej komunikaciako resela ini po šukhar halovibaske e aver djenen thaj diso aver-aver thaj barjaripe dizutnengo amalipe.

Misal: Hakaj pedo administrativno istemalkeribe bosansko čhibjako thaj lilesko ani komuna Priboj

Kompetentno orgajna ani komuna Priboj nane statutea čhivde ano administraciako istemalkeribe bosansko čhib thaj latinicako lil thaj e dendutne anglodavienca ko Uluvutno dizutnengo rodisalo uluvipe hakaja djenenge bošnjakčo nacionalno minoriteti.

Ani komuna Priboj djivdinela 18,33% dizutne bošnjakčo naciake. Ini kaj pherdile kanunea dende čhinadipe vaš procenti djenenge bošnjakengo nacionalno minoriteti ano sasutno gendo dizutnengo, bosansko čhib thaj latinicako lil nane statutea čhivde ano jekha-jekh administrativno istemalkeribe. Ani procedura pedo anglodavie zorakardilo kaj kana andilo Statuti, sar ini ano po angle khedipe, šerutnipasko butipe kergja avazipe, a na statutea obligatorno te čhivolpe ano jekh-jekh administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko bošnjakengo nacionalno minoritetesko. Na lelilo amandmani jekhe šerutnipako kaj djeno savo regulišinela istemalkeribe čhibjako thaj lilesko pharuvinelpe thaj te čhivolpe djeno kaj ani teritoria komuna Priboj ano administraciako istemalkeribe bosansko čhib thaj latinicako lil. E statutea ani komuna Priboj zorakardilo administrativno istemalkeribe srbikana čhibjako thaj ćirilicako lil.

Kanunea vaš administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko zorakardilo kaj jekhutne lokalno korkorodirekcie musaj pere statutea te čhiven ani jekha-jekh administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko nacionalno minoritetjengo te sine procenti djenutnego odola nacionalno minoritetesko ano sasutno gedno dizutnengo ani olaki teritoria astarela 15% prekal rezultatja palune registruibe dizutnengo.

Sar zorakardilo mukhlipe ani procedura kompetentno komunake orgajnengo thaj reslipe hakaja pedo jekh-jekh administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko bošnjakengo nacionalno minoriteti, Uluvutno dizutnengo dengja rekomandacia e Presidentoske ano Khedutnokher komunako Priboj thaj komunake orgajnenge kaj Statuti komunako Priboj anena ano avazipe e Ačhimosea thaj aver pozitivnojuridikake normenca.

Komuna Peiboj na kergja pedo rekomandacia thaj ano dendo roki na informišingja Uluvutno dizutnenge kotar sebepja soske na kergja. Vaš odova Uluvutno dizutnengo, sar angluno informišingja publika thaj presidente Khedutnokher komunako Priboj thaj sikhavgja po fakti kaj bi keribe pedi rekomandacia siole sar konsekvencia butdromutne čalavdipe hakaja dizutnenge djenenge kotar bošnjakengi kupatni. Palem ini o kompetentno ministribja, vaš manušikane thaj minoritetjenge hakaja ini vaš raštraki direkcia thaj lokalno korkorodirekcia, informišime kotar bikanunipasko procedura. Ministribe vaš raštraki direkcia ano novembri bičalgja lil ani Khedutni komuna Priboj thaj phendilo kaj musaj ano angluno bešipe te kerolpe procedura vaš pharuvipe Statutesko thaj te čhivelpe ano administarciake istemalkeribe bosansko čhib thaj lil ano rami e kanunea zorakarde obligacia thaj rekomandacia Uluvutno dizutnengo. Prekal djandipe Uluvutno dizutnengo bešipe Khedutna komunako pana nane adikhardilo.

„Bidikhavne“ dizutne-persone bi dizutnenge hakaja

Uluvutno dizutnengo kotar 2010.berš lela ini te dikhlarol problem “bidikhavne personengo” jase dizutnengo save nane registruime ano bijandimaske pustikja jase ano aver evidencie, save nanolen juridikako subjektiviteti garantuimo Ačhimoa thaj Univerzalno deklaracia vaš manušikane hakaja thaj save vaš odova našti te resen dizutnenge hakaja. Maškhar olende majbut si dizutne romana naciata. Dji akana legardilo thaj sukcesno agorisalo ano 11 situacie pedo pučibe deipe dokumentja adjahar personenge, a vaš agorisibe akale pučibasko Uluvutno dizutnengo organizuingja bešipe e djenenca ano Ministribe vaš raštraki direkcia thaj lokalno korkorodirekcia thaj agencia Khedutne naciengo ani Srbia.

Ano bešipe kerdili konstatacia kaj persone savenge nane pačavisalo personalno identiteti si paše 2.500, kaj butipe olenge šaj te kerolpe registracia ano bijandipaske pustikja pedo kanuneski zorakardi procedura, a kaj po tikno gendo personengo save odova hakaj našti te resen ano anglodikhavni procedura manglape te anolpe ulavdi norma pedo fundo savo ka agorisinolpe ini olengo statusi. Uluvutno dizutnengo lungarela te ovol maškhar Ministribe vaš raštraki direkcia thaj lokalno korkorodirekcia, UNHCR thaj relevantno bithagarutne organizacie ano manglipe kaj akava problem sistematikano te agorisinolpe.

TURVINUTINIPE ANO RESO LAČHARIPE PAŠLJOIPASKO E DIZUTNENGO KOTAR ORGAJNA DIREKCIAKE

- Manglape e Themesko parlamenti ano Bukjako lil te čhivol ini djenutnipe vaš maškaripe e Uluvutnea dizutnengo thaj aver biphagle kontrolno orgajnenca.
- Manglape e Themesko parlamenti te rodol kotar Učo konsili krisipasko te lol te kerol, kanunea hramimi, obligacia maškaripe e Uluvutnea dizutnengo ano procedure kotar oleski kompetencia.
- Manglape o kompetentno šerutnipe Themesko Parlamentesko te dikhlarol ulavdo raporti Uluvutne dizutnengo kotar preventivno kontrolno vizita ani Arakhibasko – informativno agencia.
- Manglape o Themesko parlamenti te dikhlarol thaj te dol dumo vaš istemalkeribe Kodeksi lača direkciako savo olake dengja Uluvutno dizutnengo.
- Manglape o Themesko parlamenti te dikhlarol raporti kotar „našalde bebe“ savo olenge dengja Uluvutno dizutnengo.
- Manglape e Thagarutni te anol pratsav kotar Iniciativa Uluvutno dizutnengo vaš pharuvipe djeno 50 e Kanunesko vaš kultura.
- Manglape e Thagarutni te dikhlarol iniciativa Uluvutno dizutnengo vaš normativno lačharipe čhane reslipasko Ačhimoske djenutne save hraminena kaj kana khuvelape pi buti ano raštrake orgajna, publikake servisja, orgajna autonomno krainake thaj jekhutne lokalno korkorodirekciake legarena logari kotar nacionalno struktura dizutnipaski thaj adekvatno te reprezentuinolpe djene kotar nacionalno minoritetja.
- Manglape e Thagarutni ani avutni piri buti ta na bahaminol pharuvipe budžetesko Uluvutno dizutnengo bikonsultacia olea thaj olesko avazipe, ano rami e kanunea.

- Manglape e Themesko parlamenti sikavol semnipe pherdi thaj efikasno uluvipe aktivistjengo thaj organizaciengo civilno amalipaske save kerena buti vaš barjaripe pačavipe manuškane hakaja thaj akharena publika ano keribe zumavibaski atmosfera vaš olenge buti.
- Manglape o kompetentno orgajna te zorakaren efikasibe rodipasko thaj procesuiribe došalimaske keribe save kerdile sikaviba thaj legaripa došalimaske sankcionirime bahamja prekal Interneti.
- Manglape e Thagarutni Republika Sri Lanka efikasno te informišinol kompetentno orgajna thaj publika kotar pere pratsavja (klidutnipe thaj aver) save kerena presia pedo čhane reslipasko hakaja dizutnengo.
- Manglape e Thatarutni bi trumibe vakhtesko te pašarol pedo keribe bahamesko sasutno kanunesko vaš restitucia (inaribe manginesko).
- Manglape e Themesko parlamenti te ratifikuinol Opciono protokoli pedo Maškartheutno pakti vaš ekonomikane, socialno thaj kulturake hakaja.
- Manglape kompetentno inspekiako orgajna ano Ministribe finansienge thaj ano aver orgajna te intenzivirinen kontrola pokibaski e obligaciake kontribucie vaš bučarne thaj te len napja opipe bukjake devutne save phagena kanuni.
- Manglape Thagarutni te adikharol čakikano thaj reslutnibasko socialno dijalogi e djenutnenca bukjake dendutjengo thaj e bučarnengo.
- Manglape o kompetentno ministribja te gatisaren pharuvipe kanunesko savea ka čhivolpe obligacia te putarolpe publikako konkursi vaš khuvipe pi buti ano sa orgajna thaj organizacie ano publikako sektori.
- Manglape e Themesko parlamenti, prekal publikako šunibe thaj ano aver adekvatno čhane, te dol nota manglape mi te ačhol šajipe kaj bučarne ano orgajna publikaka direkciake (organi raštako, krainako, lokalno thagarutni, publikako servisi, organizacia e publikake mandatea...) bi ulavde mehanizmja uluvipe kotar bilačo istemalkeribe šaj dji pherdipaski te keren buti jekha-jekh bukja ano djiperdipaski buti (publikako jase privatno), a odova tana sikavol disavo konflikti interesjengo.
- Manglape „hakaj pedi lači direkcia“ te ovol čhivdo maškar fundone hakaja dizutnenge.
- Manglape e Thagarutni, prekal kompetentno ministribe, te dikhlarol šajipe vaš hramibe činadipe talo save e organizaciengo civilno amalipaske phačavinolpe statusi organizaciako savi kerela aktivibe kotar sasutno interesi, thaj sar adjahar organizaciengo te mukhenpe porezeske lokaripe.
- Manglape e pharuvipa kanunenske te resolpe pherdo transparentnipe manginesko pedo medie.
- Delape turvinutnipe e nacionalno amalipenge e žurnalistjenge zoralipe korkorko regulatorno rolake.
- Ani umal edukacia, fundono thaj maškarutno, zoralikane te istemalkerolpe principi inkluzivno edukaciako vaš reslipe barjaripe sakole čhavoresko thaj oleske talentesko, mentalno thaj fizikane potencijalja dji agorutno šajipe. Ano reso astaripe anglunipa ani odoja umal zoralikano te kerolpe Regulatorno lil vaš pana daj edukacia, sastipasko thaj socialno devipe dumo čhavoreske thaj sikavneske thaj te kerenpe lače činadipe vaš buti interresorno komunake komisie vaš devipe pana daj edukacia, sastipasko thaj socialno devipe dumo čhavoreske.

- Pedozoralipe thaj rasizmi prekal romane čhavore zoralikane te cidolpe, kote ov iklola. Ulavdo djevapibe vaš nakhavipe akala problemesko siole institucie edukaciake, leiba kotar angloskolake institucie.
- Te lungarolpe gatisaripe Kanunesko vaš hakaja čhavoreshke (bukjaki grupa Uluvutno dizutnengo), te čhivenpe ano procesi konsultaciengo kotar Plani kanunesko ini raštrake orgajna thaj te resolpe ekspertiza kotar Konsili Evropako.
- Te kerenpe protokolja vaš maškaripe maškar kompetentno ministribja – socialno uluvi, juridipe, sastipe, edukacia thaj andrune bukja, vaš ano vakhtuno thaj efikasno maškaripe ano keribe krisipaske pratsavja kotar umal familiako juridikako uluvi čhavorengo, ano reso efikasno reaguibe pedo dajako/dadesko čoripe čhavoreshko, tana resolpe kotar jekh daj/dad e čhavoreshke te kerol dikhipe e aver daj/dadea thaj bikheripe daj/dadesko/aver personengo pedi krisipaski pratsav vaš paćavipasko devipe čhavoreshko.
- Čhavorenge e invaliditetea thaj olenge daja/dadenge te lokharolpe pašaripe ano musajutne tretmajna thaj ažutimaske aparatja.
- Te lačarolpe centralizuimi baza gendjengi kotar situacije pedozoralipe po čhavore, po ulavdipe seksualno.
- Ano rami e Konvencia Konsili Evropako vaš uluvi čhavorengo kotar seksualno istemalkeripe thaj seksualno pedozoralipe musaj te kerenpe pharuvipe Došalimasko kanunesko ano kotor savo sito phando kotar phurandipe došalimasko keripe seksualno pedozoralipe, te dikhlarolpe thaj te legarolpe evidencia djenengo save sinolen došalimaske kerdipe sar kotor preventivno uluvimasko, konstantno eduuipe čhavorengo prekal edukaciako sistemi ano sa nivelja, leiba kotar angloskolaki edukacia.
- E avazipa obligacienca prekal Konvencie thaj djenipe ano Konsili Evropako, Srbia manglape te gndinol jekh lungi vakhteski kampanja e resoa uluvi čhavorengo kotar adjahar forma pedo zoralipe thaj te formirinol timi vaš realizuibe odola strategiako ano republikako niveli.
- Orgjana thaj trupja save siton vaš dikhlaripe thaj realizuibe medijake kanunja manglape te reaguinen ano sa situacie kana ano medie iklola informacia savi sikavela čhalavdipe hakajesko pedo privatibe thaj čhalavdipe barikanipasko thaj autoriteti čhavoreshko thaj, dena napja, jase dena bahami sankcionišibe medijengo anglodikhavno e kanunea.
- Aniba norme savenca ka lačharolpe Nacionalno mehanizmi vaš prevencia ano rami e Opciono protokolea pedi Konvencia UN opipe tortura thaj aver brutalno, bimanušikano jase uškavdipaski sankcia thaj procedura (roki nakhla anglo disave berša, Ministribe vaš manušíkane thaj minoritetjenge hakaja kergja plani bahamengo thaj kedingja gndipe kompetentno ministribjengo).
- Ano Budžeti Republika Srbiako te ulavenpe vastuše a vaš lačharipe thaj adaptacia thanesko vaš policiako adikharipe, adjahar kaj personenge save adikhardile kotar rig policiake reselape bešipe ano rami e validno standardjengo (lačharipe thanesko vaš policiako adikharipe ano Policiake direktie thaj stanice ano save nane thaj adaptacia odolengo save siton bićhinadipaske).
- Ano Budžeti Republika Srbiako te ulavenpe vastuše a vaš lačharipe thaj adaptacia, sar ini dislokacia kotar centralno dizake maškaripe disave

objektjengo vaš egzekucia došalipaske sankcie, adjahar kaj personenge savenda lelilo tromalipe reselape bešipaske činadipe ano rami e validno standardjenca.

- Anibe kanunesko savea ka lačharolpe čhane thaj procedura, sar ini organizacia thaj činadipe saslaripaske mentalno nasvale persone, jase bešipe akale personengo ano stacionarno sastipaske, majangle psihijatrijake institucie.
- Aniba normengo savea ka lačharolpe tromalipe phiribasko personengo save siton bešte ano stacionarjenge socialno institucie vaš bešipe personengo e mentalno dukhavimata, jase problemi ano baripe, sar ini persone e invaliditetea thaj phure persone, majangle šajipe pere manglipa te mukhen akala institucie.
- Aniba normengo savenca ka resolpe intenzivno istemalkeribe alternativno napja ano than napja anglophanglipaske thaj alternativno sankcie ano than sankcia phanglipa, bufljardipe činadipaske vaš činadipasko mukhlape thaj anglovakhtesko mukhlape, zoralikanipe kompetencie krisutnengo vaš egzekucia došalimaske sankciengo thaj probaciako servisi (ano rami e Strategia Thagarutna Republika Sriiaki vaš tiknaripe butpharipaske bešipaske kapacitetja ano objektja vaš egzekucia došalimaske sankcie ani Republika Sriia ano periodi kotar 2010. dji 2015. berš).
- Aniba normengo savenca ka resolpe kaj vaš kerdime loke došalimate, ano than akana dendi sankcia phanglipa, te delpe alternativno sankcia, sar ini kaj sankcia phanglipa ani situacia bipokibe loveski sankcia na pharuvinelape e sankcia phanglipaski, već alternativno sankcia, majangle bukja ano publikako interesi.
- Aniba normengo savenca ka resolpe optimalno kadrovsko pheripe thaj avibe musajutne materialno vastuše ano objektja vaš egzekucia došalimaske sankcie ano reso arakhibe bešipaske thaj aver djivdipaske činadipe personenge savenda lelilo tromalipe.
- Anibe normengo savenca servisja vaš sastipasko uluvipe ano objektja vaš egzekucia došalimaske sankcie ka legarenpe kotar kompetencia Ministribe juridikako ani kompetencia Ministribe sastipasko.
- Pharuvipe Kanunesko vaš nacionalno konsilja nacionalno minoritetjengo sar te resolpe: a) direktno leibe dizutnengo djenutnengo nacionalno minoritetjengo ano reslipe kompetencie minoritetjenge korkore direktie ano jekhutne lokalno korkorodirektie; b) tiknaripe presiako kotar politikake partie ano procesi alosaripe nacionalno konsiljengo nacionalno minoritetjenge thaj pedo olengi buti; v) zorakarenpe garancie tromalipe dizutengno te registruinenpe ano alosaribaske liste.
- Ano rami e Kanunea vaš nacionalno konsilja nacionalno minoritetja te lačharolpe finansiribe minoritetjnge korkorodirektie.
- Pharuvipe Kanunesko vaš lokalno korkorodirektia mangalpe te zorakarolpe šuži kompetencia lokalno korkorodirektiake phando e resliba hakaja nacionalno minoritetjngo.
- Pharuvipe djenesko 98 Kanuni vaš lokalno korkorodirektia sar vaš te zorakarolpe sasutnipasko thaj resutnipasko pašljoipe, kompetencie thaj alosaripe djenengo thaj relacia e orgajnenca jekhutne lokalno korkorodirektie konsilja vaš maškarnacionalno relacie.
- Barjaripe sistemi dikhlaripasko thaj kontrolako pedo reslipe hakaja nacionalno minoritetjengo prekal zoralipe inspekciaki kontrola; lačhardipe čakikane haniga gendjenge kotar reslipe hakajengo.

- Pharuvipa Kanunesko vaš administrativno istemalkeribe čhibjako thaj lilesko te resolpe sar pherdo uluvdipe srbikano thaj ćirilicako lil, adjahar ini pherdo reslipe hakajengo pedo administrativno istemalkerdipe čhibjako thaj lilesko nacionalno minoritetjengo.
- Aniba talo kanunenge aktja reselape ano sa jekhutne lokalno korkorodirekcie jekha-jekh praksa registruibe personalno anava djenutnengno nacionalno minoritetjenge ano olenge čhibja thaj lila.
- Te anenpe, arakhenpe thaj zoralikano realizuinenpe antidiskriminaciono norme ano umalja vitalno vaš reslipe manuškane hakaja, poulavdipe čhalavdime grupe sar Roma, aver nacionalno minoritetja, invalidja, phure thaj aver.
- Ano rami e Strategia vaš barjaripe pašljovipe Romengo thaj akciono plajna te anenpe talokanunesko aktja savenca arakhelape thaj lačharelape reslipe strategiake resja.
- Te zorakarolpe obligacia thaj te arakholpe institucionalno ćhinadipe e djenutnenge nacionalno minoritetjenge kotar edukacia te sikljon srbikani ćhib ano niveli amalipaski integracia, a djenutnenge srbikane themeske ano jekhutne lokalne korkorodirekcie e hamibaska struktura dizutnipasko vakharena e ćhib lokalno nacionalno minotritjengo.
- Te resolpe efikasno thaj sig registruibe jase rekonstrukcia registruibaski ano bijandipaske pustikja bijande djenenge save odova statusi nanolen.
- Te resolpe ćhinadipe vaš reslipe tromalipe religiako bi nisavi bariera, savo adikharela ini putardo thaj šužo procedura registruibe khangirengo thaj religiake khupatnengo ano adekvatno registari.
- Te resolpe uluvipe kulturako identiteti nacionalno minoritetjengo thaj zorakarolpe integrativno amalipaske relacie maškar djenutne averaver etnikake, ćhibjake thaj religiake khupatne prekal edukaciako thaj kulturako sistemi adaptirimo dizutnenge manglipaske ani Srbia.

STATISTIKAKE THAJ GENDUNE INFORMACIE KOTAR AKTIVIBE ULUVUTNE DIZUTNENGO

I KONTAKTI E DIZUTNENCA

Ano 2010. berš Uluvutno dizutnengo resla 11.225 kontaktja e dizutnenca (tabela 1), so sikavela baripe kotar 28,05% kana dikha pedo 2009. berš, kana reslilo 8.774 kontaktja e dizutnenca.

Baripe gendo kontaktjengo savo Uluvutno dizutnengo resla e dizutnenca sikavela kaj o dizutne ano Uluvutno dizutnengo pendjarde raštrake organe savo siole semno mandati ano juridikako sistemi Republika Srbiako kana dikholape uluvipe olengo hakajengo, hema ini barjaripe juridikake normengo kotar umal manušikane hakaja thaj tromalipe.

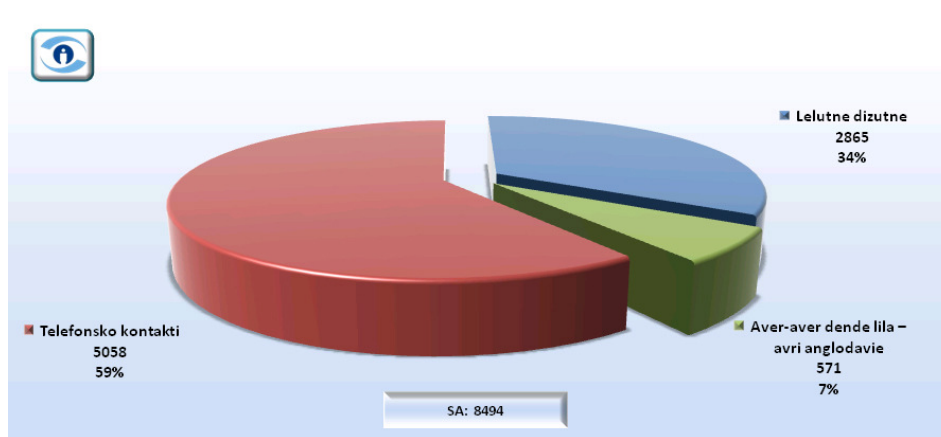
Tabela 1. Sa resle kontaktja e dizutnenca ano 2010. berš

Rndo gend o	REALIZUIME KONTAKTJA ULUVUTNE DIZUTNENGO E DIZUTNENCA - BARJARIBE 2009-2010.	2009.	2010.	Barjaripe %
1.	Lelutne anglodavie	1.774	2.656	50,23
2.	Lelutne kanuneske iniciative	55	75	64,56
3.	Lelutne dizutnen ano vakheribe	1.741	2.865	36,36
4.	Telefoniske vakheribe e dizutnenca	5.044	5.058	0,28
5.	Aver-aver dende lila e dizutnenge avri anglodavie	160	571	261,39
	Sa	8.774	11.225	28,05

Ani lelutni kancelaria Uluvutno dizutnengo ano Beogradi thaj ani lokalno kancelaria vaš komune Preševo, Bujanovac thaj Medvedja kotar 2010. berš lelilo 2865 dizutne so sito vaš 36,36% pobut ze ano 2009. berš. Ano jekh vakhti reslilo 5.058 telefonisko kontakti savesta 712 telefonisko akharipe reslilo avri rndomo bukjako vakhti Uluvutno dizutnengo, prekal dežurno SOS mobilno telefoni savo sito ani funkcia 24 sahatja ano dive vaš dizutnenge te ažutinol turvinutnipa jase devipe dumo.

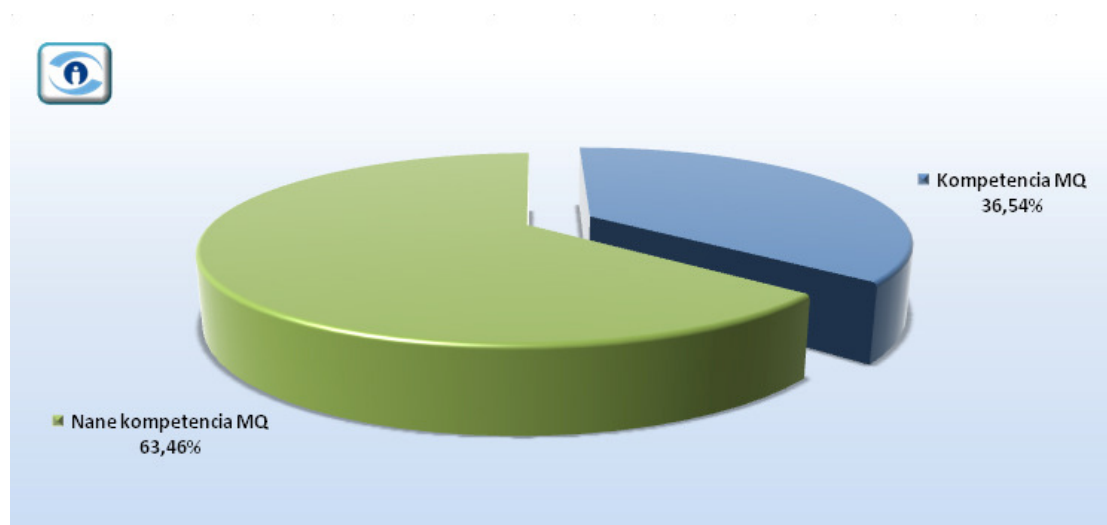
Grafikoni sikavela aver-aver soj kontaktja e dizutnenca, bi hramibaske anglodavie dizutnenge thaj kanuneski initiative, savenge ka ovol lafi ano ulavde kotora akale raportesko.

Grafikoni 1. Kontaktja e dizutnenca (leibe, telefonske vakheribe, aver-aver dendutne lila)

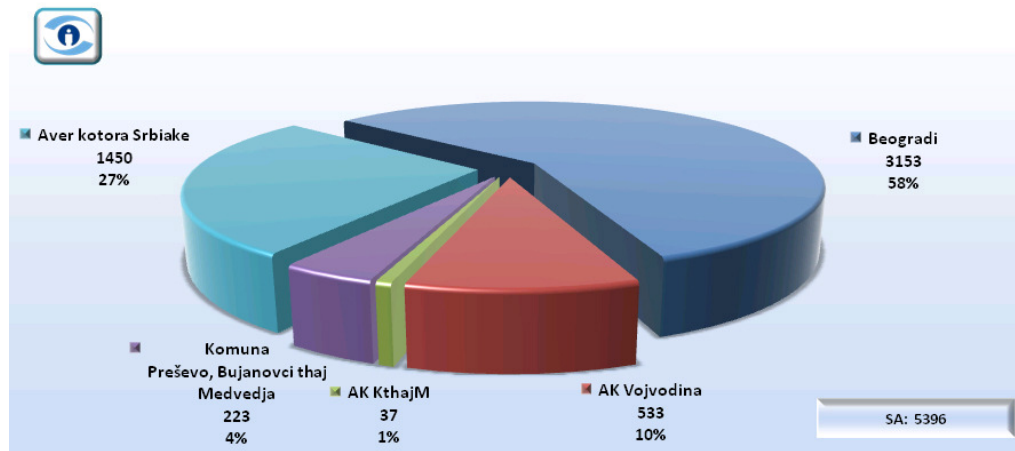
Ani lelutne kancelarie e dizutnenca vakharde, direktno jase telefonea, edukuime raštrake administratorja save dena turvinutnipe kotar deipe anglidavia uluvutno dizutneske. Te sine kaj manglape, ažutinena dizutnen te hraminen anglidavia thaj/jase dena kvalifikuime turvinutne, jase bičhalena olen ano orgajna savenge manglape te mothaven poro problemi thaj sikavena olenge save bukja manglape te keren ano reso agorisibe odova. Grafikoni 2. sikavela relacia mujeski anglidavia evidentirime ano lelutni kancelaria, tph. relacia phendutne problemja dizutnenge save siton kotar kompetencia thaj odola save nane ani kompetencia UD. Najsariba buti bučarnengi ano lelutne kancelarie akaja relacia podur pharuvinelape ano mištipe dendutne hramibaske anglodavie save siton ani kompetecia Uluvutno dizutnengo.

Grafikoni 2. Sebejpa mujibasko vakheribe dizutnengo ano lelutne kancelarie MQ

Dizutne save direktno kontaktirina lelutne kancelarie Uluvutne dizutnengo, ja aviba jase telefona, butipa siton kotar Beogradi. Odova sito sebepi so kancelaria bireslutni dizutnenge avri beogradesko regionu, ulaviba lokalno kancelarie ano komune Preševo, Bujanovci thaj Medvedja, savenge podur ka ovol pobut lafi, jase barjaripe hardjipe telefonesko servisesko vaš dizutne avri Beogradesta. Uluvutno dizutnengo ano periodi savo avela ka fokusirinolpe pedo arakhibe agor vaš so pobaro reslipe pere kancelariengo e dizutnenge.

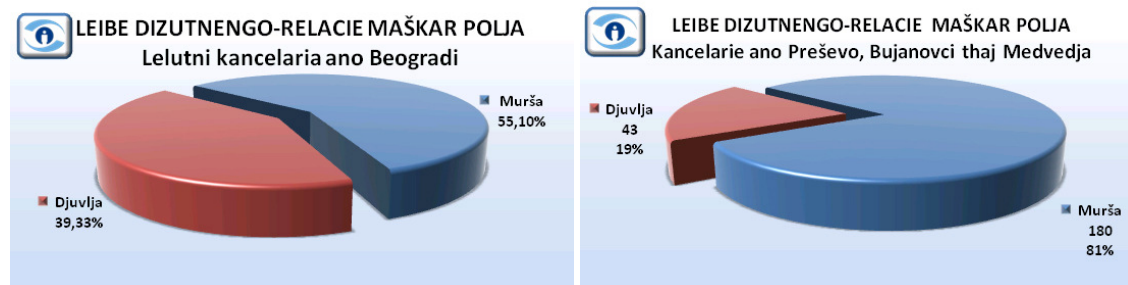
Grafikoni 3. Adresa dizutnengi save rodna leibe ano lelutne kancelarie MQ

E Uluvutno dizutnengo rodna murša ano pobaro gendo ze djuvlja, palen so gendo djuvljengo save rodna Uluvutno dizutnengo bajrilo kana dikhenape poanglune berša kana sineto diso talo 30%.

Gendo djuvljengo save vizituinena lokalno lelutne kancelarie Uluvutne dizutnengo ano komune Preševo, Bujanovci thaj Medvedja pana sito but potikno ze soj o gendo muršengo, so dji jekh than ini sebepi tradicionalno relacie ani familia ano akala maškaripe.

Grafikoni 4. thaj 5. Leibe dizutnengo ano kancelarie ano Beogardi thaj Preševo, Bujanovci thaj Medvedja

II PROCEDURA ULUVUTNO DIZUTNENGO PEDO ANGLODAVIE

Sakova fizikano jase juridikako, kherutno jase avrijalutno persona savo adikharela kaj oleske aktea, bukja jase bikeripa orgajnengo direkciako čalavdile hakaja, šaj te dol anglidavia e Uluvutne dizutnengo. Uluvutno dizutnengo manglape te dikhlarol sakoja anglidavia numa te sine kaj jekh kotar Kanunea definišime fundo vaš procedura, ani odoja situacia fulinela anglodavia thaj kotar odova informišinela e djene so dengja anglidavia, uzo phenipe sebebja soske fulunela.

Gendo thaj klasifikacia anglodaviengo

Ko Uluvutno dizutnengo šaj te avol sakova (raštrake Srbiake, avrijalutne manuša, juridikake persone, apatridja, tradime, našutne persone, bare thaj čhavore, aver aver kedipe) savo adikharela kaj orgajna direkciake bičačikane thaj/jase bikorektno istemalkerena jase na istemalkerena norme Republika Srbiake. Anglidavia savi delape e Uluvutno dizutnenge sitoj bi loveski thaj delape ano hramibaski forma jase mujea pedo vašhramibasko lil ko Uluvutno dizutnengo. Uluvutno dizutnengo kotar 2010. berš lela 2.656 anglodavie.

Tabela2. sikavela gendja kotar karakteristike anglodavijutnenge thaj čhane deipasko anglodaviengo

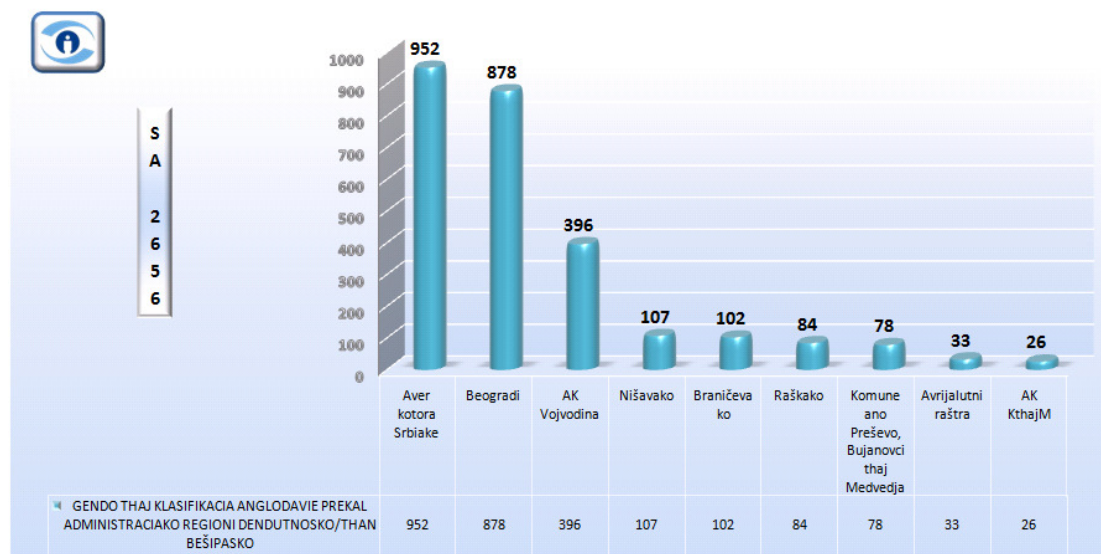
Tabela 2.

Murša	1400	52,77%
Djuvlja	803	30,27%
Fizikake persone	1925	72,56%
Juridikake persone	141	5,31%
Korkoripaski iniciativa MQ	81	3,05%
Dende anglodavie vaš aver persona	141	5,31%
Daj/dat ano than čhavoresso	161	6,07%
Anonimno anglodavia	16	0,60%
Kherutno raštruno	2295	86,51%
Avrijalutno raštruno	42	1,58%
Individualno dende anglodavie	2193	82,66%
Kolektivno anglodavi	174	6,56%
Dende rndomo posta	1259	47,46%
Dende personalno	513	19,34%
Lelutne anglodavie pedo vaš hramibasko lil	14	0,53%
Lelutne prekal e-maila	543	20,47%
Dende prekal lokalno ombudsmani	48	1,81%
Dende prekal avrijalutno ombudsmani	4	0,15%

Gendo thaj klasifikacia anglodaviengo prekal administrativno regioni jase than bešipasko dendutnesko

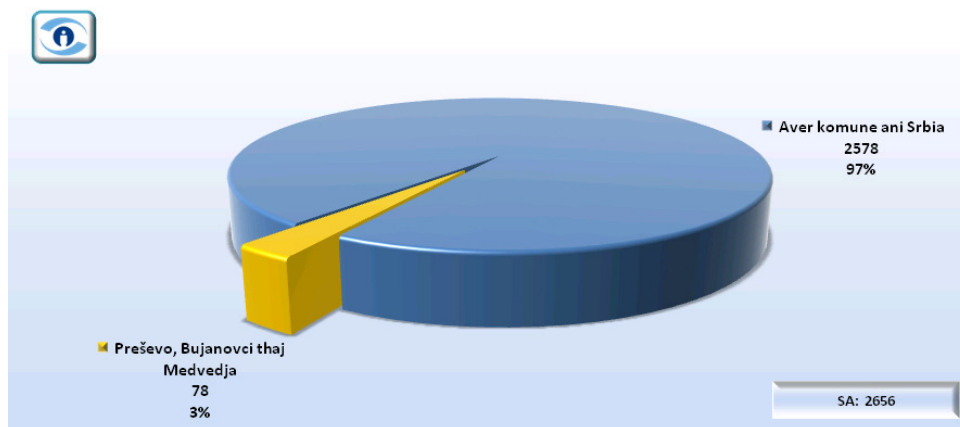
Dentutne anglodaviengo ano majbaro gendo kotar Beogradi, numa, si anglodavijutne kotar sa regiojna ani Srbia. Odova sito halovipasko, soske Beogradi siole but po but dizutne ze aver daj diz ani Srbia thaj soske, sar šerutni diz, bešutno majbare gendosko orgajna direkciake.

Grafikoni 6. - Gendo thaj klasifikacia anglodaviengo prekal administrativno regioni

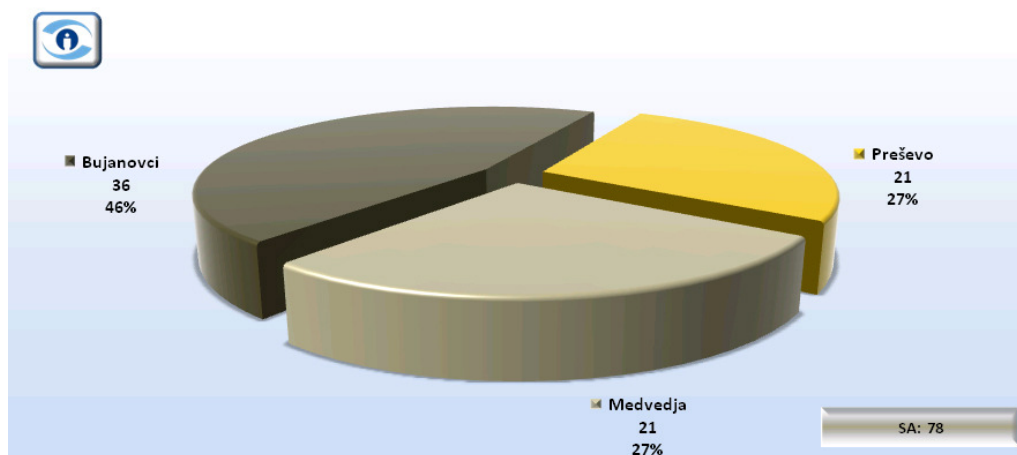
Palo anibe Pratsavako Uluvutno dizutnengo vaš formiribe lokalno kancelarie ano komune Preševo, Bujanovci thaj Medvedja („Sl.glasnik RS“, gendo 91/09), ano reso barjaripe e pašaripasko instituciako Uluvutno dizutnengo thaj reslipe efikasno uluvipe thaj barjaripe manuškane thaj minoritetjenge tromalipe thaj hakaja dizutnenge, ano 2010. berš lelilo sa 78 anglodavie kotar akava truj so sito 3% kotar sa gendo lelutne anglodavie ano 2010. berš.

Grafikoni 7. Gendo lelutne anglodaviengo dizutnengo kotar komune Preševo, Bujanovci thaj Medvedja ki relacia kotar sa lelutne anglodavie

Uluvutno dizutnengo, javerutne Uluvutne dizutneske, sar ini bučarne ano ekspertske servisi, pedo po angle zorakardo plani jekh drom ano čhon nakhena ano lokalno kancelarie ano reso devipe ekspertske devipe dumo bučarnenge ano akala kancelarie. Ano odova kerenape ini vakheripe e dizutnenca thaj lenape olenge anglodavie hema ano jekh vakhti kerenape ini vakheripe e djenutnca kotar lokalno orgajna direkciake save kerena dendutne mandatja ano reslipe republikake norme.

Grafikoni 8. – Gendo anglodaviengo dizutnengo kotar komune Preševo, Bujanovci thaj Medvedja

Gendo thaj klasifikacia anglodaviengo prekal čalavde hakaja, lelutne kotar dizutne kotar komune Preševo, Bujanovci thaj Medvedja

Mothovdipe anglodaviengo sikavena kaj dizutne kotar akala trin komune, sar ini dizutne kotar aver kotora Srbiake, majbut drom ikalena anglodavie save siton pedo čalavdipe principi „lači direkcia“. Kana dikhelape pedo 2009. Berš kana kotar akala trin komune lelile numa trin anglodavie save sine vaš hakaja nacionalno minoritetjenge, ano 2010. Berš gendo akale anglodaviengo uštingja pedo 14.

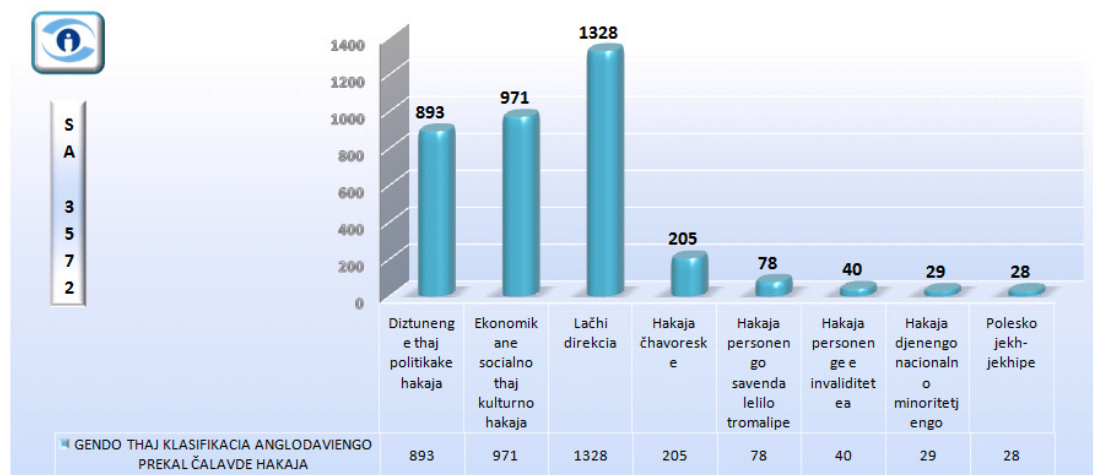
Tabela 3.

Umal hajesko	Bujanovci	Preševo	Medvedja	Sa prekal umalja hajengo
Lači direkcia	18	11	14	43
Dizutnenge thaj politikake hakaja	3	4		7
Hakaja djenutnenge nacionalno minoritetjengo	7	2	5	14
Hakaja čhavoreshko	3		2	5
Hakaja personengo e invaliditetea	2	1		3
Hakaj pedo čačikano krisipe	2	1		3
Polesko jekh-jekhipe	1	1		2
Hakaj personengo bi tromalipasko		1		1
Sa pedo komune	36	21	21	78

Gendo thaj klasifikacia anglodaviengo prekal čalavde hakaja

Gendo thaj klasifikacia anglodaviengo prekal čalavde hakaja sikavela kaj majbut čalavdo principi „lači direkcia“, ekonomikane, socijalno thaj kulturake hakaja thaj čalavdipe dizutnenge thaj politikake hakaja.

Grafikoni 9. - Gendo thaj klasifikacia anglodaviengo prekal čalavde hakaja

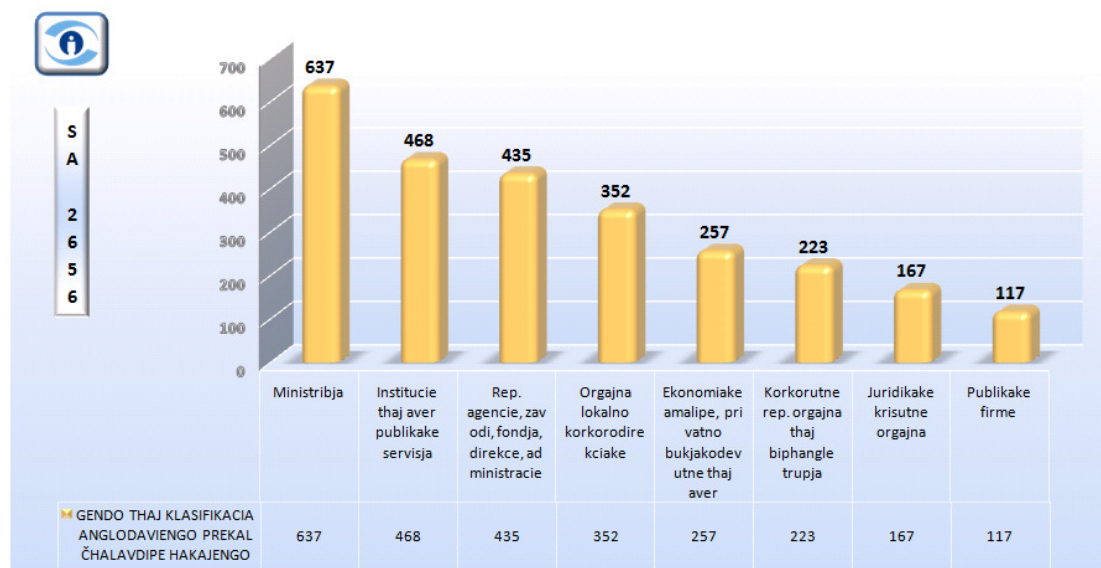

Leparnipe: Gendo čalavde hakajengo sito pobaro kotar gendo anglodaviengo, sosoke but anglodavie sikavena čalavdipe pobut kotar jekh hakaj

Gendo thaj klasifikacia anglodaviengo prekal orgajna pedo savengi buti siton

Majbaro gendo anglodaviengo sito pedi buti djenutnenge egzekutivno thagarutnipaske, po ulavdipe ministribja Thagarutnake Republika Srbiake; pedo buti orgajnengo ano umal penziako thaj invalidno siguripe, khuvipe pi buti thaj sastipasko uluvi; a adjahar ini pedi buti publikake firmengo, poreseske orgajna, centrja vaš socialno buti, skole, čhavorengie institucie, krisja thaj phanglipe.

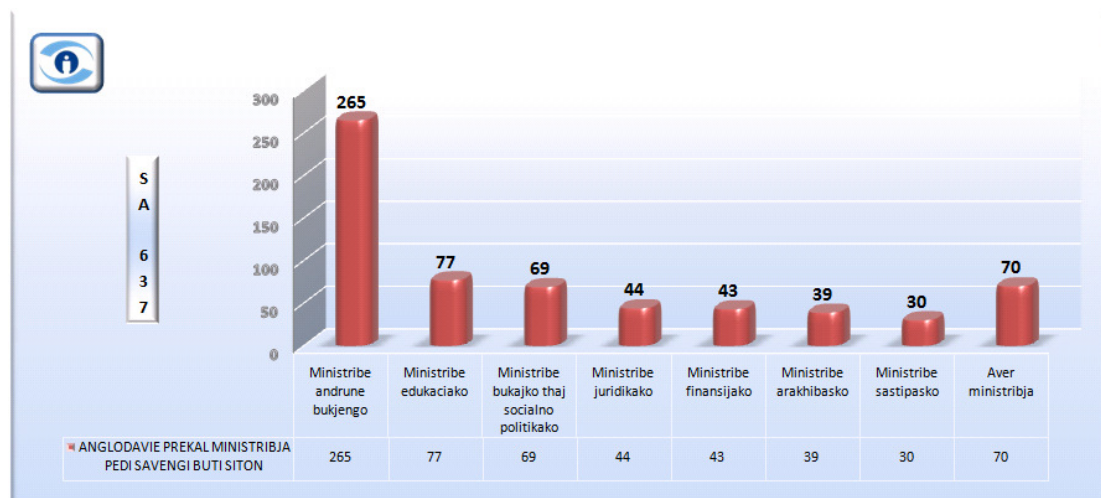
Grafikoni 10. – Anglodavie prekal orgajna pedo savengi buti siton

Gendo thaj klasifikacia anglodaviengo pedo ministribja pi savengi buti siton

Majbaro gendo anglodaviengo sito pedi buti Ministribaski vaš androne bukja (grafikoni 11), vaš odova kaj akava ministribe siole kompetencie te anol pratsav kotar vitalno hakaja thaj tromalipe dizutnengo. Adjahar, akava ministribe kotar 2010. berš, sar ini kotar 2009. berš legargja buflardo buti pharuvipe personalno dokumentja dizutnenge. Ano odoja buti sine semne mukhlape ani buti, pedo save sikavgja ini Uluvutno dizutnengo, hema manglape te ovalpe ano dikhipe kaj baro gendo odole mukhlipasko iklilo kotar objektivno pharipa. Uluvutno dizutnengo bičalgja disave rekomandacie e Ministribaske vaš androne bukja savo paše pedo sa rekomandacie kergja so manglape ano roki.

Grafikoni 11. – Anglodavie pedo ministribja pedo savengi buti siton

Rezultatja keribaske e Uluvutno dizutnengo pedo anglodavie

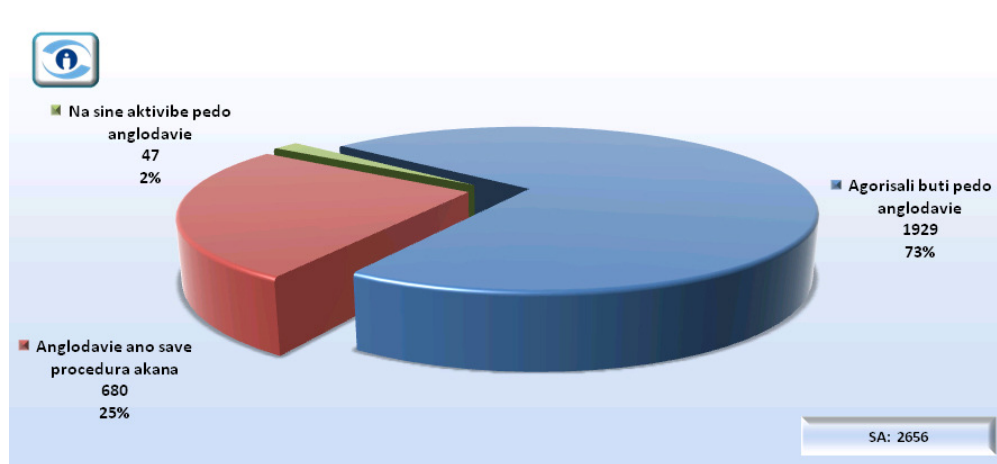
Uluvutno dizutnengo legarela procedura pedo sakoja anglidavia, numa pedo anglodavie vaš save nane kompetentno, save siton bivakhtune, but poangle, anonimno, biazurno jase dendutne kotar e rig bimandateski persona.

Uluvutno diiztnengo informišinela dendutne anglodaviako kotar leibe thaj agorisibe procedurako, sar ini organi direkciako opipe savo dendili anglidavia. Organi direkciako siole kanuneski obligacia te dol djevapi pedo sa rodipe Uluvutno dizutnengo, sar ini te dol oleske sa rodime informacie thaj aktja save ov mangela, ano roki kotar 15 dji 60 dive.

Kana sito lafi vaš anglodavie kotar 2010. berš Uluvutno dizutnengo kotar 2010. berš kergja buti ano 2.545 situacie save lelile anglodavia jase para iniciativa ano 2010. berš, ano savo kergja buti ini ano 1.559 situacie phande e angledavienca kotar popalutno periodi. Ano 44 anglodavie save aleton kotar čhon decembri 2010. berš na sine nisavo aktivibe dji 31. 12. 2010. Berš.

Uluvutno dizutnengo kotar 2010. berš kotar 2.454 situacie ano save kergja buti, agorisingja buti ano 1.929. Ano majbaro gendo situaciengo (952) anglodavie fuljisale vaš biegzistiribe fundo vaš te legarolpe procedura, dji ano aver situacie (977) procedura agorisali ano adekvatno čhane (tabela 4). Aver lelutne procedure (680) akana siton pana ano procesi.

Grafikoni 12. Buti pedo anglodavie save lelile 2010. berš

Uluvutno dizutnengo kotar 2010. berš kergja buti ini ano 934 anglodavie save dendile ano popaluno periodi adjahar so agorisingja procedura ano 465, fuljingja 264 anglodavie a ano aver 205 situacie lelutni buti sitoj pana ano procesi.

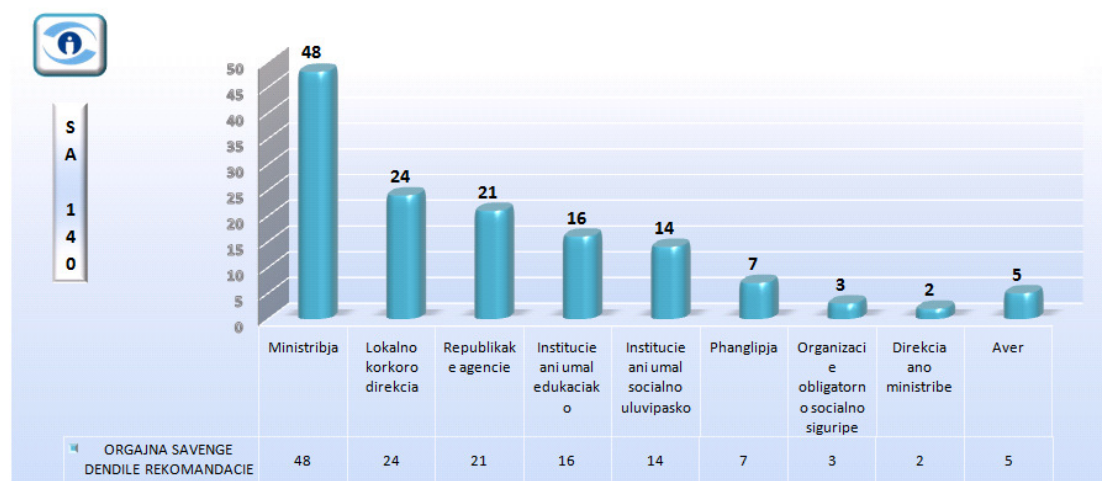
Tabela 4. – Agorisimo procedure Uluvutno dizutnengo pedo anglodavie kotar 2010. berš

Rndo gendo	AGORISIBE PROCEDURAKO ULUVUTNO DIZUTNENGO KOTAR 2010.	Gendo
1	Anglodavie fuljime sar bifundutne	574
2	Rekomondacie-individualno thaj kedime	229
3	Stopirimi procedura – organi direkciako cidingja nanibe ani budi	134
4	Anglodaviutne cidisale kotar anglidavia	39
5	Gndipe – pedo dj. 24. al. 2 Kanuni vaš MQ)	1
Sa:		977

Rekomandacie

Ano 2010. berš andile 140 rekomandacie save sineton pedo 272 anglodavie vaš fakti kaj 21 kedutni rekomandacia sineton pobut kotar jekh dendi anglidavia. Dji 31. 12. 2010. berš orgajna savenge dendile rekomandacia kerde buti ano situacia 69 rekomandacie, na kerde buti pedo 35 rekomandacie a ko 36 rekomandacie dji ko dendutno data na nakhla o roki dji kana orgajna manglape te informišinen Uluvutno dizutnengo kotar procedura pedo rekomandacie.

Grafikoni 13. – Orgajna savenge dendile rekomandacie

Grafikoni 14. Procenti kerdutne rekomandacie

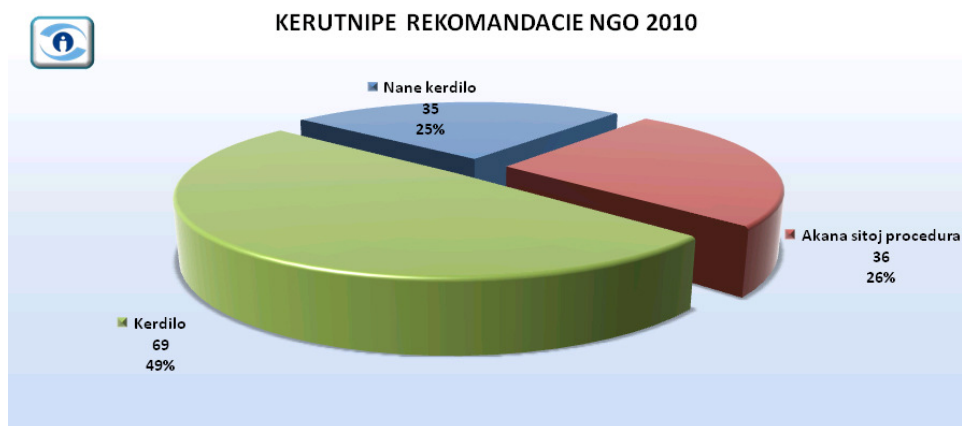
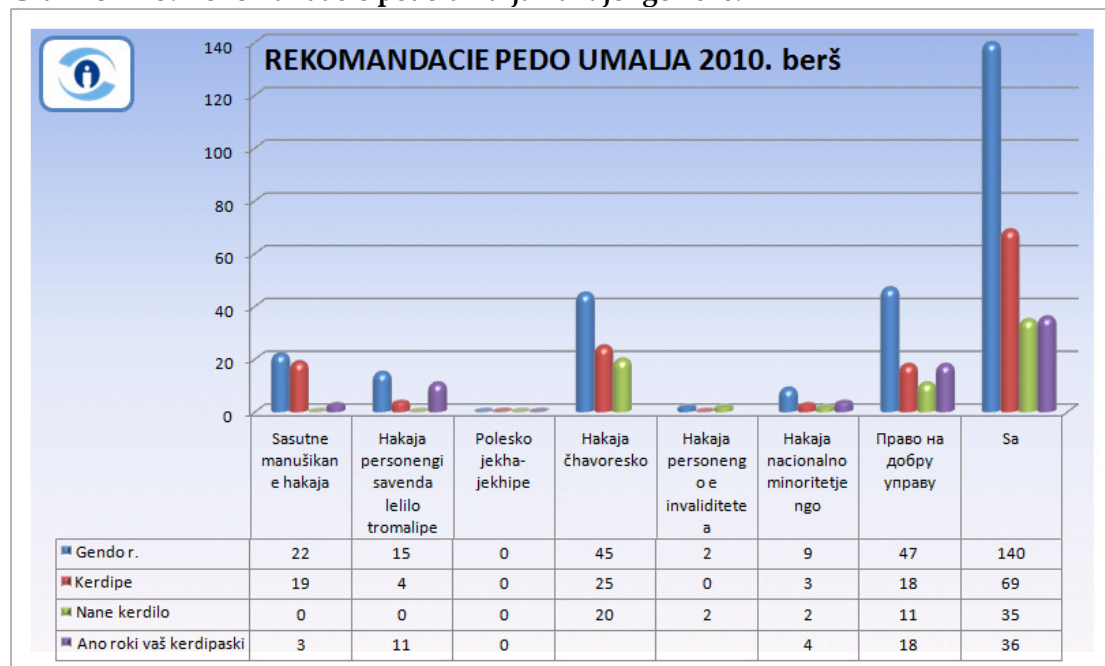

Tabela 5. – Orgajna save na kerde buti pedo rekomandacie thaj gendo rekomandaciengo

Ministribja	18	51,43%
Institucie ani umal socialno uluvipe	7	20,00%
Orgajna lokalno korkorodirekciake	5	14,29%
Republikake agencie	2	5,71%
Institucie ani umal edukaciako	1	2,86%
Organizacie obligaciako socialno siguripe	1	2,86%
Korkorutne raštrake orgajna thaj biphangle trupja	1	2,86%

Grafikoni 15. Rekomandacie pedo umalja hakajengo 2010.

Fuljime anglodavie

Ano 2010. berš kotar 2.656 lelutne anglodavie ano odova berš fuljisale 952. Te sine kaj Uluvutno dizutnengo na sinole fundo te legarol procedura pedo anglodavie vaš savo nane kompetentno, save naneton ano vakhti, but poangle, anonimno biažurno jase dendutne kotar rig bimandatno persona, palen adjahar anglodavie musaj te fuljinol (grafikoni 13).

Phando kotor ano bičhaldo lilesko Uluvutno dizutnengo savea informišinela dizutnen kaj na sinole kanunesko fundo vaš te legarol procedura pedo anglodavie kotar daj poangle pendutne sebebja sito ini turvinutno-juridikano ažutipe. Atoska, dendutne anglodaviengo savakht bičhalenape ano adekvatne juridikake procedure thaj/jase kompetentno orgajna.

Kompetentnost

Uluvutno dizutnengo fuljingja majbaro gendo anglodaviengo kotar sebebji bikompetentnibe (463), savenda majbaro gendo sine phando vaš buti krisjengo (savenda majbut fundone krisja). Ina anglodavie dendile ano kompetencia lokalno ombudsmajnege. Dizutne dende ini triandupondj anglodavie pedo majuče raštrake orgajna vaš savengi buti Uluvutno dizutnengo nane kompetentno. Pedi buti Thagarutnake sineton bišuduj, Ačimosko krisi pondj, Presidento Republikako štar, Republikako publikako juridikakoarakhutno trin thaj Themutno parlamenti jekh.

Uluvutno dizutnengo ano publikako prezentuibe but drom sikavgja pedo kanunenge kompetencie save siole, poulavdipe pedo orgajna savenga bukjake nane kompetentno te kontronišinol. Ini uzo odova, Uluvutno dizutnengo ini pana lela baro gendo anglodavie save siton phande vaš buti thaj keribe odole orgajnengo, poulavdipe krisjengo. Odova sikavela kaj si pana biinformišibe dizutnengo kotar kompetencie uluvutno dizutnengo. Hema, ini po fakti, kaj pedo pučibe buti krisjengo si evidentno problemja ano save dizutne sikavena ano pere anglodavie. On majbut kerena protesti vaš lungipe krisipaske procedure, našalibe materiali ano krisja, nanibe transparentnipe ano olengo buti, palovakhtesko keribe pratsavjengo thaj aver krisipaske aktjengo, biorganizuipe kriseski administracia, pharipe ano egzekucia krisipaske pratsavja thaj biinformišipe kotar odova so ulo e dendutne došalimaske lilenca ano davijutnipe.

Butpoangle vakhtune anglodaviutne

Pedo akava fundo fuljisale 314 anglodavie. Atoska, anglo dejipe anglodaviako devutno šaj te kerol uluvipe pere hakejngo ano adekvatno juridikako procesi, a Uluvutno dizutnengo manglape te bičhalol devijutne anglodavijako pedo e keribe adekvatno juridikaki procedura, te sine adjahar procedura anglodikhlaridi. Uluvutno dizutnengo na inicirinela procedura dji na dikhenape sa aver juridikake vastuša. Ano disave situacie, Uluvutno dizutnengo šaj te inicirinol procedura ini pana so na dikhlarenape sa aver juridikake vastuša, te sine kaj devijutneske anglodaviako kerelape bipokibaski škodra jase te sine e anglidavia phandi e čhalavdipa principi lači direkcia, poulavdipe bikorektno relacia organi direkciako pedo devijutno anglodaviako, palovakhteski buti jase aver phagipe normengo etikako keribe bučarnengo ano orgajna direkciake.

Biažurno anglodaviutne

Vaš biažuripe fuljisale 115 anglodavie. Te sine anglodavia na adikharela manglipaske gendja vaš procedura, a dendutno davijutnako odola minusja na cidela ni ano pana jekh dendo roki vaš te pherol e anglidavia, a savo majbut drom sito dešupondj dive, ni na rodela servisi Uluvutno dizutnengo vaš kvalifikuimo ažutipe ano cidipe materijaleske nanibe, palem Uluvutno dizutnengo adjahar anglodavie fuljinela.

Bišukarvakhteske anglodavie

Vaš bišukarvakhtesko fuljisalo 28 anglodavie. Anglodavia šaj te delpe majpale ano roki kotar jekh berš kotar kerdilo čhalavdipe hakaja dizutnengo, jase kotar paluno adjahar keribe, jase bikeribe organi direkciako phande e kerdime čhalavdipa hakaja dizutnengo. Adjahar, Uluvutno dizutnengo šaj te kerol numa ano situacie save kerdile palo khuvipe pedo zoralipe Kanunesko vaš Uluvutno dizutnengo (24. septembri 2005).

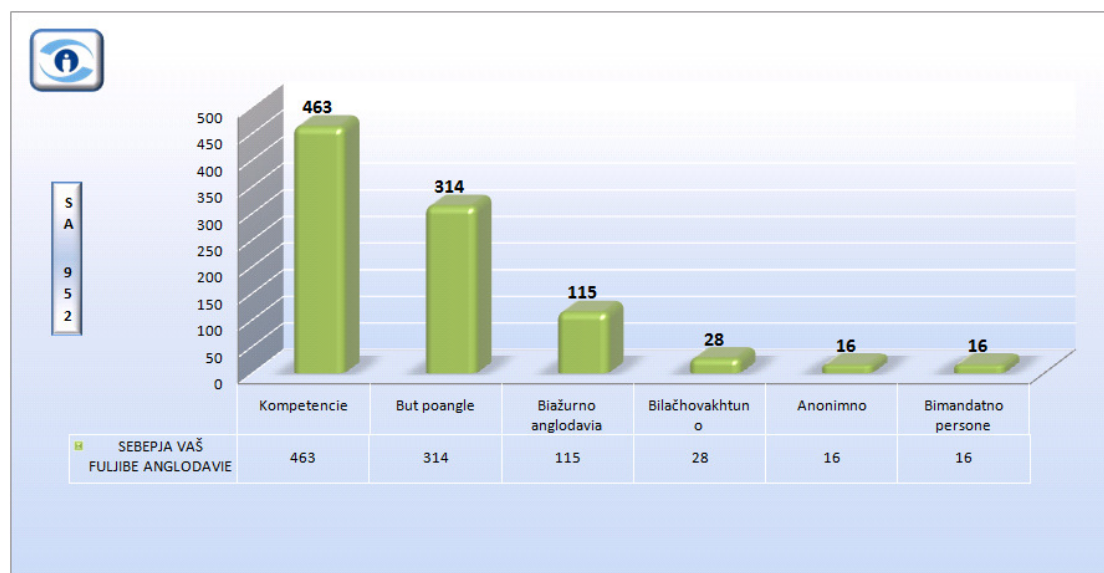
Anonimno anglodavie

Uluvutno dizutnengo fuljingja 16 anonimno anglodavie. Uluvutno dizutnengno na kerela buti pedo anonimno anglodavie, numa diso semno, kana kerela nota kaj ano anonimno anglodavia si fundo vaš olesko keribe thaj kaj šaj alo dji ko flagrantno phagipe hakaja dizutnengo, palem lela procedura pedi piri iniciativa. Fundo vaš keribe sitoj nota uluvutno dizutnengo, bazirimo pedo informacie kotar anonimno anglidavia, kaj aktea, bukja jase bikheriba buti organi direkciako alo dji ko čhalavdipe manuškane tromalipe jase hakaja, a so ulo ano disave situacie.

Anglodavie dende kotar rig bimandateski persona

Fuljisale 16 anglodavie save dende bimandateske persone. Anglodavia e Uluvutno dizutneske šaj te dol sakova fizikako jase juridikako, kherutni jase avrijalutni persona, savo adikharela kaj oleske aktea, bukja jase bikeribe bukjako organi direkciako čhalvadile hakaja. Te sine kaj kerelape buti kotar čhalavdipe hakaja čhavoreske, palem anglidavia šaj te dol daj/dat čhavoresko, jase kanunesko reprezentatori. Čhavore zorakargona te roden uluvutno dizutnengo ini personalno kana vaš odoleske si sebespeske sebesja, hema ano odola situacie uluvutno dizutnengo šaj te lol procedura pedi piri iniciativa pofundo informacie kotar soj čhalavdipe hakajengo pedo savo sikavela o čhavoro ano poro rodipe. Te sine kaj kerelape kotar čhalavdipe hakaja juridikako personako, anglidavia šaj te dol persona savo siola mandati te reprezentuinol odola juridikaka persona.

Grafikoni 16. – Sebepe vaš fuljibe anglodaviengo

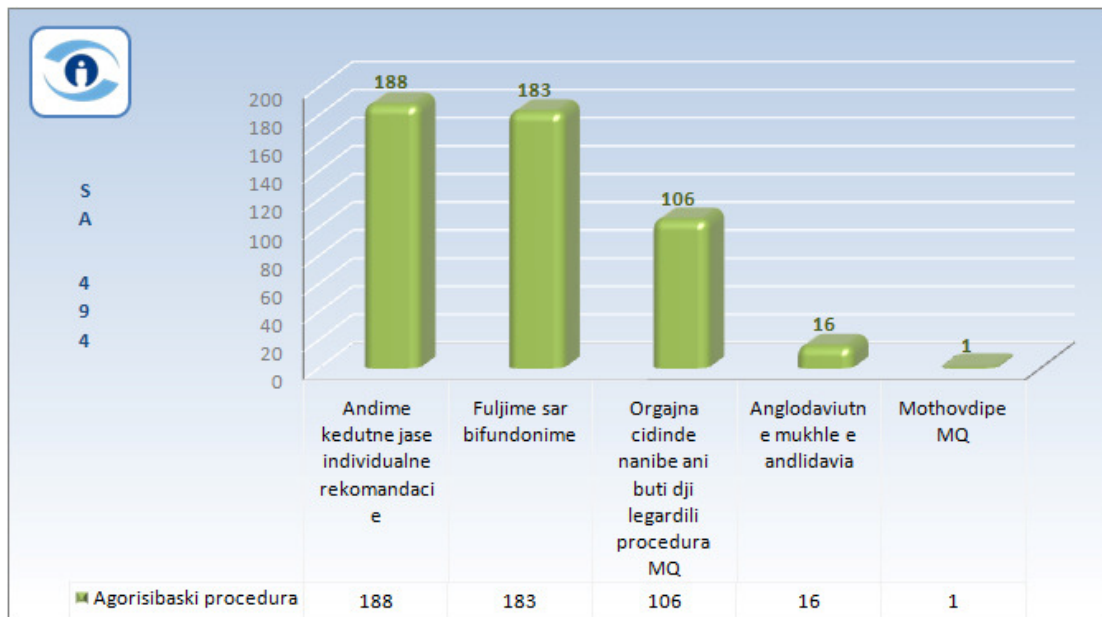

Procedura pedo anglodavie ano specialisitikane umalja

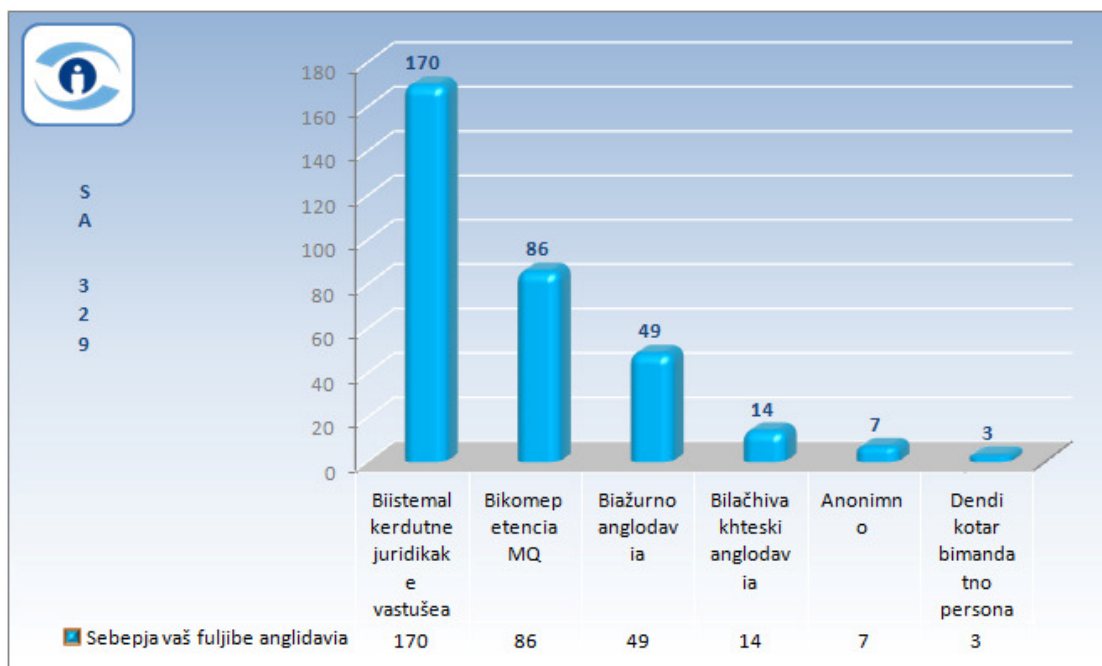
1. Umal lača direkciae

Kotar 1.300 anglodavie savo lelile ano 2010. berš kotar umal lači direkcia, agorisalo buti pedo 823 anglodavie. Uluvutno dizutnengo kergja procedura ano 514 situacie thaj agorisingja procedure ano 494 dende anglodavie. Ano jekhvakhti 329 anglodavie fuljisalo kotar kanuneske sebebja. Uluvutno dizutnengo kotar 2010. berš lela 90 procedure save siton phande e angledavienca save dendile 2009. berš, ano 254 anglodavie kotar 2009. berš agorisingja procedura a 104 anglodavie fuljisale kotar kanuneske sebebja.

Grafikoni 17. – Agorisime procedure ani umal lači direkcia

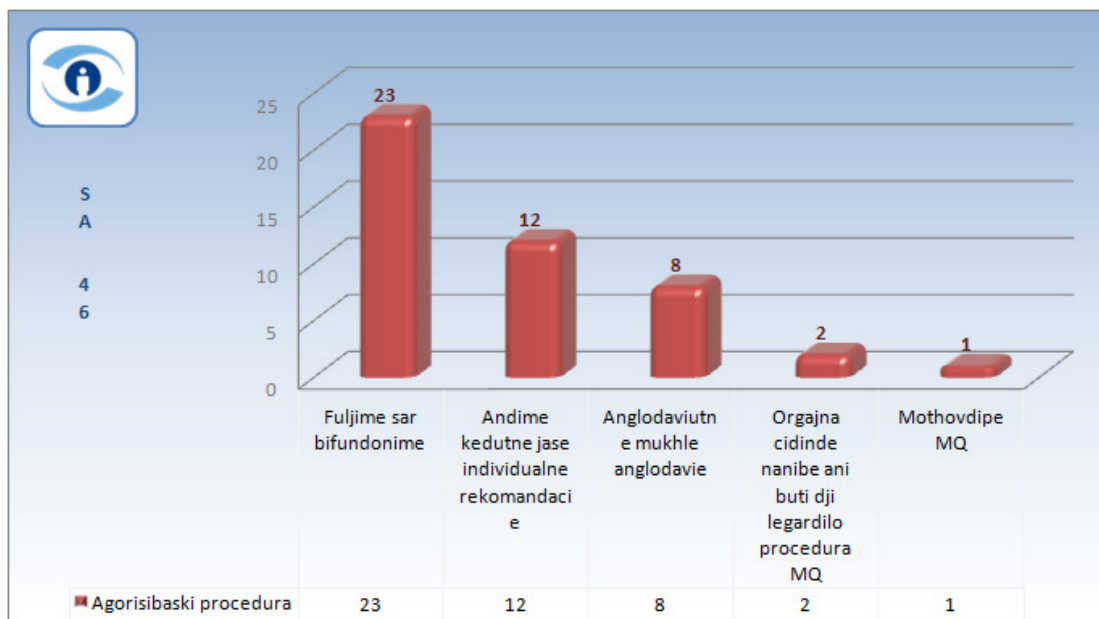
Grafikoni 18. – Fuljime anglodavie ani umal lači direkcia

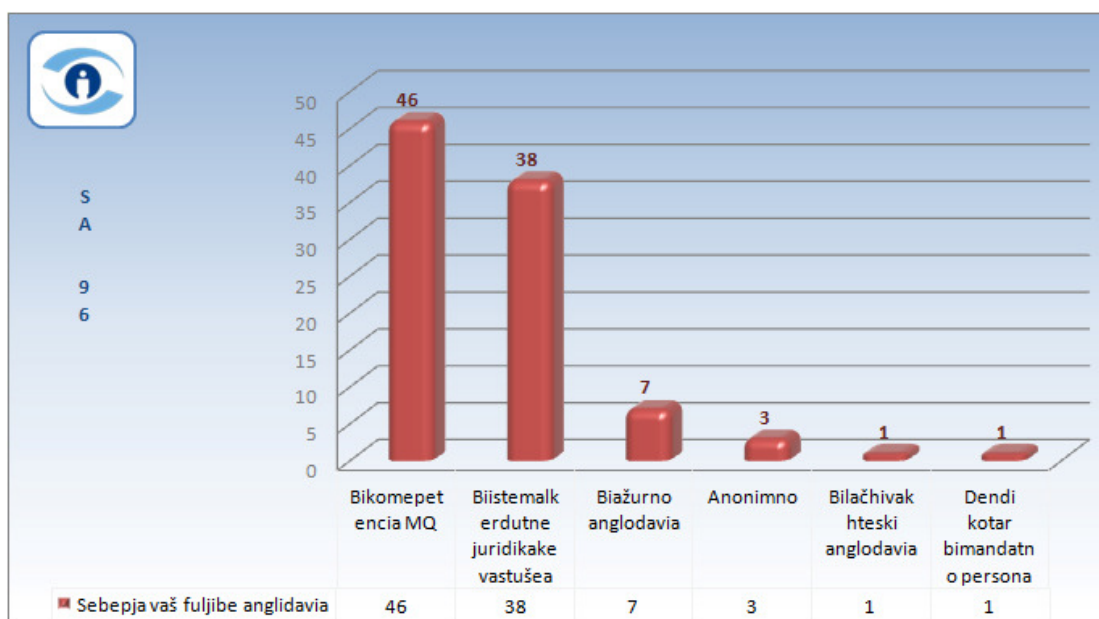
2. Umal hakaja personengi savenda lelilo tromalipe

Kotar 189 anglodavie lelutne ano 2010. berš kotar umal hakaja personengi savenda lelilo tromalipe, agorisali buti pedo 142 anglodavie. Uluvutno dizutnengo lela procedure ano 31 situacie. Agorisingja procedura ano 46 dende anglodavie. Ano jekhvakhti 96 anglodavie fuljisale kotar kanuneske sebebja. Uluvutno dizutnengo kotar 2010. berš lela 3 procedure save siton phande e anglodavienca dende 2009. berš, ano 23 anglodavie kotar 2009. berš agorisingja procedura, a 12 anglodavie fuljingja kotar kanuneske sebebja.

Grafikoni 19. - Agorisimi procedura ani umal hakaja personengi savenda lelilo tromalipe

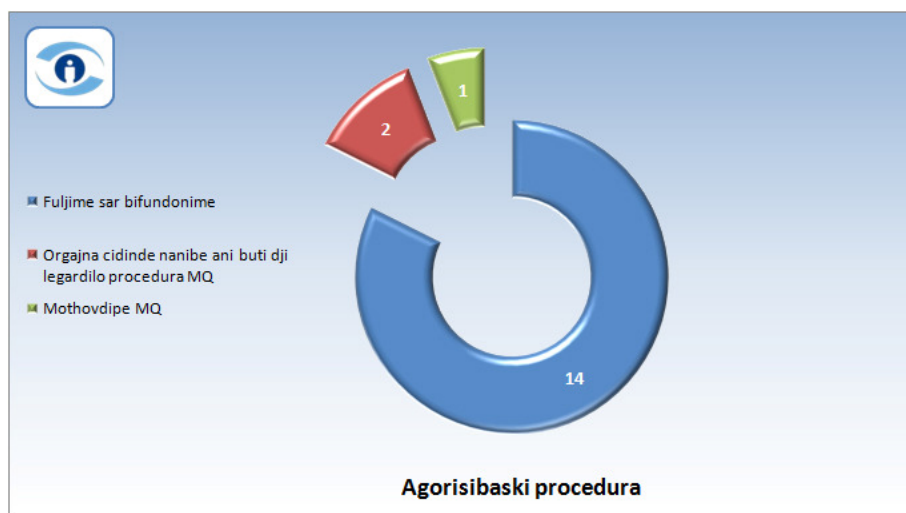
Grafikoni 20. - Fuljime anglodavie ani umal hakaja personengi savenda lelilo tromalipe

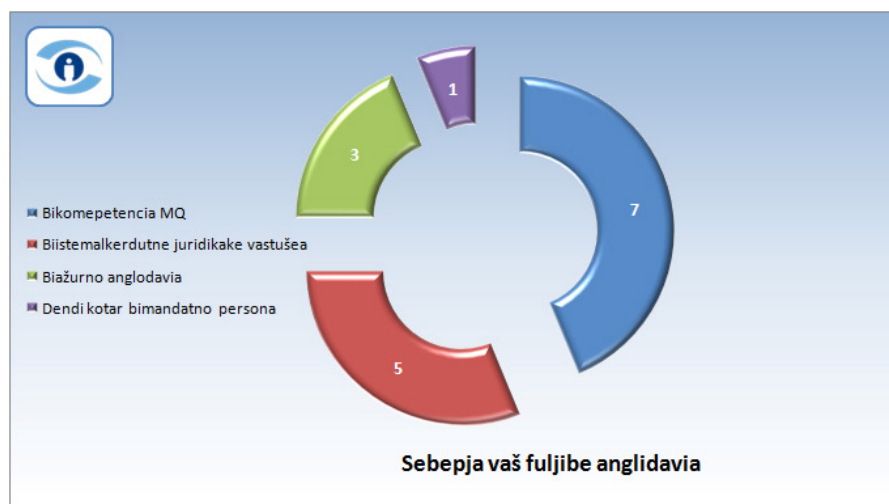
3. Umal jekh-jekhipe poljengo

Kotar 58 anglodavie save lelile ano 2010. berš kotar umal jekh-jekhipe poljengo, agorisali buti pedo 33 anglodavie. Uluvutno dizutnengo lela procedure ano 35 situacie, agorisingja ano 17 dende anglodavie. Ano jekhvakhti 16 anglodavie fuljisale kotar kanuneske sebepja. Uluvutno dizutnengo ano 2010. berš lela 1 procedura savo sito phando e anglodavia dendi 2009. berš a ano 4 anglodavie kotar 2009. berš agorisali procedura ano 2010. berš.

Grafikoni 21. – Agorisibaski procedura ani umal jekha-jekh polesko

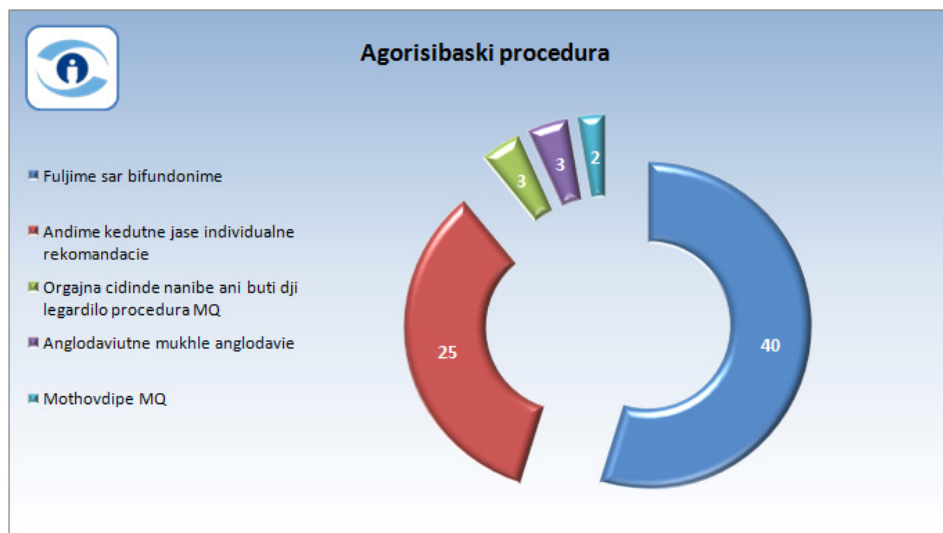
Grafikoni 22. – Fuljime anglodavie ani umal jekha-jekh polesko

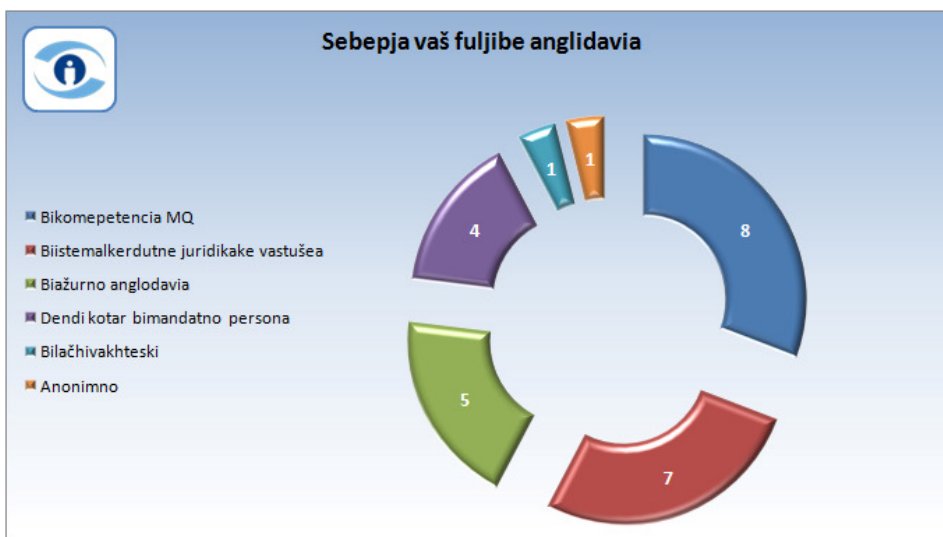
4. Umal hakaja čhavoreshke

Kotar 227 anglodavie save lelile ano 2010. berš kotar umal hakaja čhavoreshke, agorisali buti pedo 99 anglodavie. Uluvutno dizutnengo lela procedura ani 88 situacie, agorisingja procedura ano 73 dende anglodavie. Ano jekha-jekh vakhti 26 anglodavie fuljisale kotar kanuneske sebebja. Uluvutno dizutnengo ano 2010. berš lela 11 procedure save siton phande e anglodavienca save dende 2009. berš, ano 52 anglodavie kotar 2009. berš agorisalo procedura a 1 anglodavia fuljisali kotar kanuneske sebebja. Adjahar ano 2010. berš agorisali buti pedo 12 materialja kotar 2008. berš.

Grafikoni 23. – Agorisibe procedurake ani umal hakaja čhavoreshke

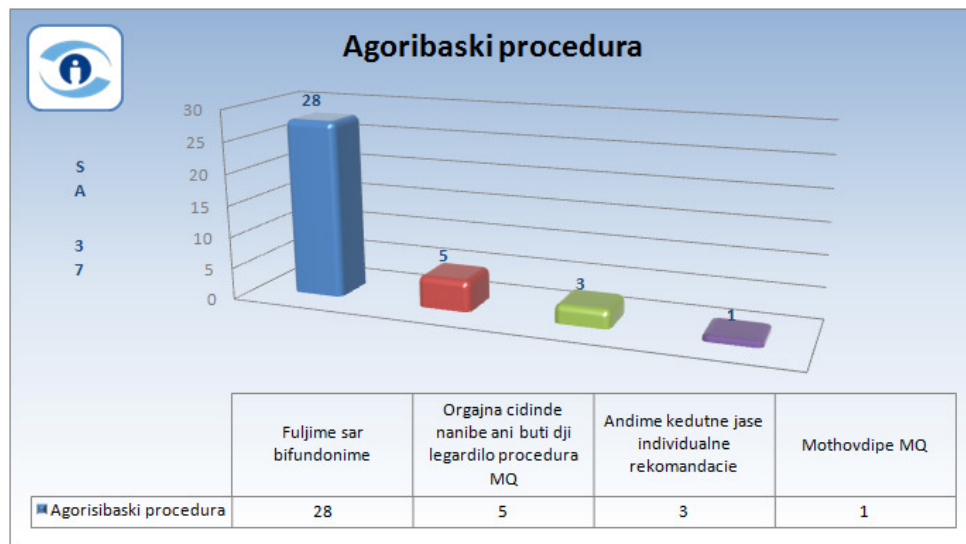
Grafikoni 24. – Fuljime anglodavie ani umal hakaja čhavoreshke

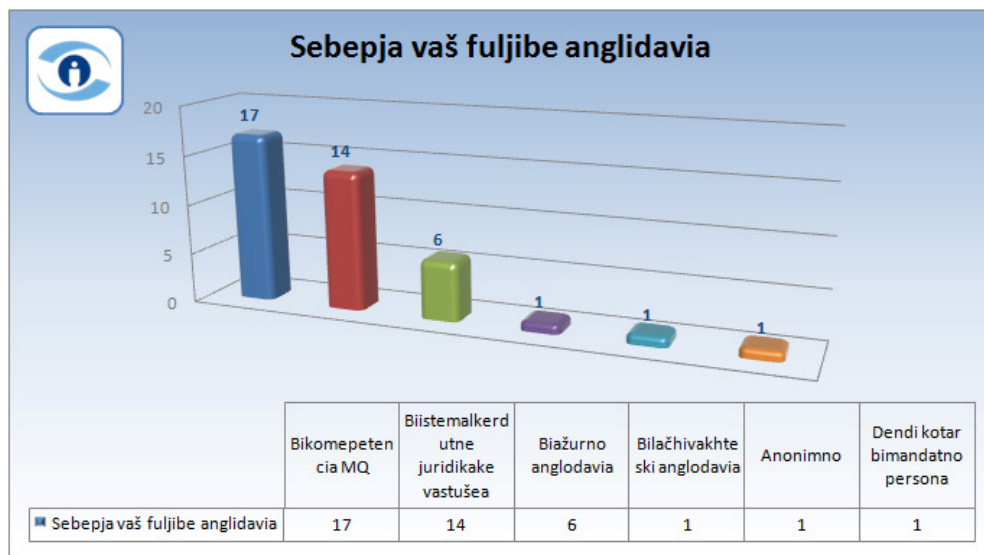
5. Umal hakaja djenutnge kotar nacionalno minoritetja

Uluvutno dizutnengo ano 2010. berš lela 91 anglidavia thaj kergja buti ini ano 5 situacie pedi piri iniciativa. Uluvutno dizutnengo agorisinja procedura ano 37 dende anglodavie, a 40 anglodavie fuljisale kotar kanuneske sebebja. Agorisalo buti pedo 22 anglodavie kotar 2009. berš adjahar so agorisalo procedura ano 13 situacie a 9 anglodavie fuljisale kotar kanuneske sebebja.

Grafikoni 25. Agorisimo procedura ano umal hakaja djenutnge kotar nacionalno minoritetja

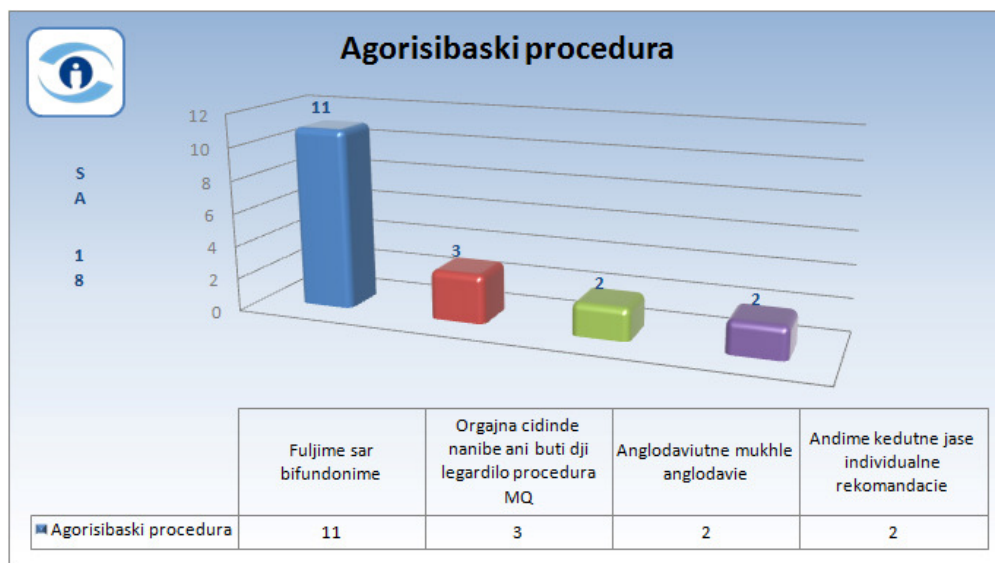
Grafikoni 26. – Fuljime anglodavie ani umal hakaja djenutnge kotar nacionalno minoritetja

6. Umal hakaja personengo e invaliditetea thaj phure

Kotar 94 anglodavie save lelile ano 2010. berš kotar umal hakaja personengo e invaliditetea, agorisali buti pedo 54 anglodavie. Uluvutno dizutnengo lela procedura ano 24 situacie, agorisingja buti pedo 18 dende anglodavie, 36 anglodavie fuljisalo kotar kanuneske sebebja. Uluvutno dizutnengo kotar 2010. berš lela 7 procedure sve si phande e angledavienca dende 2009. berš, a 17 anglodavie kotar 2009. berš agorisalo procedura a 6 anglodavie fuljisale kotar kanuneske sebebja.

Grafikoni 27. – Agorisime procedure ano umal hakaja personengo e invaliditetea

Grafikoni 28. – Fuljime anglodavie ani umal hakaja personengo e invaliditetea

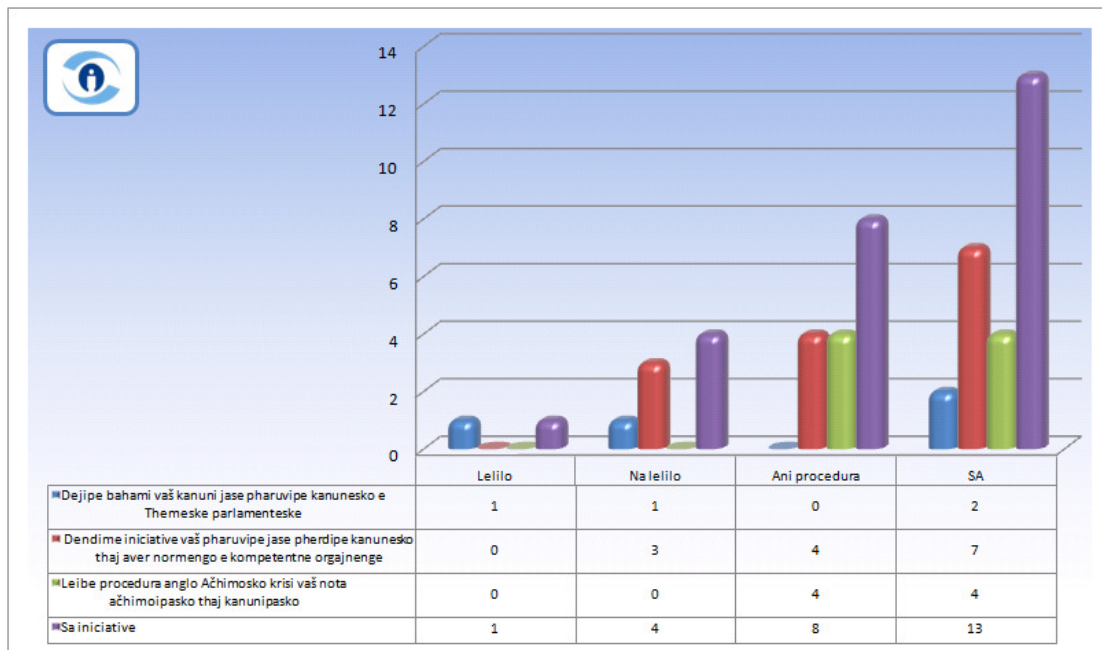
III KANUNESKE THAJ AVER INICIATIVE

Uluvutno dizutnengo pedo fundo djenosko 18. alinea 1. Kanuni vaš Uluvutni dizutnengo dengja e Themeske parlamenteske duj amandmajna pedo bahami Kanunesko vaš elektronsko komunikacie.

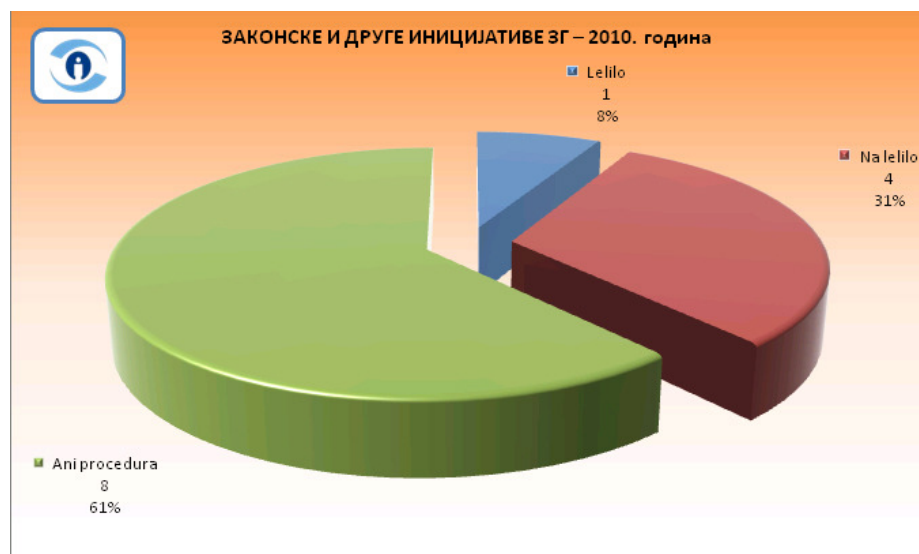
Ano rami kanunipaski buti, fokusirime pedo barjaripe juridikake norme vaš uluvice manuškane tromalipe thaj hakaja Uluvutno dizutnengo dengja kompetentno orgajnenge thaj trupjenge efta initiative vaš pharuvipe jase djipherdipe kanunesko, aver normengo thaj sasutne akatjengo, ano rami e djenea 18. alinea 2. Kanuni vaš Uluvutno dizutnengo.

Ano 2010. berš Uluvutno dizutnengo dengja bahami Ačimoske kriseske vaš leibe procedura te delpa nota ačimoske thaj kanunipaske save siton phande pedo 4 kanunenge djenutnipe ini odova duj pedo kanuni vaš elektronsko komunikacia thaj duj pedo kanuni vaš askeriako arakhibaski agencia thaj askeriako informativno agencia.

Grafikoni 29. – Soj kanuneske thaj aver initiative

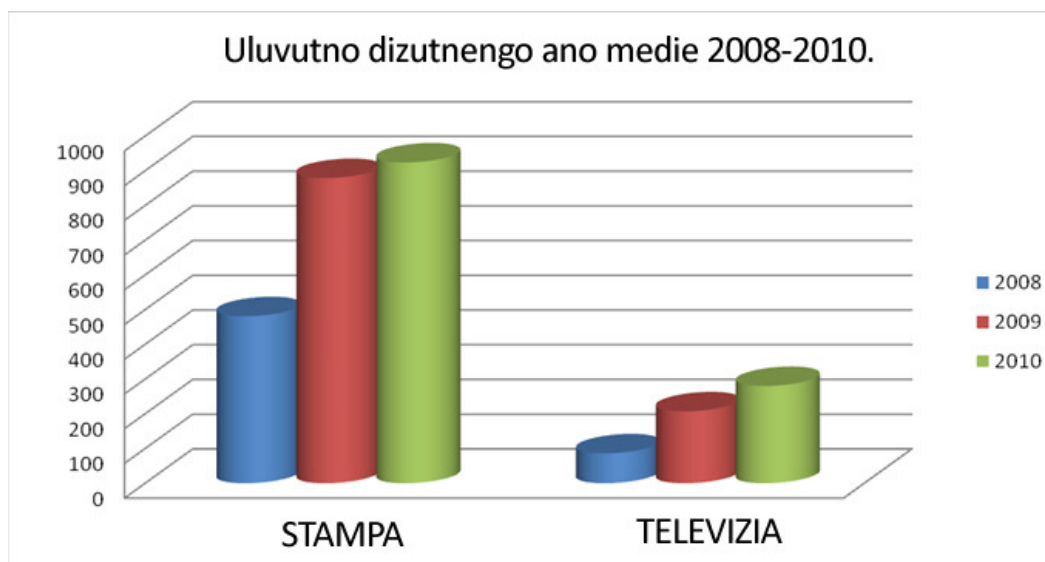
Grafikoni 30. – Rezultati dende kanuneske thaj aver iniciative

IV AVER AKTIVIBE ULUVUTNO DIZUTNENGO

Uluvutno dizutnengo ano medie

Grafikoni 31.

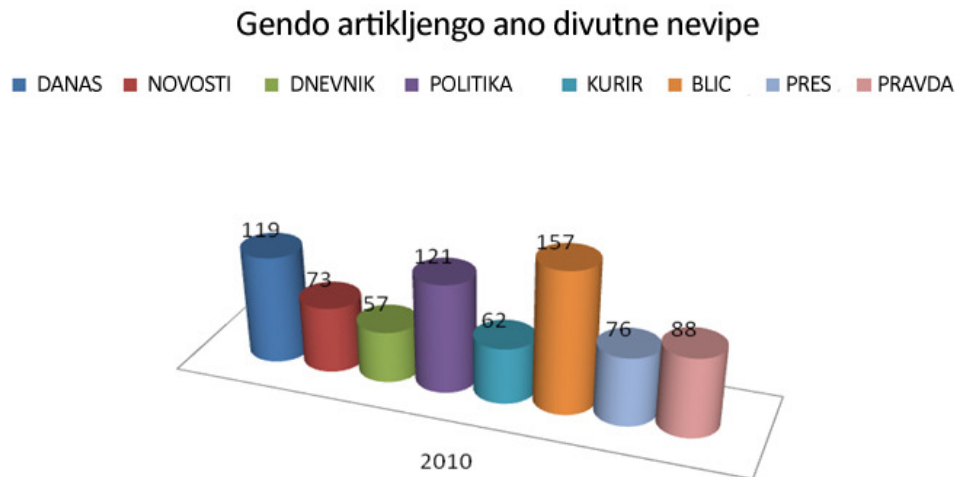

Kotar 2010. Berš ikaldilo 924 nevipaske artiklja ano 29 lila, thaj 280 televiziake artiklja aver-aver žanri ano deš televizie e nacionalno učarija.

Medie ikalde sa 53 komentarja kotar Uluvutno dizutnengo thaj 10 intervjuja e Uluvutnea dizutnengo.

RTS, B92 thaj Pink siton televizie save sikavde majbut interesuibe vaš buti akala instituciako. Uluvutno dizutnengo thaj olesko javerutnen dostuinde 12 drom ano akala televizie dji deklaracie dende parvašdeš drom kotar sa 68 emituibe.

Grafikoni 32.

Grafikoni 33.

